

דוח סיכום שנת הלימודים תשפ"ה

אנו שמחות וגאות להציג בפניכם את דו"ח סיכום הפעילות של הקליניקות לשנת הלימודים תשפ"ה. שנת הלימודים הזו היתה שנה מורכבת ומאתגרת, אף יותר מקודמתה. תקופות קשות מעוררות תמיד גם אתגרי זכויות אדם, צרכים משפטיים ומצוקה אנושית, והקליניקות רואות זאת כשליחות להתייבב לסייע, ולייצג את מי שקולו לא נשמע. כך גם השנה: הקליניקות פעלו לשם קידום זכויות אדם וייצוג אוכלוסיות מוחלשות בתחומים מגוונים. לצד פעילותן של הקליניקות הוותיקות, נפתחה השנה בפקולטה קליניקה חדשה שכל מטרתה לסייע לנפגעים ונפגעות של מלחמת חרבות ברזל, קליניקה פורצת דרך וחשובה, שטיפול בעשרות לקוחות ובסוגיות משפטיות ואנושיות מורכבות ביותר.

קליניקה חדשה נוספת שנפתחה השנה היא הקליניקה לצדק סביבתי, ששמה לה למטרה לקדם סוגיות סביבתיות בעלות חשיבות לחברה הישראלית באמצעות המשפט. בשנת פעילותה הראשונה הקליניקה כבר הפכה לגורם חשוב ומרכזי במאבקים סביבתיים שונים בצפון, ובהם המאבק במתחם ה"קזינו" בבת גלים וחסימת חוף הים שם, מאבקים להפסקת הזיהום ולשיקום נחל סעדיה ונהר הירדן, ומעורבות בתהליך שיקום מפרץ חיפה.

לצד העשייה הברוכה במהלך השנה, השנה הזו נצבעה על ידי האסון שפקד אותנו: בחודש יוני נהרגה הסטודנטית שדא חטיב בביתה מטיל איראני יחד עם אחותה, אימה ודודתה. שדא היתה סטודנטית בקליניקה לזכויות אדם, בניהולה של עו"ד עביר בכר. היא היתה סטודנטית מסורה ומוכשרת, שמצאה משמעות ושליחות בעבודה הקלינית, ואף חלמה להמשיך ולעסוק בזכויות אדם. כל קהילת הקליניקות אבלה וכואבת את לכתה, ומשתתפת בצערם העמוק של המשפחה והחברות והחברים הרבים ששדא הותירה מאחור. למרות האבל והאובדן החריפים, הסטודנטים והסטודנטיות בקליניקה המשיכו בפעילות הקלינית, ואף הציעו יוזמות לפעילות קלינית שתהיה לזכרה. אנו בטוחות שדמותה של שדא תלווה אותנו, ותהווה השראה לסטודנטיות וסטודנטים גם בעתיד.

בסיומה של שנה זו, אנחנו נפרדות מעו"ד ורדית אבידן, שניהלה במשך 9 שנים את הקליניקה לפמיניזם משפטי, ובשנה האחרונה ניהלה את הקליניקה לסיוע משפטי בעת מלחמה. ורדית ייצגה לאורך השנים מאות רבות של לקוחות, וקידמה עשרות פרויקטים לשינוי מדיניות שהשפיעו לטובה על זכויות נשים בישראל. ורדית הותירה חותם של ממש על עולם המשפט ובמיוחד על הממשקים של נפגעות עבירות מין עם שירותים ציבוריים שונים כגון חדרים אקוטיים בבתי חולים, המגע עם המשטרה, הביטוח הלאומי ועוד. ורדית היא מחלוצות

עריכת הדין מודעת טראומה בישראל, ושיטות העבודה שלה אפשרו ללקוחות הקליניקה לא רק לקדם את זכויותיהן ולממש את מטרותיהן, אלא גם להתמודד בצורה מיטיבה ותרפויטית עם הטראומה. חשוב לא פחות, ורדית העמידה דורות של סטודנטיות וסטודנטים שהיא היתה עבורם מורה ומודל לחיקוי. גם אנחנו, הצוות הקליני (בחיפה וגם בשאר המוסדות בארץ), למדנו ממך המון, ואנחנו מאחלים לך המון הצלחה באתגרים החדשים. אנחנו בטוחים שבכל מקום שתהיי תמצאי מחדש את הגלגל ותביאי לעולם טוב יותר.

הפרידה השניה השנה היא שלי (תמי): אני מסיימת בימים אלו את תפקידי כמנהלת אקדמית של הקליניקות לאחר עשור. אני רוצה לנצל את ההזדמנות הזאת ולהודות על הזכות להיות שותפה ולתרום את חלקי למפעל המפואר הזה. במיוחד אני רוצה להודות לקלינאיות ולקלינאים – אלה הנוכחיות ואלו שעבדתי איתם בעבר. למדתי מכם על מסירות ונחישות, יצירתיות, רצינות, אומץ לב, ביקורתיות (אבל הכי הרבה ביקורת עצמית), וגם - הומור. אתם כל מה שטוב פה. תודה גדולה לעו"ד רעות כהן, המנהלת המקצועית של הקליניקות על השותפות בנשיאה בנטל הניהול השנה, ולגב' דפי בירן-קוליש שבלעדיה כל כך הרבה ממה שאנחנו עושות לא היה מצליח להתרחש. אחל הצלחה גדולה לד"ר מעין סודאי, שתחליף אותי בתפקיד. אני בטוחה שתחת הניהול של מעין הקליניקות יתפתחו לכיוונים חדשים ומרגשים.

בעמודים הבאים יוצגו פעילותן של הקליניקות, כל אחת בתורה, באופן מפורט. אך לפני כן, ננסה לתת תמונה על הקליניקות "מגבוה" – במספרים.

מה	כמה
קליניקות	8
סטודנטים	105
תיקים בבית משפט	20
תיקים בועדות מעין שיפוטיות, ועדות ערר, הוצאה לפועל	20
הגשת בקשות לפי חוק חופש מידע	22
לקוחות	מעל 300
מספר פרויקטים לשינוי מדיניות	40
דפי מידע, קמפיינים ציבוריים, סדנאות והרצאות לציבור	40
גישורים פרו בוו	7

אנו מקווים שתמצאו ענין בדו"ח, ונשמח לשמוע מחשבות, רעיונות והערות! צוות הקליניקות

תוכן עניינים

<u>4</u>	<u>הקליניקה לסיוע משפטי בעת מלחמה</u>
<u>9</u>	<u>הקליניקה למשפט, טכנולוגיה וסייבר</u>
<u>18</u>	<u>הקליניקה ליישוב סכסוכים</u>
<u>28</u>	<u>הקליניקה לזכויות אדם</u>
<u>38</u>	<u>הקליניקה לזכויות אדם בהליך האזרחי</u>
<u>46</u>	<u>קליניקת הסניגוריה הציבורית ומערכת הצדק הפלילי</u>
<u>47</u>	<u>הקליניקה לפמיניזם משפטי</u>
<u>55</u>	<u>הקליניקה לצדק סביבתי</u>

הקליניקה לסיוע משפטי בעת מלחמה

מנחה קלינית: עו"ד ורדית אבידן, מנחה אקדמית: ד"ר ליהי יונה

הקליניקה לסיוע משפטי בעת מלחמה היא קליניקה חדשה וייחודית שנפתחה בשנה"ל תשפ"ה לאור הצורך הדחוף שהתעורר לאחר פרוץ מלחמת חרבות ברזל. בשנה"ל תשפ"ד הגיעו לקליניקות פניות שונות בעניינים הקשורים למלחמה, ואלה טופלו על-ידי הקלינאיות במתכונת חירום. השנה הוחלט להקים קליניקה ייחודית שתעסוק רק בסוגיות ודילמות חברתיות ומשפטיות העולות ונוצרות בזמן מלחמה.

החל מיום ה- 7.10.23 אנו מצויים כחברה ומדינה בתקופה חדשה וכאוטית. מלבד החזית הלאומית והבטחונית, תקופה זו מעלה מעל פני השטח דילמות משפטיות, פגיעה בזכויות אדם שונות, שלא נדונו בעבר, וזאת לנוכח המצב החדש שנוצר בעקבות המלחמה. הקליניקה עוסקת בסיוע משפטי לנפגעי ונפגעות המלחמה ובהמשגת הדילמות המשפטיות החדשות.

למשימה מורכבת זו של הובלת הקליניקה נבחרה עו"ד ורדית אבידן, שהובילה בעשור האחרון את הקליניקה לפמיניזם משפטי בהצלחה רבה ויש לה ניסיון בניהול הליכים במגוון רב של ענפי משפט, כמו גם מומחיות בסוגיות של טראומה ופגיעה נפשית. עו"ד אבידן שימשה כקלינאית בחצי משרה ובקליניקה למדו ופעלו 8 סטודנטים וסטודנטיות.

מיד לאחר פרסום הקליניקה והשירותים שהיא מעניקה, קיבלנו 36 פניות רק בשבוע הפרסום הראשון מאנשים שנפגעו מהמלחמה, דבר שיכול להעיד על הצורך הגדול שהקליניקה ממלאת. מאז, הקליניקה ייעצה טלפונית לעשרות פונים, ורבים מהם זוכים לטיפול משפטי יסודי יותר, בהתאם למשאבי הקליניקה.

להלן תמצית הפעילות בטבלה, והפעילות תתואר בפירוט מתחתיה :

פעילות	כמות	פירוט נוסף
עררים	5	עררים על אי הכרה כנפגע פעולות איבה בשל אי-נוכחות פיזית באירוע הטרור
	1	ערר על שלילת רשיון שיט בשל פוסט-טראומה
תביעה לבית הדין לעבודה	1	הכנה כתב תביעה לבית הדין עבודה על אי תשלום שכר למפונה מקרית שמונה
ייעוץ משפטי ראשוני	65	מפונים, שורדי נובה, מילואימניקים, נכי צה"ל נפגעי איבה
ליווי משפטי מתמשך – סיוע הכרה כנפגע איבה או נכה צה"ל, מכתבים, הכנה לפנייה לרשויות, וכו'	7	הכרה כנכי צה"ל, פגיעה בתנאי עבודה בשל טראומה, שוכרים מפונים
	15	פניה בשם בעלי דירות מחולון לרשויות להארכת שהות במלון לאחר פגיעה בביתם במלחמה עם איראן
שינוי מדיניות / חקיקה	2	גביית שכר טרחה מנפגעי איבה נייר עמדה בעניין תשלומי תט"ר (תגמול טיפול רפואי)
פרסום זכותון	1	בנושא זכויות מפונים ועובדים במלחמת 12 הימים עם איראן

I. המשגה מחדש של נוכחות פיזית בעת אירוע טרור - הכרה בנפגעי איבה

אל הקליניקה פנו 3 אנשים מאזור עוטף עזה, שלא היו נוכחים פיזית באירוע ב-7.10 אך איבדו בן משפחה במהלך ההתקפה. החוק כיום מכיר בנפגעי פעולות איבה רק אם הם היו נוכחים פיזית באירוע, ולכן שלושת הפונים לא הוכרו כנפגעי פעולות איבה. אנו מנסים לשנות את הפרשנות לחוק כדי לכלול גם את הפגיעה הנפשית שנגרמה למי שאינם נוכחים פיזית אך נפגעו באופן עקיף. אנו עובדים על פיתוח אסטרטגיה משפטית והגשת ערעורים לרשויות הממשלתיות על מנת להבטיח שגם קולם וזכויותיהם יישמעו.

כך למשל, במקרה אחד, לקוחה שלנו שוחחה עם אמה בטלפון, כאשר המחבלים נכנסו לבית אמה. השיחה ניתקה פתאום ולאחר מכן, המחבלים העלו לדף הפייסבוק של אמה וידאו שבו הם נראים רוצחים אותה. הלקוחה שלנו וילדיה (הנכדים של הנרצחת) צפו בקטע המזעזע דרך הרשתות החברתיות, דבר שהשאיר אותם עם טראומה נפשית עמוקה וקשיים רבים בהמשך חייהם. הלקוחה שלנו הגישה תביעה להכרה כנפגעת איבה אולם תביעתה נדחתה בשל אי הימצאות פיזית במקום האירוע. המקרה הזה מדגים את הצורך בהרחבת ההגדרה לנפגעי איבה כדי לכלול את מי שנפגעו נפשית אף שלא היו נוכחים פיזית במקום האירוע, אך חוו פגיעה קשה כתוצאה מהמעורבות הישירה והאישית באירועים. הקליניקה הגישה בשמה ערר נגד החלטת המדינה לא לאשר לה את ההכרה בשל אי נוכחות פיזית במקום האירוע, והדיון התקיים בבית המשפט המחוזי במאי 2025. בערר טענו שמדובר בהחלטה שרירותית ומפלה. נוסף לכך, הדגשנו שהפגיעה הייתה מכוונת על ידי חמאס במשפחות, ובהתחשב במקרה הייחודי וחסר התקדים, יש מקום להעניק את ההכרה הנדרשת. אנחנו מקווים שהדיון המשפטי יוביל לשינוי בהחלטה ולהכרה בזכויותיהם של כלל הנפגעים שנפגעו באופן כל כך ישיר ואישי במהלך הלחימה. בית המשפט ביקש את עמדת המדינה לטענות, ואלה אמורים להתקבל בספטמבר 2025. לאחר קבלת העמדה תתקבל החלטה.

כתבה על המקרה - <https://www.ynet.co.il/economy/article/hkwqwno11el>

בעקבות החשיפה התקשורתית פנו אלינו אנשים נוספים עם מקרים דומים ואנו מלווים אותם בהליך ההכרה.

II. הכרה בטראומה נפשית מול משרד הביטחון

אנו מייצגים שני חיילי מילואים מול משרד הביטחון על מנת לקבל הכרה בנזק הנפשי שנגרם להם כתוצאה מהלחימה. אנו מלווים אותם בהליך מול רשויות צה"ל ומשרד הביטחון להכרה כנכי צה"ל. הלקוחות עובדים כעת על קבלת אישורים רפואיים מפסיכיאטרים כחלק מההכנה להליך המשפטי.

III. פניות פרטניות של שורדי מסיבת הנובה

הקליניקה עוסקת בפניות משורדי מסיבת הנובה, שבמהלך האסון חוו טראומה עמוקה שהשפיעה על חייהם המקצועיים והאישיים. כך למשל, הקליניקה ייצגה שורד נובה שרישיון השיט שלו נשלל בשל ההכרה בו כפוסט-טראומטי. הקליניקה הגישה בשמו ערעור על ההחלטה, בו טענו כי ההכרה במצבו אינה מחייבת את התליית הרישיון וכי השיט מהווה חלק משיקומו הנפשי. לשמחתנו הערעור התקבל ורשיונו הושב.

בנוסף, הקליניקה ייצגה שורדת נובה שפוטרה מעבודתה בשל מצבה הנפשי. הקליניקה שלחה בשמה מכתב למקום העבודה על מנת שישקלו את החלטתם בשנית. אנו ממתינים לתשובת המעסיק.

IV. פניה עקרונית ללשכת עורכי דין בעניין שכר הטרחה

למרבה הצער, ישנם עורכי דין שמנצלים את מצבם של נפגעי ארועי ה-7 באוקטובר לגביית שכר טירחה גבוה. על כן, פנינו ללשכת עורכי הדין בנושא והדגשנו את הצורך להגביל את שכר הטרחה לעורכי דין בתביעות לנפגעי איבה, בדומה למגבלה המוטלת על שכר הטרחה בתיקי הכרה כנכה צה"ל. כרגע יש מס' הצעות חוק בנושא, בתמיכת לשכת עורכי הדין.

V. סיוע לתושבי הצפון

במהלך השנה מנהלת הקליניקה נפגשה עם בעלי תפקידים ברשויות מקומיות שונות בצפון לשם הכרת הצרכים של התושבים. לאור הצרכים הרבים שעלו, היה רצון להקים מוקד סיוע בקרית שמונה, אולם נוצרו קשיים במציאת מקום ומועדים מתאימים, ולכן הוחלט שפניות יועברו לקליניקה על ידי גורמי הרווחה לקליניקה. ואכן הועברו מספר פניות של תושבים מפונים לסיוע וייעוץ בנושאים שונים.

VI. הגשת תביעה לבית הדין לעבודה בגין אי תשלום שכר

הקליניקה ייצגה תושבת קרית שמונה בשנות ה-60 שלה שעבדה כסייעת וטבחית במשפחתון השייך לעמותת רבדים. מתחילת המלחמה היא הוצאה לחל"ת במסגרת זו על המעסיק שלה להגיש בקשה לפיצוי השכר מהמדינה ולשלם לה עבור החל"ת. המעסיק לא עשה זאת ועל כן היא לא קבלה תשלום עבור שנה. הקליניקה (יחד עם הקליניקה לאנשים בזקנה בבר אילן) הגישה בשמה תביעה לבית הדין לעבודה בדרישה מהמעסיק לשלם את שכרה. אנו ממתינים לכתב הגנה.

VII. הכנת נייר עמדה בסוגיה עקרונית – תט"ר

תגמול טיפול רפואי (תט"ר) נועד לפצות נפגעי פעולות איבה ונכי צה"ל על אובדן הכנסה בשל טיפולים רפואיים. הזכאות תלויה בכך שהנפגע אינו כשיר לעבודה, לא מקבל שכר אחר, וששהה בטיפול רפואי מוכר. בפועל, המנגנון מורכב, עם קריטריונים נוקשים ותלות באישורים רפואיים. הפער המרכזי הוא בין הזכאות התיאורטית לבין הקושי של נפגעים – במיוחד חיילי מילואים ואנשים שפוטרו – להוכיח את זכאותם בפועל.

עובדים שיש להם ביטוח פרטי נתקלו בקושי לקבל פיצוי מחברות הביטוח, שטענו שקבלת תט"ר מהווה כפל פיצוי. בעניין זה פנתה הקליניקה ביוני 2025 לחברת ביטוח פרטית בשם מספר פונים אשר שהו במילואים בעקבות אירועי 7 באוקטובר, ולא שבו לעבודתם האזרחית לאחר שחרורם, בחלק מהמקרים בשל פיטורין, ובחלקם בשל מצב רפואי או נפשי שהוחמר עקב השירות. חברת הביטוח סירבה לשלם את תגמולי תט"ר בטענה שהפונים אינם מועסקים בפועל, ובכך נוצר מצב אבסורדי – הפגיעה מונעת מהם הכנסה אך גם שוללת את תגמול הפיצוי על אובדן אותה הכנסה. אנו רואים בכך כשל מהותי במערך ההכרה, הקובע סטנדרט שאינו תואם את המציאות של חיילי מילואים ואזרחים שנפגעו עקב הלחימה, ודורשים התאמה מיידיית של הקריטריונים למקרים מסוג זה.

VIII. הכנה והפצה של זכותון בעקבות המלחמה עם איראן ביוני 2025.

בעקבות המלחמה עם איראן והמציאות המורכבת שהיא יצרה עבור אזרחים רבים – עובדים, הורים, בעלי עסקים, שוכרי דירות ונפגעי חרדה – יזמה הקליניקה הפקת זכותון שירכז מידע משפטי חיוני בשפה פשוטה. הזכותון מספק מידע על זכויות עובדים, פיצויים לנפגעי רכוש, דיור חלופי, חוזי שכירות, זכאות לסיוע נפשי ושלוש מסלולי הפיצויים העיקריים – מול ביטוח לאומי, מס רכוש ומערכת העבודה. המטרה – לאפשר לכל אדם לדעת מה מגיע לו, בלי תיווך משפטי, ובכך לצמצם פערי נגישות למידע בתקופה בה רבים מצאו עצמם מנותקים ממענה, הכוונה או ייעוץ.

IX. פרויקט הקיץ של הקליניקה – בקשת הארכה למפוני דירות מחולון בעקבות המלחמה עם איראן

אל הקליניקה פנו מספר מפונים מאזור חולון, ששהו במלון במסגרת הסדרי פינוי עקב הלחימה. על פי דיווחם, נמסר להם כי שהותם במלון תסתיים בסוף החודש, מבלי שנמצא עבורם פתרון דיור חלופי, ובטרם הצליחו להתארגן למעבר. הפונים קיבלו אישור לשהות במלון למשך 40 יום בלבד ממועד הפינוי, וזאת על אף שמדובר בפרק זמן שאינו סביר לשיקום ראשוני או לאיתור דיור ראוי. בשל כך, הקליניקה פנתה לגורמים המוסמכים בבקשה להאריך את שהותם במלון, לפחות עד למציאת פתרון מגורים הולם, מתוך מענה לצרכים האנושיים הבסיסיים של קורת גג וביטחון תזונתי, ובכפוף למדיניות ההגנה על זכויות מפונים בעיתות חירום.

סיקור על הפנייה ניתן לקרוא [כאן וכאן](#).

X. זכויות שוכרים בשובים מפונים

1. הקליניקה לזכויות אדם בהליך האזרחי בהובלה של עו"ד רעות כהן עתרה בשנה"ל תשפ"ד לבג"ץ בשם חמישה סטודנטים – שני תושבי העיר שדרות ושלושה תושבי העיר קרית שמונה – בדרישה לקבל מענקי אכלוס באופן רטרואקטיבי מתחילת המלחמה וכן מעתה והלאה (בג"ץ 1786/24 לוי נ' ממשלת ישראל). מענקי האכלוס נמנעים מהסטודנטים מכיוון שהם גרים במעונות סטודנטים או במבנים המיועדים בין היתר למגורי סטודנטים, ורשות האוכלוסין מסרבת לפיכך לשנות להם כתובת במרשם האוכלוסין. לנוכח זאת שזכאות למענקי האכלוס ניתנת על בסיס פרט המען במרשם האוכלוסין, המענק נמנע מהם, על אף שהם גרו בעת פרוץ המלחמה בשובים שפוננו והם חיים כיום כתושבים מפונים לכל דבר ועניין.

בעקבות העתירה, הנהלים שונו והסטודנטים זכאים למענקים: בחודש מאי 2024 המדינה הודיעה כי התקבלה החלטה להוציא קריטריונים שיקבעו מי גר בשוב מפונה בפועל בזמן הרלוונטי, במקרים בהם רשות האוכלוסין מנועה מלשנות את הכתובת. בדצמבר 2024 התקיים דיון בבג"ץ במסגרתו טענו כי על אף הודעת המדינה, הנושא מתקדם באיטיות רבה ולכן יש צורך למצוא פתרון ביניים עד שהקריטריונים יעברו. בית המשפט הורה למדינה לעדכן בעניין. בינואר 2025 המדינה עדכנה כי היא נמצאת בישורת האחרונה של העברת הקריטריונים ואכן בפברואר 2025 הכנסת קיימה דיון בנושא והקריטריונים החדשים אושרו. במרץ 2025 המתווה נכנס לתוקף [ופרסמנו](#) דף הנחיות בעניין ההגשה כדי לפשט את השפה המשפטית המורכבת עבור הסטודנטים המפונים. החל מיולי 2025 העותרים וסטודנטים אחרים שפנו לקליניקה לאורך השנה האחרונה החלו לקבל את המענקים.

כל הפונים לקליניקה קיבלו את המענקים בהתאם לתקופה בה התגוררו במעונות למעט פונה אחד שלא קיבל מענק על כל התקופה. הקליניקה מסייעת לו כעת במיצוי זכויות במסגרת המתווה החדש, ותשקול הגשת עתירה פרטנית אם מיצוי ההליכים לא יסייע.

יש לציין כי מלבד סטודנטים, נכנסו לקריטריונים עוד אוכלוסיות כגון בעלי דירות שהתכוונו לעבור לגור בשוב מפונה ערב השביעי באוקטובר, שוכרים שגרו ביחידות דיור ועוד. על כן העתירה הרחיבה זכאות לאוכלוסיות רבות שנפלו בין הכסאות בשנה וחצי האחרונות. לאור העובדה שהסעדים שהתבקשו התקבלו במלואם, העתירה נמחקה ובית המשפט חייב את המדינה בהוצאות משפט.

2. לקליניקה לזכויות אדם בהליך האזרחי הגיעו פניות נוספות של שוכרים בשובים מפונים שקיבלו מכתבי התראה או איומים בעל-פה מבעלי הדירות שלהם לאחר שלא שילמו שכר דירה. למרבה הצער המדינה

לא יצרה פתרון מרוכז עבור בעלי דירות שלא גרו ביישוב המפונה (אף שהבעיה ידועה), ומטילה על הצדדים לפתור את הסכסוכים בבית המשפט. חלק מהבעיה נובעת מכך שקיימים בעלי דירות ובניינים ביישובים מפונים שלא הצהירו על הכנסות משכירות במס הכנסה ולכן מצד אחד לא זכאים לקבל פיצוי ממס רכוש ומצד שני מנסים לקבל את הפיצוי דרך השוכרים עצמם.

כך למשל במקרה אחד, הקליניקה סייעה לפונה לאחר שקיבלה התראה לפני תביעה על כך שחוזה השכירות שלה חודש "בהתנהגות" החל מאוקטובר 2024 (מועד סיום החוזה), וכי עליה להמשיך לשלם שכר דירה וזאת למרות שהצדדים הסכימו זה מכבר שלא יחדשו את החוזה. לאחר שהקליניקה השיבה למכתב, בא-כוח בעל הדירה הודיע כי הם מוותרים על הדרישה.

במקרה אחר, הקליניקה מסייעת לזוג שבעל הדירה הגיש נגדם תביעה קטנה לתשלום דמי שכירות, על אף שהייתה הסכמה בין הצדדים ששכירות לא תשולם בתקופה הנתבעת וזאת לאור המלחמה. הקליניקה סיעה לפונים לנסח כתב ההגנה ואנו ממתינים כעת לתוצאות המשך ההליך.

הקליניקה למשפט, טכנולוגיה וסייבר

מנחה קלינית: ד"ר עו"ד דלית קן-דרור פלדמן, מנחה אקדמית: פרופ' מיכל גל

הקליניקה למשפט טכנולוגיה וסייבר היא קליניקת מדיניות ייחודית, ומטרתה להתמודד עם האתגרים המשפטיים הרבים המתעוררים בעידן הטכנולוגי. סוגיות אלה כוללות, בין היתר: הגנת הפרטיות ו-Big Data, קניין רוחני, חופש הביטוי ברשת, התקפות קיברנטיות וביטחון לאומי, אחריות ספקים לפגיעות ברשת ועוד. הקליניקה משלבת הבנה בתחום החידושים הטכנולוגיים יחד עם מומחיות בתחומי המשפט הרלבנטיים לרגולציה של חידושים אלה, ועושה שימוש בכלים משפטיים כמכשיר לשינוי חברתי והגנה על זכויות בהקשרים של טכנולוגיה וסייבר.

בשנה"ל תשפ"ה השתתפו בקליניקה 17 סטודנטיות וסטודנטים, שפעלו במסגרת מספר פרויקטים:

פעילויות אחרות	בתי משפט	ליווי חקיקה	ניירות מדיניות / ניירות עמדה / נייר מידע/ חוות דעת משפטיות / פניה משפטית מנומקת	פניות פרטניות	בקשות לפי חוק חופש מידע	
בניית מדד נגישות אתרים פעילות בקואליציה			2	4		גיל שלישי
מחקר ניתוח מדיניות פרטיות השתתפות בוועדה המיוחדת לטיפול בשורדי השואה על אפליקציית "פנים"		2	5		1	פרטיות
מיפוי מדיניות ההוצאות לאור וכתבי עת		1				זכויות יוצרים ומבצעים
			1			בתי משפט ובינה מלאכותית
	1		2			שקיפות אלגוריתמית
			1	5	2	פגיעות מיניות מקוונות
			1			קטלוג חוקי מידע

I. הגיל השלישי והנגשה דיגיטלית

הקליניקה ממשיכה את פרויקט הנגשת שירותים מקוונים שהחלה בשנים קודמות, ובכלל זה שירותים וצרכנות מקוונת לגיל השלישי. במסגרת זו הסטודנטים פעלו במספר מישורים:

1. בניית מדד נגישות אתרים

הקליניקה משתפת פעולה עם איגוד האינטרנט הישראלי וארגוני חברה אזרחית נוספים ליצירת מדד שיבחן כמה אתרים מקוונים ידידותיים לאנשים מבוגרים. המטרה היא לוודא שאנשים מבוגרים לא מתקשים להשתמש בשירותים מקוונים בגלל חוסר ניסיון טכנולוגי. במקום לחוקק חוקים חדשים ולפעול ליצירת חיובים כלפי נותני השירות, הפרויקט מעודד שיפור וולונטרי של נותני השירות (אסדרה עצמית) באמצעות פרסום תוצאות המדד. גישה זו נבחרה לאור הקשיים שנוצרו ביישום תקנות הנגישות הקיימות בעולם המקוון.

בפגישות עם נציגי ממשלה התברר שאתרים ממשלתיים כבר עוברים התאמה לאנשים עם אוריינות טכנולוגית נמוכה. לכן, המדד יתמקד תחילה באתרים של גופים פרטיים המספקים שירותים חיוניים, כמו קופות חולים, בנקים, תחבורה, חברת חשמל ודואר, וכן אתרים של חברות הפנסיה. אתרי ממשלה ייבחנו בשלב מאוחר יותר אם יתברר שהם עדיין לא מספיק נגישים, לאור הצהרות של מערך הדיגיטל הישראלי בדבר הכוונה לקדם את הנושא במשרדי הממשלה. במהלך השנה התקיימו 6 מפגשים (28.10.2024, 6.2.2025, 17.3.25, 10.4.25, 2.7.25 ו-9.7.25) של הקואליציה בה נדונה הדרך בה יש לכמת ולהכין את המדד באופן האובייקטיבי ביותר. המדד יבוסס על כ-60 דוחות שנערכו על ידי הסטודנטים בקליניקה במהלך סמסטר ב' וסמסטר הקיץ על כ-30 אתרים וייבנה על-ידי מומחה חיצוני. באופן זה, הסטודנטים לומדים על הצרכים של האוכלוסייה המבוגרת תוך אסדרת התחום באופן משפטי ולבר משפטי.

במקביל, הקליניקה החלה לעבוד על מסמך ובו בחינת ההסדרים המשפטיים והלבר משפטיים במדינות דוברות אנגלית, להבין כיצד מבצעים תהליכי דיגיטציה במקומות אחרים, והאם מתייחסים לאוכלוסיות מבוגרות. נייר העמדה נכתב בסמסטר ב' וימשיך לסמסטר הקיץ או לשנה"ל הבאה – כתלות גם ביצירת המדד כאמור.

2. פניות פרטניות

הקליניקה מעניקה ייעוץ וסיוע בפניות פרטניות העוסקות בדיגיטציה והגיל השלישי. הקליניקה קיבלה פניות ביחס לשירותים שונים ברשות המיסים שבהן ישנן תקלות או בעיות רוחב של דיגיטציה ונגישות, בין היתר לאוכלוסייה המבוגרת. במהלך השנה, הקליניקה טיפלה בהצלחה של אישה מבוגרת שהיה לה קושי להתחבר למערכת נט המשפט, על מנת לקבל דיווחים על תיק אותו האישה מנהלת.

בעקבות פניות שונות לקליניקה ולאנשים המטפלים באנשים מבוגרים עלה כי ישנה בעיה בהזדהות בשירותים מקוונים בהם יש שירותי ניתוב שיחות. בעקבות זאת הקליניקה פנתה בחודש מאי 2025 לכלל קופות החולים והבנקים בבקשה כי לאחר זיהוי האדם באמצעות מספר תעודת הזהות והזיהוי כי מדובר באזרח ותיק – תינתן האפשרות לעבור ישירות להמתנה למענה אנושי. הבנקים הודיעו כי בעקבות אמנת שירות שנחתמה בזמן הקורונה – הם נוהגים כך כבר עתה. מקופות החולים קיבלה הקליניקה תשובות חלקיות. הקליניקה תמשיך לעקוב.

בנוסף, בחודש יולי 2025 נשלחה הודעה ממערכת ההזדהות הלאומית על כך שניתן יהיה לעשות שימוש במספר טלפון רק למשתמש אחד לצורך ההזדהות. המשמעות היא שאם אדם מבוגר אינו מתפקד ומונה

לו אפוטרופוס או הופעל ייפוי כוח מתמשך, האפוטרופוס או מקבל ההחלטות בשמו, צריך לרכוש קו נוסף על מנת להמשיך לעשות פעולות בשמו של האדם שנמצא תחת חסותו. הדבר עלול להקשות על תפקוד של אנשים רבים. הקליניקה שלחה את הפניה למערך הדיגיטל הלאומי וכן לוועדת הכנסת בראשות ח"כ מירב כהן - הוועדה המיוחדת לטיפול בשורדי השואה. מערך הדיגיטל ציין כי הוא בוחן את הדברים. הקליניקה תמשיך לעקוב אחרי המקרה.

3. סדנה ללימוד טכנולוגיות בינה מלאכותית לאנשים מבוגרים

בתאריך 22.5.2025, התנדבו 9 מהסטודנטים בקליניקה להעביר סדנה על כלי הבינה המלאכותית לכ- 80 אנשים מבוגרים בבית נגלר, קריית חיים. במסגרת סדנה זו הסטודנטים הסבירו על בינה מלאכותית ואף הדגישו לאנשים כיצד לעשות שימוש מושכל בה. במסגרת הסדנה הקליניקה אף חילקה דף מידע על בינה מלאכותית והסברים על מנת שניתן יהיה לתרגל את השימוש בבינה גם לאחר הסדנה. הסדנה זכתה למחמאות רבות.

II. פרטיות

פרטיות ובינה מלאכותית במערכת החינוך

1. הקליניקה החלה לכתוב נייר עמדה בנושא שילוב בינה מלאכותית במערכת החינוך. הקליניקה ממשיכה בכתיבת נייר עמדה בנושא, תוך התייחסות לחוקים בתחום הפרטיות, חוק זכויות התלמיד ועוד, ותוך התייחסות למאמרים ולמחקרים בנושא בארץ ובעולם.
2. הקליניקה, יחד עם התנועה לחופש המידע, הגישה בקשת חופש מידע ביחס לתוכנות ניהול פדגוגי, למי יש זכות גישה אליהן, כמה זמן נשמר התיעוד וכדומה. משרד החינוך העביר בדצמבר 2024 תשובה מפורטת ובה הסברים מפורטים על הנהלים של השמירה על המידע ועל הפרטיות של הילדים. לאור המענה המפורט והנהלים הוחלט שלא להמשיך בפניה מעבר לכך.

פרטיות וחקיקה

3. במהלך סמסטר א' הועלתה הצעת חוק תקשורת דיגיטלית עם גופים ציבוריים (תיקון מס' ..), התשפ"ה-2025 [פוצל לפי סעיף 84(ב) לתקנון מחוק ההסדרים]. הצעת החוק מחייבת גופים ממשלתיים להנגיש את השירותים השונים הניתנים ככל שניתן באופן מקוון. לאחר בדיקה, הקליניקה החליטה בעצה אחת עם איגוד האינטרנט הישראלי לא להתנגד להצעה מכיוון שהיא אינה כופה על האזרח לעבור לשירותים מקוונים, אלא נוקטת בגישה של חיוב הנגשת השירותים למי שמבקש זאת. במידת הצורך הקליניקה תתערב אף היא בהליך הדיונים בוועדת הכנסת למיזמים ציבוריים.
4. באוגוסט 2024 עבר תיקון 13 לחוק הגנת הפרטיות, שמרחיב את סמכויות האכיפה של הרשות להגנת הפרטיות, מחייב ארגונים רבים למנות ממונה הגנת פרטיות, מבטל את חובת רישום מאגרי מידע (למעט סוחרי מידע), ואוסר על שימוש במידע שנאסף באופן לא חוקי. הקליניקה החלה לתעד את הליך חקיקתו של תיקון 13 לחוק הגנת הפרטיות ולנתח את תהליך החקיקה.
5. בינואר 2025, הצטרפה הקליניקה לקריאה לשר הפנים שלא להאריך הוראת שעה שחייבה איסוף ושמירה של טביעות אצבע במסגרת תעודת זהות יחד עם חוקרים ופעילי חברה אזרחית. מטרת הוראת השעה הייתה לשמור את טביעות האצבע הנאספות במהלך הוצאת תעודת זהות ביומטריה

לצרכים של זיהוי במצב של ארוע רב נפגעים. הצורך בכך עלה לאור אירועי אוקטובר 2023. על פי הפניה הצורך באיסוף ושמירת טביעות האצבע ירד ולכן אין מקום להאריך את הוראת השעה. אם קיים צורך באיסוף טביעות אצבע לצרכי זיהוי, בנוסף למאגרים הקיימים כיום בצבא ובמשטרת ישראל – יש לעשות כן בחוק נפרד.

6. הקליניקה פנתה ב-16.2.2025 לוועדת התביעות לניצולי שואה במסגרת דיון בוועדה בכנסת בראשות ח"כ מירב כהן - הוועדה המיוחדת לטיפול בשורדי השואה, בבקשה שלא לחייב את שורדי השואה להוכיח כי הם עדיין בחיים באמצעות אפליקציה בשם "פנים". אפליקציה זו מאפשרת לצלם את שורד השואה על מנת להוכיח כי הוא עדיין בחיים. עד כה הוכחה זו הייתה בכתב על ידי פניה לגורמים שמוסמכים כי האדם עדיין חי. האפליקציה העלתה שאלות משפטיות רבות בתחום הגנת הפרטיות ובתחום האוריינות הטכנולוגית של שורדי השואה. דיון בנושא התקיים בוועדה המיוחדת לטיפול בשורדי השואה ביום 19.2.2025 בהשתתפות נציגי הקליניקה. בעקבות הפניה של הקליניקה וכן של קליניקות נוספות מתל אביב ומבר אילן – הובהר כי השימוש באפליקציה אינו חובה וכי ניתן להמשיך לאשר כי אדם בחיים גם שלא באמצעות האפליקציה. הטיפול בפן הפרטיות של האפליקציה נמשך על ידי הקליניקה לפרטיות באוניברסיטת תל אביב.

7. במהלך סמסטר ב' הקליניקה כתבה נייר עמדה על משמעותה של הזכות למחיקת ולתיקון מידע ולאור הזכות להישכח בעידן של בינה מלאכותית. הזכות להישכח מאפשרת לאנשים בעידן המקוון למחוק מידע שאינו רלוונטי עוד, לא מדויק וכדומה. הגם שהזכות להישכח לא הוכרה עדיין בישראל, קיימת לאנשים הזכות למחוק מידע שאינו נכון או לבקש למחוק מידע אישי ממאגר מידע. הקליניקה מבקשת לבחון אם בעידן הבינה המלאכותית ישנה אפשרות אמיתית למחוק מידע ממודלים של בינה מלאכותית בדרך אפקטיבית. את נייר העמדה אנו עתידים לשלוח לרגולטורים הרלוונטיים בתחום.

מדיניות פרטיות בעידן הבינה המלאכותית

8. הקליניקה, בשיתוף עם פרופ' טל ז'רסקי, קיבלה מימון מקרן התובענות הייצוגיות למחקר בנושא מדיניות פרטיות ומודלי שפה גדולים (LLM). המחקר אסף יותר מ-100 מסמכי מדיניות פרטיות בעברית מאתרים שונים. המסמכים יעברו ניתוח וקידוד באמצעות בינה מלאכותית. המחקר יבדוק אם מודלי בינה מלאכותית יכולים לספק הסברים טובים יותר מסטודנטים למשפטים בפירוש מדיניות פרטיות לאנשים ללא רקע משפטי. לדוגמה, יבחן אם המודלים יכולים לזהות ולהסביר כיצד אתרים מתייחסים לתקנות הפרטיות האירופאיות (GDPR).

9. בחודש יוני הקליניקה כתבה, יחד עם חוקרות נוספות בתחום הפרטיות, תגובה לטיוטת הנחיות הרשות להגנת הפרטיות בעניין תחולת הוראות חוק הגנת הפרטיות על מערכות בינה מלאכותית.

III. זכויות יוצרים ומבצעים וכינויי מקור

1. הקליניקה מספקת ייעוץ לאחת האוניברסיטאות בנושא זכויות יוצרים ורישיונות קריאטיב קומונס, בשאלה כיצד ניתן להנגיש כתבי עת תחת רישיונות אלה. בין היתר, בשיתוף עם נציגי ספריית אוניברסיטת חיפה ובר-אילן, הקליניקה מובילה פרויקט למיפוי מדיניות ההוצאות לאור וכתבי העת בעברית בנוגע לפרסום מדעי פתוח. הפרויקט כולל:

- פיתוח שאלון למו"לים בהשראת הפרויקט העולמי Jisc's open policy finder.
- יצירת מדיניות משפטית גמישה (מודולרית) בנושא זכויות יוצרים ופרסום פתוח.

- פיתוח מחולל טפסים אוטומטי שיאפשר למו"לים ליצור בקלות את המדיניות המותאמת באמצעות מענה על שאלות פשוטות.

במהלך סמסטר ב' הקליניקה הפיצה למו"לים את השאלון והטופס, וזאת במטרה לקדם מדע פתוח ונגיש לכל. היה מענה חלקי להפצה, אולם בעקבותיו נראה כי יש הענות חלקית לאימוץ מדיניות של פרסום מדעי פתוח בקרב מוציאים לאור אקדמיים בישראל.

מנהלת הקליניקה יחד עם השותפים לפרויקט יצרו במהלך סמסטר א' קשר עם הפרויקט העולמי שנתן הסכמה עקרונית לשלב את המדיניות של כתבי העת בעברית בפרויקט העולמי. הנציגים של הפרויקט העולמי אף השתתפו בכנס של מוציאים לאור שהתקיים בזום בתחילת חודש מרץ בבר אילן. בכנס זה מנהלת הקליניקה הציגה את הפרויקט הישראלי והפרויקט העולמי קרא לכתבי העת הישראליים להעביר אליו מידע על כתבי עת בהם יש מדיניות פרסום פתוח. במהלך סמסטר א' התקיימו 3 מפגשים כלליים עם השותפים לפרויקט מבר אילן ומספריית אוניברסיטת חיפה. במהלך סמסטר ב' הקואליציה ענתה ל-3 פניות פרטניות שהעלו שאלות הקשורות לאימוץ מדיניות פרסום פתוחה.

2. במהלך השנה האחרונה הוצעו תיקונים לחוק זכויות מבצעים ומשדרים, התשמ"ד-1984 שמטרתם להרחיב את זכויות המבצעים למעמד דומה לזה של יוצרים. כיום, מבצעים (כמו זמרים) מקבלים הגנה משפטית מצומצמת יותר מיוצרים, מתוך תפיסה אלו יוצרים יצירה מקורית בעוד מבצעים רק מציגים אותה. המבצעים טוענים שבעידן הדיגיטלי, זכויותיהם נפגעו משמעותית כשהם אינם מקבלים תמלוגים מאתרים המשתמשים בביצועיהם. הקליניקה עוקבת אחר תהליך תיקון החוק ומעורבת בדיונים הרלוונטיים, ובמקביל בחנה מודלים חדשניים לתגמול מבצעים בעידן הבינה המלאכותית שיכולים להציע פתרונות שטרם הועלו בדיונים הנוכחיים.

3. הקליניקה מלווה מרצים באוניברסיטת חיפה המבקשים ליצור מאגר רשום של עצי מורשת שנמצאו בישראל. עצי מורשת הוכרו באמנה בינלאומית שישראל אינה צד לה. על כן, אין בסיס משפטי בישראל להכרזה על עצי מורשת כיום. במסגרת זו התקיימה פגישה יחד עם שותפים פוטנציאליים לקידום הנושא. הסמסטר ערכה הקליניקה סקירה של המשפט הישראלי בתחום כינויי המקור, על פי חוק הגנת כינויי מקור וציונים גאוגרפיים, תשכ"ה-1965, כדי לבחון אפשרות בתחום זה, הגם שנראה כי זה לא הפתרון ההולם בתחום. התקיימו 3 פגישות עם החוקרים באוניברסיטה ונציגים מטעמם ועם גורמים חיצוניים, במהלך שנת לימודים זו.

4. הקליניקה עובדת על כתיבת נייר עמדה בתחום זכות יוצרים בתקופת חירום.

IV. פרויקט בתי המשפט ובינה מלאכותית

הקליניקה בשיתוף עם מעבדת ה-ERC של פרופ' ארנה רבינוביץ' עיני, בוחנים את הרגולציה והמדיניות הקיימת בתחום הכנסת הבינה המלאכותית למערכת המשפטית. הקליניקה כותבת נייר עמדה ובו סקירה על המצב המשפטי והמדיניות בתחום, תוך ניסיון ללמוד מטעויות העבר ולהציע דרך של הטמעה טובה יותר במערכת המשפטית בארץ. המסמך מיועד לעבור למקבלי החלטות במערכת המשפט בישראל על מנת שיוכלו לבחון מדיניות בתחום.

V. שקיפות אלגוריתמית בעידן הבינה המלאכותית

הקליניקה ממשיכה זו השנה השלישית והאחרונה בפרויקט במימון האיחוד האירופאי יחד עם התנועה לחופש המידע, לקידום שקיפות בקבלת החלטות אלגוריתמית על ידי גופים ממשלתיים. מטרת הפרויקט היא להגביר את השקיפות ביחס לשימוש באלגוריתמים בקבלת החלטות על ידי רשויות המדינה. עד כה במסגרת הפרויקט נשלחו 31 מכתבים לרשויות שונות, מעל 60 פניות חופש המידע וכן הוגשו מספר עתירות על ידי התנועה לחופש המידע, כאשר ב-2 מהן הקליניקה הצטרפה באופן אקטיבי לייצוג, ובשאר (7 עתירות) הקליניקה סייעה לתנועה לחופש המידע במחקר, ניסוח ואסטרטגיה. להלן פירוט לגבי חלק מהנושאים בהם טיפלה הקליניקה השנה:

1. הקליניקה, בשיתוף עם הקליניקה למימוש זכויות אדם בהליך האזרחי והתנועה לחופש המידע, המשיכה השנה בעתירת חופש מידע שעסקה בבקשה לקבל את קוד המקור של 'מחשבון לקיום בכבוד' - כלי דיגיטלי שפותח על ידי המוסד לביטוח לאומי. המחשבון, שהתבסס על דו"ח חריס משנת 2015 (דו"ח הוועדה לבחינת תכנית הפירעון בהליך פשיטת רגל), היה זמין באתר הביטוח הלאומי אך הוסר ממנו. בעתירה עלתה שוב השאלה העקרונית האם שקיפות אלגוריתמית נכללת בחוק חופש המידע, ואם כן – מה היקפה.

ב-10 במרץ 2024 התקיים דיון מקדים בבית המשפט המחוזי בירושלים. בדיון השופט הציע למוסד לביטוח לאומי להעביר לעותרים את מסמכי האיפיון של המערכת, אם לא ניתן יהיה להעביר את קוד המקור.

בעקבות הערה זו הביטוח הלאומי העביר קבצי אקסל עם פרטים שונים על המחשבון, אך ללא האלגוריתם הבסיסי. לכן, הוחלט להמשיך בעתירה ולהגיש עיקרי טיעון. בדיון המשך מ-20 ביוני 2024 התמקד הדיון בשאלה האם קוד מקור נחשב ל'מידע' על פי החוק, או שמא רק מסמכי האפיון נכללים בהגדרה זו. בית המשפט ביקש חוות דעת מומחה להבהרת מושגים טכניים ושאלות אבטחת מידע, ואפשר לביטוח הלאומי להגיש טיעונים מעודכנים.

הקליניקות והתנועה לחופש מידע הגישו לקראת הדיון בנובמבר 2025 חוות דעת מומחה של פרופ' אור דונקלמן, מהחוג למדעי המחשב באוניברסיטת חיפה, שבבסיסה הטענה שגם אם ייחשף קוד המחשבון, ככל הנראה לא אמורה להיות פגיעה בתשתיות או בתוכנות אחרות מבחינת אבטחת המידע. בדיון (14 בנובמבר 2025), ובהתחשב במלחמת חרבות ברזל ובתקיפות הסייבר על הביטוח הלאומי שהתגברו בעת הנוכחית, בית המשפט העלה חשש לפגיעה בביטחון התשתית אם יימסרו הנוסחאות המבוקשות. לאור זאת, הציע בית המשפט לעותרים למשוך את העתירה בשלב זה ואנו קיבלנו את הצעתו לאור שינוי הנסיבות.

2. הקליניקה ניסחה [דף מידע כללי על זכויות](#) של אנשים אל מול מוסדות ממשלתיים וציבוריים בתהליכים בהם מתקבלת החלטה המערבת אלגוריתמים. בין היתר הסברנו כי גם מחשבים יכולים לטעות וכי ניתן דרך חוקים כמו חוק חופש המידע, חוק הגנת הפרטיות וחובת ההנמקה, לקבל הסברים ואף לערער על ההחלטות. הדף תורגם לאנגלית, לרוסית, לערבית ולאמהרית והופץ במסגרת כנס הסייבר של המרכז לחקר סייבר מדיניות ומשפט באוניברסיטת חיפה בשיתוף עם מרכז פדרמן לחקר הסייבר באוניברסיטה העברית, האיחוד האירופאי, התנועה לחופש המידע והקליניקה שהתקיים בחודש דצמבר 2024. [הכנס עסק בנושא השקיפות האלגוריתמית](#) וכלל מומחים מתחומי המשפט והטכנולוגיה. בכנס היו מספר מושבים שעסקו בהיבטים שונים של שקיפות אלגוריתמית ובין היתר מושב בו השתתפה מנהלת הקליניקה.

3. מערך הדיגיטל הלאומי פרסם חוות דעת ביחס לשילוב בינה מלאכותית במגזר הציבורי. הקליניקה לומדת את המסמך, כתבה טיוטת מענה במהלך סימסטר ב, אשר יישלח במהלך סמסטר הקיץ.

VI. פגיעות מיניות מקוונות

הקליניקה, יחד עם הקליניקה לפמיניזם משפטי והקליניקה לזכויות אדם, זכו בשנה"ל תשפ"ד במענק של קרן התובענות הייצוגיות לטובת פרויקט להגנה מפני פגיעות מיניות במרחב המקוון, הכולל סיוע משפטי פרטני (על-ידי שתי הקליניקות האחרות), וקידום מדיניות. השנה היא השנה השניה בפרויקט.

1. השנה הקליניקה המשיכה בכתיבת נייר עמדה הכולל התייחסות לחקיקה הקיימת בתחום ולאחריות מתווכים וספקי שירות באינטרנט להסרת תכנים פוגעניים בעלי אופי מיני, וביחס להסדרה המשפטית הראויה לתופעת התמונות והסרטונים הפיקטיביים בעלי האופי המיני שנוצרים כיום באמצעות בינה מלאכותית ("דיפ-פייק"). נייר העמדה הוצג במסגרת שולחן עגול סגור ב-24.7.2025, אותו יזמו הקליניקות המשפטיות לשינוי חברתי באוניברסיטת חיפה.

2. הקליניקה יחד עם הקליניקה לפמיניזם משפטי והקליניקה לזכויות אדם ארגנו שולחן עגול סגור ב-24.7.2025, בו השתתפו גורמי חברה אזרחית, גורמים ממשלתיים וכן גורמים אקדמיים. מטרת השולחן העגול הייתה ליצור נוהל עבודה ברור יותר בתחום בין הגורמים השונים וכן לדון בהתמודדות האפשרית אל מול הסכנות החדשות בעידן הבינה המלאכותית בתחום הפגיעות המיניות – אל מול ה-Deep-Nudes (הרכבת פנים של אדם על גוף ערום של אחר – בתמונה או בסרט; השתלת אדם בסיטואציה שלא הייתה ולא נבראה; הפשטת אדם מתמונה רגילה באמצעות טכנולוגיות מתקדמות; יצירת סרטונים ותמונות בעלי אופי מיני מזויפים עם דמויות סינטטיות שנוצרו על ידי מכונה שאומנה על תכנים רבים).

3. בנוסף, הקליניקה מייעצת לקליניקות האחרות כיצד ניתן לפעול בפניות קונקרטיות, תוך הפניה לגופים כמו "מא'את", איגוד האינטרנט הישראלי ומוקד 105, בהתאם לצורך.

4. הקליניקה הכינה בקשת חופש מידע למשטרת ישראל ולמוקד 105 על מנת לקבל ביקשה נתונים על תיקים פליליים ותלונות שהוגשו למשטרה ולמוקד 105 בנוגע להפצת סרטונים ותמונות, לרבות תכנים מזויפים בטכניקת זיוף עמוק. בטרם הוגשה הבקשה נודע כי נשלחה בקשת מידע זהה על ידי התנועה לחופש המידע יחד עם ארגון מא'את. במקביל הקליניקה מצאה דוחות שפורסמו על ידי הגופים הרלוונטיים, לכן בקשת חופש המידע התייתרה. הקליניקה לומדת את הנתונים.

VII. פרויקט מיפוי חקיקה המסדירה מידע בישראל במסגרת פרויקט בינלאומי

הקליניקה מסייעת לפרויקט בינלאומי בקטלוג חוקים העוסקים בתחומים שונים של כלכלת המידע. מטרת הפרויקט להנגיש מידע באופן ברור יותר ומקיף בכל הנודע למסחר במידע דיגיטלי. הסטודנטים עוברים על מדד שנבנה על ידי הפרויקט הבינלאומי ומאתרים חוקים, נתונים ומידע על ישראל בכל הנוגע למסחר במידע דיגיטלי. הסטודנטים מאתרים בעצמם את הרגולציה והמדיניות הרלוונטיים לאותו קריטריון במדד, כותבים פירוט קצר על ממצאיהם בשפה האנגלית ומתקפים את המדד אל מול הפרויקט העולמי. הקליניקה נמצאת בקשר עם נציגי הפרויקט בצ'ילה, באיטליה ובאנגליה על מנת לקבל הנחיות בעריכת המדד ובדיוקו. עריכת המדד אמור להסתיים במהלך סמסטר הקיץ, וצפוי להתפרסם לאחר אישורו באתר של הפרויקט.

VIII. כנסים והרצאות של ד"ר דלית קן-דרור פלדמן

1. 8.9.2024 מנהלת הקליניקה העבירה הרצאה במסגרת כנס AI שהתקיים באוניברסיטה הפתוחה ברעננה.
2. 16.9.2024 מנהלת הקליניקה ארגנה וניהלה שולחן עגול במסגרת המרכז לחקר סייבר מדיניות ומשפט בנושא מאגר טביעות האצבע וחרבות ברזל.
3. 7.11.2024 מנהלת הקליניקה הנחתה מפגש בנושא עידן הכזב: בריונות מקוונת ופגיעה בדמוקרטיה שהתקיים בזום, מטעם המרכז לחקר סייבר מדיניות ומשפט.
4. 4.12.2024 מנהלת הקליניקה השתתפה בכנס חוק חדשנות AI של אוניברסיטת רייכמן ולשכת עורכי הדין וראיינה את עו"ד אמה בירקנפלד, יועצת משפטית בWIZ.
5. 22.12.2024 מנהלת הקליניקה יחד עם האיחוד האירופאי, התנועה לחופש המידע, מרכז פדרמן באוניברסיטה העברית ומרכז לחקר סייבר מדיניות ומשפט אוניברסיטת חיפה, ארגנו כנס סייבר בנושא שקיפות אלגוריתמית. בנוסף מנהלת הקליניקה העבירה הרצאה ביחס למידע מזויף זיוף עמוד (deep-fake) והנחתה פנל על שקיפות אלגוריתמית.
6. 8.1.2025 מנהלת הקליניקה העבירה הרצאת אורח במסגרת סמינריון של תואר שני למדעי הנתונים באוניברסיטת חיפה. ההרצאה הייתה בנושא של רגולציה של בינה מלאכותית ושאלת השקיפות אל מול הסברתיות.
7. 26.1.2025 מנהלת הקליניקה העבירה בתל אביב הרצאה לאנשי השלטון המקומי בנושא של זכות יוצרים ובינה מלאכותית.
8. מנהלת הקליניקה הקליטה שיעור אורח בקורס של ד"ר שני אבנשטיין סיגלוב בנושא של הסדרה משפטית של AI.
9. 20.2.2025 מנהלת הקליניקה העבירה 2 הרצאות לתלמידי כיתות ו' ברמת ישי על בינה מלאכותית – סכנות ויכולות – במסגרת אירועי חודש בינה מלאכותית.
10. 3.3.2025 מנהלת הקליניקה העבירה הרצאה לאנשים מבוגרים בבית נגלר, קריית חיים על בינה מלאכותית – סכנות ויכולות.
11. 4.3.2025 מנהלת הקליניקה העבירה הרצאה במסגרת כנס שבוע Open Access בו הציגה את פרויקט הפרסום הפתוח והיכולת ליצור מדיניות של פרסום פתוח בהתבסס על הכלי שיצרה הקליניקה בשיתוף עם מידענים בספריית אוניברסיטת חיפה וספריית אוניברסיטת בר אילן.
12. 9.3.2025 מנהלת הקליניקה הנחתה וובינר של נשים פורצות דרך בסייבר, במרכז לחקר סייבר משפט ומדיניות, באוניברסיטת חיפה, לרגל יום האישה הבינלאומי.
13. 2.4.2025 מנהלת הקליניקה העבירה הרצאה (בזום) על זיוף עמוק (דיפ פייק) וזיהוי פנים במסגרת קורס באוניברסיטת תל אביב.
14. 5.5.2025 מנהלת הקליניקה העבירה הרצאה (בזום) על זיוף עמוק (דיפ פייק) וזיהוי פנים במסגרת קורס במכללת נתניה.
15. 8.5.2025 מנהלת הקליניקה השתתפה כשופטת וכמנטורית בחצי גמר האקתון ליאור בוקר (למציאת פתרונות להתמודדות עם מצבי קיצוף).

16. 10.5.2025 מנהלת הקליניקה העבירה הרצאה באנגלית לאנשים מבוגרים ביישוב מנוף במשגב על בינה מלאכותית – סכנות ויכולות.

17. 22.5.2025 מנהלת הקליניקה הציגה את המאמר שנכתב מתוך שיתוף פעולה בקליניקה יחד עם פרופ' דניאל בן אוליאל על הסיכון השילוחי המוגבר שחל על היזם בראשית דרכו, במסגרת השקת כרך טז של מאזני משפט.

18. 28.5.2025 מנהלת הקליניקה העבירה הרצאה על הונאות דיגיטליות, צרכנות דיגיטלית ובעיות בהליכי דיגיטציה בקרב מבוגרים. במסגרת זו הוצגה גם פעילות הקליניקות השונות בתחום – הן בתחום הגישור, הן בתחום הייצוג המשפטי האזרחי והן בתחום מדיניות הדיגיטציה בישראל. ההרצאה הועברה במסגרת יום עיון של איגוד האינטרנט הישראלי למדריכים במועצה להתנדבות. ב- 10.6.2025 הרצאה זו הועברה גם במוקד 120 ברווחה של עיריית חיפה וכן ב- 25.6.2025 בזום בפני מתנדבים בפרויקט מעות (מתנדבים מבוגרים למען מבוגרים), בהרצאה האחרונה הייתה גם התייחסות לעידן הכזב ולבעיות של זיופים עמוקים כיום.

19. 16.6.2025 מנהלת הקליניקה העבירה הרצאת אורח על עיצוב טפסים משפטיים – מגבלות משפטיות וחשיבות הנגישות – בקורס של ראש החוג לעיצוב תקשורת חזותית באוניברסיטת חיפה. זו השנה השנייה שמתקיים שיתוף פעולה עם החוג לעיצוב תקשורת חזותית.

IX. פרסומים אקדמיים

הפרויקטים השונים של הקליניקה מייצרים, בנוסף לתוצרים הקליניים, גם מחקר המפורסם בכתבי עת אקדמיים. במהלך הסמסטר הנוכחי פורסם המחקר הבא הקשור באופן ישיר לפעילות הקליניקה:

- Dalit Ken-Dror Feldman & Yifat Nahmias, *From Bots to Ballots: Democratic Integrity in the Era of Digital Manipulation*, 26 MINN. J. L. SCI. & TECH. 228 (2025).
Available at: <https://scholarship.law.umn.edu/mjlst/vol26/iss1/5>
- Daniel Benoliel & Dalit Ken-Dror Feldman, *The Social Cost of Artificial Knowledge*, UNI. OF ILL. J.L. TECH. & POL'Y (forthcoming 2026).
- דלית קן-דרור פלדמן, אור סדן, רחלי אדרי חולתא, אורי סולד "שקיפות בעידן הבינה המלאכותית: המשפט הישראלי, משפט חברה ותרבות כרך ח בינה מלאכותית במשפט הישראלי 253 (2025)
- Dalit Ken-Dror Feldman and Daniel Benoliel. "Beyond Explainability: The Case for AI Validation." *arXiv preprint arXiv: 2505.21570* (2025).

הקליניקה ליישוב סכסוכים

מנחה קלינית: עו"ס, עו"ד ומגשרת דנה גילה, מנחה אקדמית: פרופ' ארנה רבינוביץ'-עיני

הקליניקה ליישוב סכסוכים, המסיימת כעת את שנתה השביעית, היא קליניקה חדשנית וייחודית מסוגה בארץ, פועלת מתוך אמונה ששימוש בהליכי גישור ובהליכים אלטרנטיביים נוספים מתחום יישוב הסכסוכים, מיטיבים עם הצדדים המעורבים בסכסוך, ולפיכך פועלת להטמיע ולהפיץ את תפיסת העולם הגישורית הן בקרב הסטודנטים בקליניקה והן בקרב האוכלוסייה בכלל.

חלק משמעותי מן הסכסוכים הקיימים יכולים להיפתר בדרכים של שיח ושיתוף פעולה בין הצדדים וכאלטרנטיבה לפנייה לבית המשפט. קיום הליך גישור במצב של קונפליקט, עשוי לשקם את מערכת היחסים שנפגעה, ולעיתים אף לשפר אותה תוך יצירת הזדמנויות חדשות לשיתוף פעולה. בנוסף, שימוש בכלי הגישור מעצים את הצדדים, מאפשר להם להשמיע את קולם ומסייע להם ליטול שליטה על פתרון הסכסוך, לפיכך הליך הגישור בעל חשיבות רבה במיוחד עבור אוכלוסיות מוחלשות. על ידי הקנייה של מיומנויות מעולם הגישור, כגון הכרת סגנונות התנהלות בקונפליקט, הקשבה אקטיבית, העברת מסרים חיובית ושיפור יכולות התקשורת, ניתן לנהל קונפליקטים בדרך שתעצים ותחזק את הצדדים לקונפליקט, ותסייע למשתמשים בהם בהשגת מטרותיהם תוך מזעור פגיעה בזולת ובעצמם.

בקליניקה השתתפו השנה 14 סטודנטים וסטודנטיות. בניגוד לשנים קודמות בהן מסיימים הסטודנטים את קורס הגישור במהלך הקיץ, הקורס עוכב בשל המלחמה ונמשך לתוך חלקו הראשון של סמסטר א'.

הפעילות בקליניקה כוללת גישורים פרו-בונו, שאותם מבצעים הסטודנטים ביחד עם המנחה הקלינית או מגישורים המגיעים מבית המשפט לתביעות קטנות בהם הסטודנטים צופים. בנוסף לגישורים פרו בונו, הקליניקה מקדמת פרויקטים שונים להטמעת השיח הגישורי, פרויקטים לגישור באוניברסיטה, וכן לקידום מדיניות בנושאי גישור, וקידום קהילת המגשרים בישראל.

בשנה זו פעלו שמונה פרויקטים שונים להפצת הבשורה הגישורית בדרכים שונות, ופרויקטים פנימיים נוספים לשיפור והתייעלות פנימית בקליניקה.

להלן פירוט הפעילויות במהלך שנה"ל תשפ"ה :

הערות	כמות	
בהפניית בית משפט מהקהילה	4	גישורים
	3	
	8	סדנאות כלי גישור
	20	צפייה בפרויקטים בבית הדין

I. גישורים

גישורי תביעות קטנות מבית המשפט בחיפה

במהלך השנה האחרונה, בית המשפט הפנה לקליניקה כ-12 תיקי תביעות קטנות, מתוכם 4 הבשילו להליכי גישור כאשר ב-2 מתוכם הגיעו הצדדים להסכמה. 8 התיקים האחרים הוחזרו לבית המשפט לאחר שיחות אינטייק לאור חוסר רצון הצדדים להשתתף בהליך גישורי, או לאחר שלא היה ניתן ליצור קשר עם אחד

הצדדים. שיחות האינטימיות מהוות נדבך משמעותי בלמידה של הסטודנט/ית המטפלת, שכן בנוסף להסבר הכללי על התהליך, השיחה מצריכה פעמים רבות שימוש בכלים הגישוריים עצמם כדי להתמודד עם התנגדויות, לטפל בחששות ולתת מענה על צרכי הפונים אשר יאפשרו להם לחוש בטוחים ולהסכים להגיע ולהשתתף במפגש.

להלן פירוט על הגישורים שנערכו בתיקי התביעות הקטנות:

1. גישור בין עורכי דין ללקוח:

בחודש נובמבר 2024 התקיים גישור בין עורכי דין לבין לקוח ששכר את שירותיהם. הצדדים נקלעו לסכסוך בנוגע לעלויות שנקבעו ביניהם לעניין ניסוח חוזר מכר דירה ע"י עורך הדין. הלקוח טען כי קבעו סכום מסוים ואילו עורכי הדין טענו לאחוזים בסכום החוזה. בגישור צפו שתי סטודנטים שסייעו בהליך הניתוח והחשיבה של המקרה. הגישור ערך כשלוש שעות ובמהלכו הגיעו הצדדים להסכם.

2. גישור בין שכנים:

בחודש דצמבר 2024 התקיים גישור בין אישה וגבר אשר להם דירות צמודות בבניין מגורים. באחד הימים התקלחה שריפה בארון החשמל המשותף ואישה טיפלה בעניין מול חשמלאי וציפתה להחזר תשלום. לאחר משא ומתן בין הצדדים ובתום הפגישה, הגיעו הצדדים להסכם והגבר שילם לאשה את עלות החשמלאי וכן הפסד נוסף בגין המקרה. הגישור התרחש בשלב הטרם משפטי, וצפו בו שני סטודנטים אשר סייעו בהליך הניתוח והחשיבה של המקרה.

3. גישור בנושא רכישת רהיטים:

בחודש פברואר 2025 התקיים גישור בין לקוחה ובין חנות שהלקוחה רכשה ממנה סט ספות. לטענתה, זמן קצר לאחר הגעת הספות, החלו להופיע קרעים שונים ובלאי שלא היה קשור לשימוש אותו עשו בני הבית. החנות טענה כי האחריות לנזקים רובץ אצל הלקוחה, שלא השתמשה בספה בזהירות הנדרשת. למרות מספר הצעות שהועברו בין הצדדים, הם לא הצליחו להגיע להסכמות, והתיק הוחזר לבית המשפט. הגישור התרחש בשלב טרום משפטי וצפו בו שתי סטודנטיות אשר סייעו בהליך הניתוח והחשיבה על המקרה.

4. גישור בנושא רכישת ציור:

בחודש אפריל 2025 התקיים גישור בין ציירת לבין הלקוח, בעקבות הזמנה של דיוקן משפחתי בסכום של כמה מאות ש"ח. הציירת טענה כי הלקוח חזר בו מהעסקה לאחר שהשקיעה שעות רבות בעבודת הציור, והגישה תביעה קטנה על סך כ-5000 ש"ח. מנגד, הלקוח טען כי לא קיבל את המוצר בזמן, כי מדובר במתנה עבור אימו החולה וכי לא ביטל את העסקה אלא פנה לחברת האשראי עקב אי קבלת תמורה. במהלך הגישור הועלו טענות הדדיות, לרבות פרסום תמונתו של הלקוח ברשת החברתית ללא הסכמתו, ועיכוב שנגרם לטענת הציירת מצד חברת השילוח. הגישור התרחש בשלב הטרם משפטי, וצפו בו שני סטודנטים אשר סייעו בניתוח המקרה. הצדדים לא הגיעו להסכמות והתיק הוחזר לערכאה שיפוטית.

גישורים מהקהילה

במהלך השנה האחרונה, הגיעו אל הקליניקה 22 פניות ושיחות בנוגע לבחינת האפשרות לקיים הליך גישור או הליכי צדק מאחור. בכולם בוצעו שיחות אינטימיות. כ-19 מהפניות לא הבשילו לכדי גישור מטעמים שונים

(הצד הפונה התחרט, בעיית הגעה, מעגלים משותפים עם המנחה הקלינית והליכים שלא מתאימים לגישור), ושלושה הבשילו לגישורים.

5. גישור בין בנק ללקוחה:

במהלך השנה התקיים גישור שהגיע דרך הקליניקה לזכויות אדם בהליך האזרחי, אשר ייצגה את הלקוחה בתיק טרם הגשת כתבי טענות. מדובר בקשישה ממוצא רוסי, אשר נפלה קורבן להונאת "העוקץ הרוסי", במסגרתו העבירה סכום של 80,000 ₪ באמצעות הבנק שלה. לטענת הלקוחה פקיד הבנק התרשל כאשר אפשר לה להעביר את הכספים ללא בדיקה מספקת, בעוד הבנק טען כי הפקיד נהג כדין ואין לבנק כל אחריות במקרה הנ"ל. בגישור, בו גישרה המנחה הקלינית ביחד עם סטודנט מהקליניקה, ואשר צפתה בו סטודנטית נוספת, התקיימה פגישה אחת משותפת עם שני הצדדים ועוד מספר שיחות נפרדות עם כל צד, אשר בסופן לא הצליחו הצדדים להגיע להסכמות שיהיו מקובלות על שניהם. לאור האמור, הגישור הסתיים ללא הסכם וייתכן וימשיך לתביעה משפטית.

6. גישור בתיק גירושין:

זוג מאזור הגיע לפגישת גישור גירושין בקליניקה במהלך חודש ינואר 2025. בגישור גישרה סטודנטית לצד המנחה הקלינית וצפו בו שני סטודנטים. בתום הפגישה ובהמלצת המנחה הקלינית (שהינה גם מטפלת זוגית בהכשרתה) הוסכם כי הצדדים עדיין אינם בשלים להתחיל את תהליך הגירושין, וכי הם יפנו לטיפול זוגי על מנת לנסות לבדוק אם ניתן להציל את הנישואין, ובמידה ולא, יוכלו לשוב להמשך התהליך אצלנו בקליניקה.

7. גישור בין הורים גרושים בנוגע למסגרת חינוך של הילד

הזוג הגיע לקליניקה לפגישה במהלך חודש מאי 2025, בגישור גישר סטודנט לצד המנחה הקלינית, וצפו בו שני סטודנטים נוספים. מדובר בזוג שהתגרש בתקופת הקורונה, ובין הצדדים נערך אז הסכם גישור במסגרת הקליניקה, שהוגש לבית המשפט וקיבל תוקף של פסק דין בשנת 2023. בזמן שחלף, נישא הגבר בשנית ועבר להתגורר בחיפה בסמוך להוריו, בעוד שהאישה מתגוררת בעיר אחרת. לשניים ילד אחד, הלומד בכיתה א', והמשמורת עליו משותפת. לאור נישואין החדשים ושינוי מקום מגוריו, מבקש כעת האב להעביר את הילד ללמוד בבית הספר הקרוב יותר למקום מגוריו. הצדדים הגיעו לשתי פגישות במהלך סמסטר ב', וצפויה להתקיים פגישה נוספת במהלך הקיץ.

II. סדנאות והרצאות להקניית כלי גישור לאוכלוסיות מוחלשות

הקליניקה רואה בכלים של יישוב סכסוכים כלים משמעותיים אשר יכולים להעצים אוכלוסיות מוחלשות, ולאפשר להם לקדם את האינטרסים שלהם באופן מיטבי תוך שמירה על מערכות יחסים משמעותיות בחייהם. בשל כך הקליניקה מעבירה סדנאות להקניית כלים לניהול קונפליקטים וגישור במסגרות שונות של אוכלוסיות מוחלשות כגון דיור בקהילה לאנשים עם מוגבלות, פנימיות לנוער בסיכון ועוד. הסטודנטים כותבים את מערכי השיעור לסדנאות בהתבסס על התכנים שנלמדו בקורס הגישור ומתאימים כל מערך לקהל היעד הספציפי לקראת הסדנה, תוך ליווי והדרכה של המנחה הקלינית. כל סדנה מורכבת משלושה מפגשים בני שלוש שעות כל מפגש, סביב הנושאים של: מבוא לקונפליקט, הקשבה, העברת מסרים אפקטיבית, אמפתיה, הגעה להסכמות ועוד.

להלן פירוט הסדנאות אשר התקיימו השנה:

- **סדנה למשתתפי תכנית בית המשפט הקהילתי בחיפה** – בתי המשפט הקהילתיים הוקמו כמודל חלופי לניהול ההליכים הפליליים ובמטרה למנוע מעבריינים לשוב למעגל הפשיעה, בשל השפעות שליליות שעשויות להיות לכליאה על העברין, מעגלי חייו והחברה כולה.
- בבסיס פעילותם של בתי המשפט הקהילתיים עומדת תפיסה מרכזית של הענקת טיפול ושיקום לעבריינים ושילובם מחדש בחברה. בהתאם לכך, הקליניקה מקיימת שיתוף פעולה הדוק עם בתי המשפט הקהילתיים מזה מספר שנים ורואה בהם נדבך חשוב ביכולת להפיץ את הכלים ולסייע גם כרכיב שיקומי בתהליך אותו עוברים המשתתפים. הסדנאות של הקליניקה זכו לתשבחות מפי המשתתפים גם בפני שופטי בית המשפט הקהילתי במספר הזדמנויות לאורך השנים. בחודש ינואר השנה התקיימה סדנה בת שלושה מפגשים על ידי שני סטודנטים מצוות הסדנאות. בסדנה נכחו עשרה משתתפים, אשר הגדירו את הסדנה כתורמת, מרחיבת-אופקים וחיונית להליך השיקום וההתפתחות האישית שלהם. סדנה זו הובילה גם לשת"פ נוסף עם בית המשפט הקהילתי בעכו:
- **סדנה ראשונה בערבית למשתתפי תכנית בית המשפט הקהילתי בעכו** – בהמשך לסדנה המשמעותית למשתתפי בית המשפט הקהילתי בחיפה וכן לשת"פ רב השנים עם בית המשפט הקהילתי, הוחלט להגשים חזון ישר, ולייצר סדנה למשתתפים דוברי ערבית. לאחר עבודה מרובה של הסטודנטים על תרגום המצגות והעזרים בסדנה לשפה הערבית, בוצעו שלושת המפגשים לסדנה הראשונה שהועברה כולה בשפה הערבית. הסדנה הועברה על ידי 3 סטודנטים דוברי ערבית וזכתה לשבחים רבים מצד המשתתפים והביאה לחיזוק הקשרים עם בית המשפט הקהילתי בעכו לקראת העברת סדנאות נוספות בערבית ובעברית. הסדנה התקיימה בחודשים יוני ויולי ונכחו בה שמונה משתתפים. יצוין כי למרות שהסדנה נקטעה בשל המלחמה עם איראן, המשתתפים ביקשו להמשיך ולקיים אותה, ואכן התקיימו מפגשים חלופיים.
- **סדנה לקבוצת מטופלות בעמותת "דרך אריאלה ו"אופק נשי"** - העמותה מסייעת לנשים על רצף ההתמכרויות להשתלב בהליך הגמילה, במרחב ייחודי ומותאם אשר נותן מענה ייעודי לצרכיהן. מטרת הסדנה הייתה להקנות לקבוצת המטופלות כלים לניהול קונפליקטים ולסייע להן להתמודד עם קונפליקטים המתקיימים בחייהן. הסדנה התקיימה בחודש אפריל במרכז אופק נשי שבחיפה, והונחתה על ידי שלושה סטודנטים מצוות סדנאות. בסדנה נכחו שמונה משתתפות.
- **סדנה לצוות המדריכות ההנהלה בעמותת "דרך אריאלה" "אופק נשי"** - על מנת לתמוך בהטמעה של הכלים אותן רכשו המטופלות, הוחלט השנה להעביר סדנה גם לצוות המדריכות וההנהלה, אשר יוכלו להמשיך את תהליך הלמידה של המטופלות וכן כדי לייצר שפה אחידה ומשותפת סביב תחום יישוב הסכסוכים וניהולם. הסדנה התקיימה במרכז היום של אופק נשי בחודשים אפריל עד יוני והונחתה על ידי שלושה סטודנטים מצוות סדנאות. בסדנה נכחו תשע משתתפות.
- **סדנה לארגון נכי צה"ל בקיבוץ נעמן** - מדובר בעמותה המוכרת על ידי משרד הבטחון כארגון היציג של נכי צה"ל, כשאחת ממטרותיה היא לקיים פעילות חברתית שיקומית עבור חברי הארגון. בהתאמה למטרות הארגון, מטרת הסדנה הייתה להקנות למשתתפים כלים להתמודדות עם קונפליקטים שונים ויום-יומיים בחייהם. בסדנה, שהתקיימה בחודשים יוני ויולי נכחו תשעה משתתפים, היותה המשך לשיתוף פעולה מתמשך שמתקיים עם העמותה בארבע השנים האחרונות. יצוין כי למרות שהסדנה נקטעה בשל המלחמה עם איראן, המשתתפים ביקשו להמשיך ולהשלים את הסדנה, דבר אשר הצריך גמישות רבה ומחויבות גבוהה גם מטעם הסטודנטים המנחים, ואכן נקבעו תאריכים חלופיים והיא הסתיימה בחודש יולי 2025.

- **סדנה במרכז יום לקשיש בקריית מוצקין** - מרכז היום לקשיש בקריית מוצקין הוא מרכז המעניק מגוון רחב של פעילויות לקשישים המבקרים בו, אשר תורמות באופן משמעותי להתמודדות היומיומית מבחינה פיזית, קוגניטיבית ונפשית. הסדנה עסקה בניהול קונפליקטים בחיי היום יום בקרב בני הגיל השלישי והותאמה לצרכי המשתתפים. הסדנה התקיימה בחודשים יוני ויולי והועברה על ידי שני סטודנטים מצוות הסדנאות וסטודנט נוסף מהקליניקה שהתנדב במקום ובזכותו נוצר הקשר המיוחד הזה. בסדנה נכחו כשלושים משתתפים. יצוין כי למרות שהסדנה נקטעה בשל המלחמה עם איראן, המשתתפים ביקשו להשלים את הסדנה, ואכן נקבעו תאריכים חלופיים והיא הסתיימה בחודש יולי 2025. גם כאן, נדרשה מחויבות ונחישות רבה מאוד של הסטודנטים, כדי להמשיך ולקיים סדנאות בתוך תקופה הקיץ.

III.

מפגשי חשיפה לשירותי הקליניקה

מאחר שמקומות רבים לא הכירו את הקליניקה ופועלה, זיהינו קושי רב בניסיון לקבוע עם סדנאות שלמות במקומות וארגונים חדשים, שכן מדובר במספר רב של שעות להעברת הסדנה, כאשר לגופים אליהם פנינו, לא ידוע מהי איכות הסדנאות המוצעות, או הערך שלהן עבור אותם משתתפים פוטנציאליים. משכך, החלטנו לפעול בדרך אחרת: הצענו להתחיל במפגש חשיפה/הרצאה בודדת על יישוב סכסוכים וניהול קונפליקטים בחיי היום יום, ובמידה שההרצאה תהיה רלוונטית וקבוצת היעד תרצה לקבל כלים נוספים, נתאם מפגשים נוספים להעברת סדנה מלאה. במסגרת מפגשי חשיפה אלו, הצענו גם שירותים נוספים אותם מספקת הקליניקה, כמו גישורים פרו בוו ושירות ה"קו החם" (עליו יורחב בהמשך). מפגשי החשיפה וההרצאות נחלו הצלחה רבה והובילו ליצירת קשרים עם מקומות נוספים ולקביעת סדנה שלמה.

להלן פירוט מפגשי החשיפה וההרצאות שנעשו השנה:

- **מפגש חשיפה בתחנה לטיפול משפחתי בחיפה** - התחנה נועדה לתת מענה מקצועי לתושבי חיפה הפונים לקבלת ייעוץ וטיפול בתחום יחסי הנישואין וחיי המשפחה. התחנה פועלת מתוך ראייה טיפולית מערכתית ובמגמה מניעתית. מפגש החשיפה בתחנה, שהתקיים בחודש ינואר 2025 נועד לתת למטפלים במרכז כלים נוספים לבחינת הקונפליקט בו המטופלים מצויים, ולהפיץ למטופלים ולגופים נוספים איתם הם עובדים בשיתוף פעולה את האפשרות להיעזר בשירותי הקליניקה השונים.
- **מפגש חשיפה לנשות המילואימניקים, חטיבת כרמלי** - חטיבת כרמלי היא חטיבת חי"ר במילואים הכפופה לאוגדת המפץ בפקוד צפון. מטרת המפגש הייתה להקנות כלים רלוונטיים לגישור זוגי וניהול קונפליקטים בין בני הזוג המצויים בתקופה זו של הלחימה, כאשר סבבי הלחימה הולכים ומתרחבים ואיתם גם הפערים בין בני הזוג והצורך לנהל קונפליקט בצורה בונה, מפתחת ומחזקת. ההרצאה התקיימה בזום בחודש מרץ 2025, ונכחו בה כעשרים משתתפות. את ההרצאה הובילו המנחה הקלינית ושני סטודנטים.
- **הרצאה וסדנה בבית היינה שבקריית חיים** - בית היינה הינו מרכז תרבות ובפנאי המספק לתושבי קריית חיים מגוון של חוגים ופעילויות, ובפרט לאוכלוסיית הגמלאים שבעיר. תחילה, הגענו למקום כדי לבצע הרצאה בודדת לאוכלוסיית הגמלאים. ההרצאה זכתה לשבחים רבים והמשתתפים ביקשו לקיים סדנה באורך מלא כדי לקבל כלים נוספים לניהול קונפליקטים בחיי היום-יום. הסדנה הועברה בחודשים יוני ויולי ונכחו בה אחד עשר משתתפים.

- **הרצאה מטעם עמותת "המסלול החדש" בתיכון עירוני א' בחיפה** - עמותת "המסלול החדש" ע"ש שופט בית המשפט העליון אדמונד לוי ז"ל, מעניקה חינוך משפטי, אקדמי ובין-תחומי עבור צעירות וצעירים מבטיחים בפריפריה החברתית והגיאוגרפית בישראל. העמותה מנוהלת בהתנדבות על ידי סטודנטיות וסטודנטים מארבע הפקולטות למשפטים באוניברסיטאות הציבוריות. מטרת ההרצאה הייתה להקנות כלים לניהול קונפליקטים בחיי היום יום, בדגש על קונפליקטים עם חברים, מורים והורים. ההרצאה התקיימה בחודש מאי 2025, והועברה על ידי אחראי הפרויקטים והסדנאות של הקליניקה. בהרצאה נכחו כשלושים תלמידים.
- **הרצאה לקשישים במועדון לחבר כפר יהושע** - מטרת ההרצאה הייתה להקנות כלים לניהול קונפליקטים בחיי היום-יום לגילאי הגיל השלישי. ההרצאה התקיימה בחודש מאי 2025 והועברה על ידי שני סטודנטים מצוות הסדנאות. בסדנה נכחו כעשרים משתתפים.

לסמסטר הקיץ מתוכננות סדנאות, הרצאות ומפגשי חשיפה במקומות נוספים.

להלן פירוט התוכניות:

- **סדנה בת 3 מפגשים במועדון בצוותא שבקיבוץ אלונים לבני הגיל השלישי** - מטרת ההרצאה תהיה להקנות כלים לניהול קונפליקטים בחיי היום-יום לגילאי הגיל השלישי. ההרצאה תתקיים בחודש ספטמבר ותועבר על ידי שני סטודנטים מצוות הסדנאות.
- **סדנה בת 3 מפגשים לצוות המדריכים בפנימיית הנוער שבמושב נהלל** – מטרת הסדנה תהיה להקנות כלים לצוות המדריכים בפנימייה לניהול קונפליקטים בין בני נוער ובין בני הנוער לבין המדריכים. הסדנה עתידה להתקיים בחודשים אוגוסט וספטמבר ותועבר על ידי שלושה סטודנטים מצוות הסדנאות.
- **מפגש חשיפה למדריכי מכינת רבין בחיפה** – מטרת הסדנה תהיה להקנות כלים לחניכים בשנתם השנייה של המכינה לניהול קונפליקטים מורכבים וטעונים המצויים בשיח הישראלי. מפגש החשיפה יועבר על ידי אחראי הפרויקטים והסדנאות בחודש ספטמבר, ובמידה שהכלים יהיו רלוונטיים לחניכים, תקבע סדנה מלאה לשנת תשפ"ו.
- **מפגש חשיפה לצוות אחיות של מחלקת נשים בבית חולים גליל מערבי** - מטרת המפגש תהיה להקנות לאחיות כלים ראשוניים לניהול קונפליקטים עם המטופלים ומשפחותיהם. הסדנה עתידה להתקיים בחודש ספטמבר 2025, ותועבר על ידי שני סטודנטים מצוות הסדנאות.
- **מפגש חשיפה בפנימייה הצבאית לפיקוד בחיפה** - מטרת המפגש תהיה להקנות כלים ראשוניים למפקדים עבור ניהול קונפליקטים בין פקודים ובין הפקודים למפקדים. המפגש עתיד להתקיים בחודש ספטמבר, ובמידה שהמפגש יהיה רלוונטי ומועיל, תקבע סדנה מלאה בשנת תשפ"ו. המפגש יועבר על ידי אחראי הפרויקטים והסדנאות, שהוא בעצמו בוגר הפנימייה וקצין.

IV. צפייה בהליכי פישור בבית הדין לעבודה בחיפה

החל משנת תשפ"א החלו הסטודנטים בפרויקט הכולל צפייה בהליכי פישור המתקיימים בבית הדין לעבודה על ידי מפשרים מטעם בית הדין. בעקבות הצפייה הסטודנטיות והסטודנטים כותבים דו"חות צפייה, ובסיומו נכתב דו"ח שאותו הקליניקה מגישה לנשיא בית הדין על מנת לשפר את הליכי הפישור בבית הדין.

בתחילת השנה התקיים סיור בבית הדין לעבודה, כאשר השנה הסיור הונחה על ידי כבוד השופטת קרן כהן. בסיום הסיור התקיימה פגישת היכרות של הסטודנטים והמנחה הקלינית עם נשיא בית הדין לעבודה, כב' השופט יגאל גלם. במהלך השנה החולפת צפו הסטודנטים בפישורים והגישו למנחה הקלינית עד כה 20 דו"חות פישור. מסקנות הדו"חות יועברו לנשיא ביה"ד לעבודה בפגישת סיכום שנה שתערך בחודש אוגוסט.

V. צדק מאחה

צדק מאחה מהווה גישה המתמקדת בצרכי נפגעי עבירה ובהחלמתם ובצרכי הפוגעים ומתן הזדמנות עבורם לקחת אחריות על מעשיהם. הליך צדק מאחה שונה מההליך הפורמלי ה"רגיל" והמוכר של ענישה ושיקום ללא התייחסות רגשית נוספת לנפגעים ולפוגעים לאחר קבלת גזר הדין. צוות צדק מאחה פועל להעלאת המודעות לקיומו של הליך זה כאפשרות להתמודדות עם פגיעות באופן כללי, ועם פגיעות מיניות בפרט. לאורך הסמסטר, קיים הצוות מפגשים ופעל להעלאת מודעות בארגונים הבאים:

- **בית הספר תיכון בעמק יזרעאל** - בית הספר פנה אלינו באופן עצמאי בעקבות מקרה חמור, שבו נעשה שימוש בטכנולוגיית בינה מלאכותית והפצת תמונות עירום של תלמידה. במהלך פגישת היכרות, עלה רעיון לפיתוח עמדת גישור בבית הספר לטיפול בסכסוכים ושיקום מקרים דומים בעתיד.
- נוסף על כך, נעשו מספר רב של פניות לגופים וארגונים שונים על מנת לקדם את הנושא, כך לדוגמה בית הספר הריאלי בחיפה, בית החולים רמב"ם, רשויות המשמעת של האוניברסיטה, וכן למד"א, לצה"ל ולאגודת הסטודנטים. בקרב חלק מהארגונים התקבלה תשובה כי הנושא אינו רלוונטי להם מסיבות שונות (צה"ל, בית החולים רמב"ם, מד"א) וחלק אחר הביעו עניין אך בשל בעיות לוגיסטיות הנושא לא התקיים השנה (בית הספר הריאלי בחיפה) נקבע כי נעמוד איתם בקשר בקיץ, לקראת קיום מפגש בשנה הבאה.

VI. פרויקט משחק

מטרת פרויקט המשחק הייתה להנגיש את הכלים אותם קבלנו בקורס הגישור לקהל הרחב בצורה אינטראקטיבית וחוייתית ככל הניתן. לאחר פגישת חשיבה, הצוות החליט ליצור משחק קלפים שיביא לשיח מעמיק על קונפליקט שקיים בין שני השחקנים, כשהקלפים מנחים את הצדדים בניהול הקונפליקט בדומה למגשר בהליך הגישור הפורמלי. הצוות פיתח את עקרונות המשחק תוך קבלת פידבקים מהמנחה הקלינית ואיש מקצוע בשם ערן הדומי אשר פיתח בעבר משחקים דומים וביניהם את המשחק "9 דלתות". הפידבקים עזרו לדייק את אופן הבנייה של המשחק, בחירת התמריצים לכל שחקן, יצירת עניין במשחק והנגשתו לקהל. אחד מחברי הצוות ימשיך את פיתוח המשחק לאורך סמסטר הקיץ עבור דיוקים נוספים, ואנו מקווים כי המשחק יהיה מוכן לשימוש עד סוף הקיץ.

VII. פרויקט הקו החם

פרויקט הקו חם הוקם במסגרת הקליניקה מתוך מטרה לאפשר לציבור לפנות לקבלת הכוונה, ייעוץ או הקשבה ראשונית באשר לקונפליקטים עמם הם מתמודדים.

הקו פועל באנונימיות וזמין לכלל הציבור. המענה ניתן עד 24 שעות מרגע הפניה ע"י אחד מהסטודנטים שאחראים עליו. במהלך השנה פעלנו לפתיחת תא קולי ייעודי מטעם האוניברסיטה שבו ניתן להשאיר הודעות קוליות. הקלטנו פתיח מותאם שמסביר על מטרת הקו ואפשרויות הפניה.

הפצנו את פעילות הקו דרך הרשתות החברתיות - עמוד הפייסבוק של הקליניקה, קבוצות ווטס-אפ שונות, קבוצות קמפוס רלוונטיות וערוצים נוספים - על מנת להגדיל את החשיפה ולהנגיש את השירות לקהל רחב ככל האפשר.

הקו פועל באופן שוטף ונכון לשלב זה התקבלו אליו פניות בודדות. על מנת להגדיל את החשיפה ואת מספר הפניות נדרש להשקיע יותר בפרסום והפצה של הקו- דרך הפרויקטים השונים של הקליניקה ובאמצעות כלל הסטודנטים המשתתפים בקליניקה, ועל כך נעמול בקיץ וכן בשנה הבאה.

ההקמה וההפעלה של הקו החם מהווים צעד חשוב בהגשת שירותיה של הקליניקה לציבור הרחב ואוכלוסיות מוחלשות בפרט כאשר הקו מהווה בסיס להמשך פיתוח מענים קהילתיים פשוטים ויעילים ברחבי האוניברסיטה ומחוצה לה.

VIII. פיתוח תחום הגישור

במטרה להרחיב את פעילות הקליניקה ולהגביר את הפניות שמגיעות מהקהילה (בניגוד לתיקים מבית המשפט), נפתח בשנת תשפ"ה תפקיד חדש בקליניקה – פיתוח תחום הגישור, עליו אחראית אחת הסטודנטיות. מהלך זה מאפשר למקד את השירות באוכלוסיות מוחלשות, ולהעניק לסטודנטים הזדמנות לגשר בפועל לצד המנחה הקלינית (דבר שאינו אפשרי בתיקים המגיעים מבית המשפט בשל תקנות בתי המשפט (רשימת המגשרים), תשע"ח - 2017), ובכך להעמיק את חווית הלמידה שלהם. במסגרת התפקיד מקודמות פעולות להפצת שירותי הקליניקה ולחיזוק מעמד הגישור, ביניהן פעילות ברשתות החברתיות, יצירת שיתופי פעולה והפצת עלוני מידע.

במהלך הסמסטר השני התמקדו המאמצים בשימור והעמקת שיתופי הפעולה שפותחו בתחילת השנה, מתוך ראייה כי קשרים ארוכי טווח עם גורמים בקהילה ורשויות חינוכיים להטמעת תרבות הגישור ולהנגשת השירותים שמציעה הקליניקה. במקביל, הודגש חיזוק האמון והדיאלוג עם השותפים, לצורך ביסוס תשתית לפעילויות משותפות עתידיות.

- **פגישה עם ראש צוות בתחנת טיפול משפחתית בחיפה** – בחודש דצמבר 2024 התקיימה פגישה עם הנהלת התחנה לטיפול משפחתי על מנת לבדוק אפשרות להפניה של גישורים מהתחנה אל הקליניקה ליישוב סכסוכים. סוכם מול הגורמים הרלוונטיים כי הנקודה המתאימה ביותר להפניית מתעניינים להליך גישור מטעם הקליניקה תהיה במסגרת תיאום הורי. במהלך אותה פגישה עלתה גם האפשרות לשלב סדנת גישור, ולאחר מכן נשלח אליהם עלון מידע להפצה בקרב הורים המתעניינים בגירושין. בהמשך, לבקשתם, נשלח אליהם מייל המפרט את סוגי הגישורים שהקליניקה מציעה, בצירוף עלוני מידע על הגישורים ועל מערך הסדנאות, במטרה להעמיק את ההיכרות עם שירותי הקליניקה ולבחון שיתופי פעולה עתידיים. למרות האמור, לא התקבלו הפניות של תיקים במהלך השנה, ואנו נקיים פגישת המשך בקיץ או בתחילת שנה הבאה כדי לבסס את המשך השת"פ.

- **פגישה עם מנהלת מחוז שירות יעדים בצפון, מעמותת "פעמונים"** – במהלך הפגישה שהתקיימה בסוף דצמבר, הוסכם על שיתוף פעולה עם עמותת פעמונים, שיחל בהרצאת חשיפה שתעביר הקליניקה למלווי משפחות המטפלים ב"משפחות מורכבות", וכן על בחינת שילוב הקליניקה במאגר המומחים של העמותה לצורך הפניית מקרים מתאימים לגישור. בהמשך, במהלך חודש אפריל בוצעו שתי פניות נוספות למנהלת המחוז לבחינת קיום מפגש חשיפה נוסף לסדנת גישור עבור משפחות אלו. בשלב זה נמסר כי הנושא מתעכב בשל עניינים פנימיים, אך במקביל הקליניקה צורפה למאגר המומחים של העמותה לצורך הפניות עתידיות.
- **פגישות מנהלת מרכז חיפה לגישור ודיאלוג קהילתי** – במסגרת פגישה שנערכה בסוף ינואר 2025 עם מנהלת מרכז הגישור של חיפה, הוסכם על הפניית תיקי גירושין לקליניקה וכן על קיום הרצאה בנושא משא ומתן, שתועבר על ידי המנחה הקלינית יחד עם סטודנטים למתנדבי מרכז הגישור. בנוסף, בחודש מאי, התקיימה פגישה שנועדה לסייע למרכז הגישור בגיבוש מדיניות עבור מחלקה חדשה שהוקמה לטיפול בענייני משפחה. בפגישה נדונו ההבדלים בין מתן שירותי גישור בתשלום לבין מתן שירותים ללא תשלום, ובחלקה השני סייעה מפתחת תחום הגישור בבניית אסטרטגיה לשיווק השירותים ובהגדרת דרכי הפצה לקהל היעד.
- **פגישה עם מנהלת הרשות לביטחון קהילתי והמרכז לגישור בעיריית נשר** – במהלך פגישה שהתקיימה בפברואר 2025 בה נכחה גם רכזת ההתחדשות העירונית במרכז הגישור, נחשפה הקליניקה לעבודה הנרחבת שקידמה עיריית נשר בשנים האחרונות בקרב תושביה – החל מגני ילדים ועד לבתי אבות. סוכם כי שיתוף הפעולה יכלול הרצאות עבור קבוצת הנשים "שני נשי" וכן פיתוח סדנת גישור ייעודית עבור הגיל השלישי. בנוסף, באותה פגישה עדכנה ענת על שיתוף פעולה קיים בין מרכז הגישור בנשר לבין השיטור הקהילתי. בעקבות זאת, בחודש יוני הוצע לקיים מפגש חשיפה לשיטור הקהילתי בנושא "צדק מאחורה", ונשלח אליהם עלון מידע מפורט אודות השירות. לבקשת מנהלת המרכז, הוחלט להכין מסמך נוסף שירחיב על השירותים, כדי לאפשר למפקד התחנה להבין כיצד הקליניקה יכולה להשתלב ולסייע בפעילות התחנה. נקבע כי במהלך סמסטר הקיץ או לחילופין בשנת הלימודים תשפ"ו נשוחח בשנית עבור קביעת סדנה במרכז הקהילתי.
- **פעילות אינטנסיבית ברשתות חברתיות** – במהלך השנה פורסמו בדף הפייסבוק של הקליניקה פוסטים רבים, בין היתר פורסם פוסט השקה ל"קו החם", שותפו עדכונים על סדנאות רבות שהועברו, לרבות הסדנה הראשונה בשפה הערבית. כמו כן, פורסם שיתוף על ביקורם של עו"ד שלמה כהן ושותפו עו"ד ירדן שייר, אשר הציגו את פעילותם לקידום הליך הגישור.

IX. פעילות בנושא יחסי יהודים-ערבים בפקולטה

- גם השנה, המשיכה מנהלת הקליניקה, בשיתוף עם חלק מהסטודנטים בקליניקה לפעול להרגעת הרוחות ולשיפור היחסים בין הסטודנטים היהודים והערבים בפקולטה, זאת על רקע התמשכות המלחמה ומורכבות ונפיצות היחסים והשית, ובהמשך לתהליך בנייה הסכמות, אשר בהובלתו לקחה חלק, ולמסמך ה"הנחיות לשיח מוגן" שנכתב על ידי סגל וסטודנטים יהודים וערבים, ותורגם לשלושת השפות.
- התקיימו מספר פגישות בנושא עם סטודנטים בקליניקה, שהם גם חברי מועצת הסטודנטים, וכן התקיימו מספר פגישות עם נציגי מועצת הסטודנטים ועם הנהלת הפקולטה.

- התקיימו שני מפגשים בהם הוצגה האמנה לשיח מוגן בפני השנתון של שנה א', ובפני השנתון של שנה ב'. המפגשים, אשר עוררו סערה, גרמו להבנה כי יש לעשות חשיבה מחדש בנוגע לאופן הצגת האמנה והשימוש בה.
- בעקבות פניות שהגיעו מסטודנטים שונים להנהלת הפקולטה, וכן לצוות "חיים משותפים" הפועל בפקולטה מאז 7/10/23, ובו חברה מנהלת הקליניקה, הוחלט על התנעת תהליך נוסף של בניית הסכמות בקבוצת הוויטסאפ השכבתיות של חלק מהשנתונים, אשר יונחה בשיתוף מנחה חיצונית.
- עד כה נעשתה פנייה לסטודנטים בבקשה להזמין אותם להביע דעה או לקחת חלק בצוות שיעצב את כללי השיח. הפעילות צפויה להמשיך לתוך הקיץ, וצפויים לקחת בה חלק לפחות 2 סטודנטים מהקליניקה.

X. העברת סדנאות והרצאות על ידי מנהלת הקליניקה

במהלך השנה עסקה מנהלת הקליניקה גם בהעברת הרצאות והכשרות במגוון תחומים:

- הרצאה בפני פורום נמ"ר (רקטור, מנכ"ל ונשיא) ודיקנים על תהליך בניית ההסכמות שנעשה בפקולטה למשפטים בשנת תשפ"ד.
- 2 הרצאות ביום עיון בגבעת חביבה, במסגרת המערך לגיוון והכללה: האחת בנושא תהליך בניית ההסכמות והשנייה בנושא חשיבות יישוב סכסוכים אלטרנטיבי באקדמיה.
- הרצאה בכנס "גישורים" על תהליך בניית ההסכמות שנעשה בפקולטה למשפטים בשנת תשפ"ד וכן על העשייה של הפקולטה בתחום במהלך שנת תשפ"ה.
- הרצאה בפני אנשי סגל ממגוון אוניברסיטאות בפורום "צדק מאחה באקדמיה" במסגרת פרויקט של קרן רוטשילד.
- הכשרת כ-25 אנשי סגל באוניברסיטת חיפה בסדנה מתמשכת בשם "שגרירי גיוון וגישור" במסגרת המערך לגיוון והכללה. במסגרת הסדנה התקיימו כבר 3 מפגשים, וצפויים להתקיים מספר מפגשים נוספים.

הקליניקה לזכויות אדם

מנחה קלינית: עו"ד עביר בכר, מנחה אקדמי: ד"ר אילן סבן

הקליניקה לזכויות אדם הוקמה מתוך צורך להפגיש סטודנטים וסטודנטיות עם פערי הכוחות השונים בחברה והפגיעה הנגזרת בזכויות האדם הנגרמת כתוצאה מכך. אוכלוסיות מוחלשות ומודרות (כגון נשים, אנשים עם מוגבלויות, מחוסרי דיור, ילדים, זרים וכלואים) נזקקות יותר מאחרות לעזרה במימוש זכויות האדם שלהן ובעזרה בנגישות למערכת המשפט.

הסטודנטים והסטודנטיות בקליניקה, עוסקים בשילוב של פעילות משפטית, פארא-משפטית ואקדמית-מחקרית. הקליניקה פועלת במישור הפרטני באמצעות מימוש זכויות הפונים מול רשויות המדינה ופנייה לערכאות המשפטיות הרלוונטיות. במישור הקהילתי הקליניקה פועלת באמצעות קיום מפגשים עם אוכלוסיות מוחלשות שונות ועם נציגיהם. במישור המערכתי הקליניקה פועלת לשינוי מדיניות במקום בו נדרש שינוי כזה באמצעות הגשת עתירות עקרוניות, ניסוח הצעות חוק, כתיבת ניירות עמדה, השתתפות בפורומים ושיתוף פעולה עם ארגוני זכויות רבים במדינה.

במסגרת השיעור האקדמי בוחנים הסטודנטים והסטודנטיות את המשפט ואת יכולתו לשמש כלי לשינוי חברתי באמצעות ניתוח עיוני לתיאוריות ותחומי זכויות האדם בארץ ובעולם. בסמינר נדונות סוגיות מגוונות מתחום זכויות האדם והאופן שבו פעלו סוכני שינוי חברתי שונים למען קידום והגנה על זכויות האדם של קבוצות שונות במדינה.

בשנה"ל תשפ"ה למדו בקליניקה 15 סטודנטים וסטודנטיות. לצערנו ביום 14/06/25 נהרגה סטודנטית הקליניקה, הגב' שדא חטיב ז"ל, לאחר נפילת טיל על ביתה במהלך המלחמה מול איראן. יהיה זכרה ברוך.

להלן טבלה המתמצתת את עבודת הקליניקה במהלך שנת הלימודים תשפ"ה (2025). פירוט לגבי התיקים השונים יופיע בהמשך הדו"ח.

נושא	כמות	פירוט נוסף
תיקים בבתי משפט	3	עתירה מינהלית בעניין גאשו, ערעור מינהלי לבית המשפט העליון בעניין גאשו, עניין קיסטנוב
בקשות לפי חוק חופש המידע	8	7 מתוכן הוגשו למוסדות רפואיים שונים במסגרת פרויקט הנגשה שפתית של שירותי בריאות ו-1 למחלקת סייבר בפרקליטות המדינה
פניות לוועדות מעין שיפוטיות	5	4 בפני הוועדה להנפקת היתרי שהייה חסרי מעמד; וערר בפני פרקליט המדינה
סיוע משפטי ללא ייצוג	15	במילוי טפסי סיוע משפטי, דיווח לאיגוד האינטרנט, הפניות לרשויות שונות

מכתבי תזכורות ובירורים בתיקים שוטפים שטרם הבשילו לכדי הליך משפטי	10	עיריית חיפה וארכיון המדינה לגבי מסמך ארכיוני ; תגובה למענה לבקשת חופש מידע (קופ"ח מאוחדת) ; פרקליטות המדינה ופרקליטות מחוז צפון (ערר לשינוי עילת סגירת תיק) ; ועדה בינמשרדית מנהל האוכלוסין ; שב"ס (אחראית נפגעי עבירה. בירור לגבי תנאי שחרור עבריין מין)
ייעוצים טלפוניים (ובכתב) לפונים	80	רדיפה פוליטית, סחיטה מינית, ייעוץ לפני חקירה, שימוע אצל מעסיק, סכסוך שכנים ; ענייני מעמד אישי וגירושין ; מיצוי זכות נפגעת עבירה לקבלת פיצויים ; הגבלות על עורכי דין בביקורים בכלא, ענייני מעמד לפלסטינים, למהגרי עבודה ולפליטים ; הסרת מניעה בטחונות/משטרתית מפלסטינים דורשי עבודה וכאלה שמעוניינים לצאת לחו"ל ; איתור עצור פלסטיני שנעלמו עקבותיו ;
טיוטות של הליכים משפטיים שלא הוגשו	4	3 בקשות להנפקת היתר שהייה נוסף לשלוש לקוחות פלסטיניות השוהות כאן מתוקף היתר זמני. הפניות העדכניות תשלחנה בסמוך לתפוגה של ההיתר הנוכחי על מנת לשקף נאמנה מצב הלקוחה ומקום שהייתה בעת הפניה. 1 בקשה לצו הטרדה מאיימת בשם צעיר להט"ב שחזר בו מהרצון לנהל מאבק משפטי נגד המטריד.
מחקרים משפטיים ואיסוף תשתית עובדתית	3	קציבת עונשי אסירים שנדונו בבית משפט צבאי ; תופעת הקבצנות בצמתים ; הסתה גזענית ולאלימות נגד פלסטינים ברשתות החברתיות ;
פניות למוסדות פרטיים	3	פתיחת חשבון בנק לפלסטינית מהקהילה הלהט"בית ; פניה לבית חולים אסותא אשדוד ; פניה לבית חולים אסותא ראשון לציון (הפריה חוץ גופית לכלואים)

להלן פירוט עיקר העבודה שנעשתה במהלך שנת הלימודים תשפ"ה :

I. סיוע משפטי לחסרי מעמד בישראל

הקליניקה לזכויות אדם מעניקה שירותים לקבוצות שונות של אנשים חסרי מעמד במדינה כגון פלסטינים, מבקשי מקלט מאפריקה, ומהגרי עבודה. הבעיות המשפטיות שעומדות בפניהם הן מגוונות, וכוללות הסדרת מעמד, הזכות לקבלת שירותי בריאות, הזכות לדיור ולקבלת שירותי רווחה, חובות, עבודה, משפחה ועוד. חלקם מבקשים מעמד בישראל מכוח שהות קבע, מכוח נישואים לבן זוג ישראלי וחלקם מכוח היותם מאוימים בעקבות חשד לשיתוף פעולה עם שלטונות ישראל או נטיה מינית. במקרים המתאימים הסטודנטים עובדים על פניות לגורמים המתאימים ובכלל זה משרד הפנים על ועדותיו השונות, ערכאות ער, בתי משפט וקופות חולים.

- הסדרת מעמד לצעיר מהעדה האתיופית (המשך טיפול) : הקליניקה מטפלת בעניינו של צעיר שעלה לארץ יחד עם בני משפחתו מאתיופיה. כל בני המשפחה התגיירו והתאזרחו עם ההגעה לישראל ואולם הוא לא התגייס כי עם הגעתו למדינה הועבר למוסד לנוער ושם לא פעלו לגיורו. עתירה ראשונה שהוגשה בעניינו נדחתה. ערר שהוגש למשרד הפנים בהוראת בית המשפט נדחה אף הוא. עתירה שנייה שהגישה הקליניקה בסוף חודש דצמבר 2023 נדחתה אף היא ביום 03.12.24 (עת"מ (חיפה) 63633-12-23 גאשו נ' משרד הפנים), לאחר שלושה דיונים בעתירה, האחרון בהם ביום 14/10/24. בדיון האחרון המליץ ביהמ"ש למנהלת הקליניקה לגשת שוב לשגרירות אתיופיה ביחד עם העותר ולנסות לשכנע את הפקידים שם להנפיק עבורו את המסמך הנדרש להשלמת הליך התאזרחותו. בעקבות המלצת ביהמ"ש, ליוונו את העותר לשגרירות אתיופיה בתל-אביב ושם נמסר לנו כי לא ניתן להנפיק עבור הלוקח שום מסמך, שכן הבעיה הנה אצל משרד הפנים ולא אצל השגרירות. הקליניקה עדכנה את בית המשפט על סירוב השגרירות, ומשלא נותרה בידי העותר כל דרך אחרת למימוש זכותו לאזרחות מלבד החלטה שיפוטית, ביקשנו מבית המשפט שייתן פסק דין. בית המשפט המחוזי לא השתכנע כי המקרה מחייב התערבות שיפוטית וקבע כי בהתנהלות משרד הפנים לא היתה חוסר סבירות קיצונית, והעתירה נדחתה ללא הוצאות. חרף דחיית העתירה בית המשפט המליץ למשרד הפנים להתחשב בעתיד בעותר ובמעגל השוטים אליו נקלע ולשוב ולבחון בקשתו בלב פתוח יותר. הקליניקה הגישה ערעור לבית המשפט העליון (עע"מ 11611-02-25 מנגיסטו נ' משרד הפנים – מנהל האוכלוסין. בקשה לפטור את המערער מאגרה ומהפקדת ערבון התקבלה במלואה. ההליך תלוי ועומד. הדיון נקבע ליום 26/01/26).

- הסדרת מעמד של אישה שברחה מבן זוג אליים (המשך טיפול) : לקליניקה פנתה אישה פלסטינית בת 36 תושבת הגדה המערבית שברחה מבעלה על רקע אלימות קשה שהפעיל נגדה משך שנים. הנ"ל נישאה בגיל 18 ובמהלך חיי נישואיה נולדו לה מבן זוגה (לשעבר) 4 ילדים. בקשתה להתגרש מבעלה לא הוכרעה בבית הדין השרעי כתוצאה מברירתה וסירובו של בעלה להתיר את נישואיהם. הקליניקה מלווה את האישה בשני מישורים : הגשת בקשות להארכת היתר השהייה שלה בארץ מטעמי הגנה על חייה ומתן מענה לצרכים אישיים שלה בייחוד בענייני טיפול רפואי, דיור ותעסוקה. ביום 05.03.25 התקבלה בקשת הקליניקה להארכת היתר השהייה חרף הזמן הרב שהנ"ל שוהה בארץ והחשש כי המדינה תאלצה לטוס לחו"ל או לחזור לגדה המערבית. הוכנה טיוטה להארכת היתר השהייה שתוגש בסמוך למועד פקיעת ההיתר הנוכחי בהתבסס על נתוני האישה העדכניים ביום ההגשה.

- הסדרת מעמד לפלסטינית קורבן עבירות מין (המשך טיפול) : אל הקליניקה פנתה פלסטינית ילידת שנת 1999, בתו של סייען, ממנו התייתמה בגיל שנתיים, ושהתה משך מרבית שנות הנעורים שלה במוסדות לנערות בסיכון. הלקוחה היא גם קורבן לעברות מין שביצע בה בן דודה בשטחים בהיותה ילדה קטנה. משך שנים היא שהתה בתנאי הזנחה גם כאשר הוחזרה לאמה הביולוגית שלא דאגה לצרכיה. בהמשך היא אובחנה עם בעיות התפתחויות קשות. בתקופות מסוימות היא חיה ברחוב והדרדרה לעיסוק בזנות. הנ"ל הוכרה כקורבן סחר ושהתה משך חודשים בהוסטל לנשים בנתניה. הקליניקה מלווה את הלקוחה מאז חודש 12/23 בבקשות להנפקת היתרי שהייה במקביל לייעוץ והכוונה בנושאים שונים הקשורים לניהול חיי היום יום שלה. ביום 3.3.25 התקבלה בקשת הקליניקה בשמה לחידוש היתר השהייה הזמני. הנ"ל שחזרה למעגל הניצול המיני הסכימה להשתלב במסגרת ייעודית לנשים קורבנות סחר. הקליניקה סייעה באיתור מקום ללינה וטיפול סוציאלי בעמותת עלמה. בקשה ישנה להסדרת מעמד הבחורה שהוגשה לפני שנים בפני משרד הפנים, ככל הנראה לא טופלה. הקליניקה החלה בהכנת בקשה עדכנית להסדרת מעמד מטעמים הומניטאריים. הכנת הבקשה הוקפאה עקב אי שיתוף פעולה מצד הלקוחה ונטישתה את המוסד הטיפולי. בהעדר ליווי טיפול ודיווח סוציאלי סיכויי הבקשה ההומניטארית קלושים. הוכנה טיוטה להארכת היתר השהייה הזמני של הלקוחה שתוגש בסמוך לפקיעת ההיתר הקודם ובהתבסס על נתונים העדכניים ביום ההגשה.
- הסדרת מעמד לפלסטינית שנרדפה והותקפה בגדה המערבית על רקע נטייתה המינית (המשך טיפול) : צעירה פלסטינית לסבית הנושאת בדרכון שוודי, ביקשה את סיוע הקליניקה בהנפקת היתר שהייה במדינה, מפאת החשש לחייה בגדה המערבית. הפונה שיתפה, כי בביקורה האחרון לגדה המערבית, קבוצה של תושבי העיר רמאללה רדפה אחריה באמצע הרחוב וניסתה לתקוף אותה, בשל פרשנותם למראה החיצוני (ראש מגולח ופנים וחלקים מהגוף מקועקעים). חייה ניצלו בזכות בעל מכולת שהעניק לה מחסה ובלם את כניסת התוקפים. אביה הגיע עד לביתה בחיפה ולמזלה היא לא היתה בבית. האבא הגיע כדי לשכנעה להתלוות אליו לגדה על מנת להתחתן. בעקבות פניות הקליניקה למנהל האזרחי, הפונה זומנה לריאיון אישי והחלה לקבל היתרי שהייה. כעת מבקשת הפונה סיוע במתן אפשרות לנסוע באמצעות דרכונה השוודי חזרה לשוודיה במקום באמצעות דרכונה הפלסטיני. הסיבה לכך היא שדרכונה הפלסטיני אינו בתוקף וחידושו ברשות הפלסטינית מחייב הגעה פיזית לגדה המערבית. פלסטינים לא יכולים לצאת מישראל ללא דרכון פלסטיני תקף, גם אם יש להם אזרחות זרה ודרכון נוסף. הפונה לא מוכנה לסכן חייה שוב בכניסה לשטחים ומכאן היא ביקשה לאפשר לה לחזור, לאחר התארגנות כלכלית, באמצעות הדרכון השוודי. פנינו למנהל האזרחי לקבלת היתר שהייה זמני לחצי שנה, בחודש מרץ 2025 והבקשה נענתה בחיוב, והכנו כבר טיוטה לבקשה שתוגש בסמוך למועד פקיעת ההיתר שהבחורה מחזיקה כיום (09/25). בנוסף, הקליניקה ליוותה את הבחורה לבנק הדואר במטרה לסייע לה לפתוח חשבון בנק לאחר שסורבה בפעם הראשונה.
- בלימת גירוש צעירה אתיופית חסרת מעמד קורבן אלימות מצד בן זוגה הישראלי : מחלקת הרווחה בקרית ביאליק פנתה אל הקליניקה בבקשה לסייע לתושבת הקריות שנפרדה מבעלה הישראלי עקב אלימות והתעללות נפשית. לבני הזוג ילדה משותפת שנמצאת במשמורת של האם. האם היא אתיופית שנישאה לבחור ישראלי אתיופי אותו הכירה כשביקר באתיופיה. משרד הפנים עמד להוציא כנגד הלקוחה הוראה לעזוב את המדינה משהופסק הליך איחוד המשפחות עקב גירושי הזוג. מנהלת הקליניקה בליווי שתי סטודנטיות פגשו את הפונה במחלקת הרווחה בקרית ביאליק בנוכחות הצוות

הטיפול וראשת תחום אלימות במשפחה בעירייה. לאחר שמיעת פרטי המקרה ומתן ייעוץ לפונה והסברים לצוות הטיפול, הקליניקה הגישה בקשה דחופה להארכת היתר השהייה חרף פירוק חיי הזוגיות בין בני הזוג. הקליניקה ביקשה להחיל על הפונה את הוראות הנוהל העוסק בנשים זרות קורבן עבירות אלימות שהליך איחוד המשפחות הופסק כתוצאה מהאלימות. סטודנטיות מטעם הקליניקה ליוו את הפונה לראיון במשרד הפנים, הגישו את המסמכים ידנית וסייעו בהצגת סיפורה מול פקידי משרד הפנים. משרד הפנים נעתר לבקשה והאריך זמנית את היתר השהייה. במקביל הקליניקה הגישה ביום 30.12.24 בקשה להסדרת מעמדה בעיקר בשל הצורך שלה לגדל את בתה הישראלית. טרם התקבלה החלטה בבקשה. במקביל הקליניקה המשיכה לפעול לחידוש אשרת השהייה הזמנית. המועד שנקבע לדיון במשרד הפנים לסוף חודש יוני 2025 נדחה בעקבות המלחמה. ממשרד הפנים נמסר, כי הוחלט להאריך זמנית את אשרת השהייה לשלושה חודשים נוספים בסופם נדרש להגיע יחד עם הפונה לראיון שבעקבותיו תתקבל החלטה בבקשת ההארכה של אשרת השהייה.

- איתור מסמכי זיהוי לצעירה ירושלמית חסרת מעמד : אל הקליניקה הגיעה פניה מהמעון לנשים ערביות נפגעות אלימות לסייע לפונה שברחה מביתה לאחר מסכת אלימות מצד בעלה. הפונה הנה בת למשפחה ירושלמית בעלת מעמד של תושבי קבע, אולם מעמדה שלה לא הוסדר בלדותה, והיא לא רשומה אותה במשרד הפנים, למרות שלטענתה הוגשה בעבר בקשה לאיחוד משפחות בשמה ובשם בעלה. הפונה גדלה ללא זיהוי ופנתה להסדרת מעמדה. בהעדר מספר תעודות זהות וזיקה מוכחת להוריה ובני משפחתה יש קושי בהסדרת מעמדה, אלא שהוריה כועסים על בריחתה מהבית ומסרבים לשתף פעולה עם הבקשה לבצע בדיקות גנטיות. מנהלת הקליניקה בליווי שתי סטודנטיות ביקרה במעון לנשים נפגעות אלימות לצורך הכרות עם הפונה והחתמה על יפוי-כוח. הקליניקה פנתה למשרד הפנים לשם צילום התיק של הלקוחה, על מנת שהמסמכים השונים יהיו חשופים לנו ונוכל לבנות אסטרטגיה נבונה להתקדמות בתיק. אולם בהיעדר פרטי זיהוי של הפונה, משרד הפנים לא השיב לפנייתנו. כעת הקליניקה מנסה לאתר את עו"ד שייצג את בני הזוג לשעבר בבקשה לאיחוד משפחות בתקווה כי נוכל לקבל מסמכים רלוונטיים ונדע כיצד עלינו לפעול.

- הסדרת מעמד של קטינה שננטשה בגיל שנה על ידי הוריה : הקליניקה מייצגת מזה כמה שנים משפחה בהליכים למתן רישיון אומנה עבור קטינה (כיום בת 12) שנולדה בישראל וננטשה בסמוך ללידתה על ידי שני הוריה הביולוגיים, פלסטינים שלאמא היה בעבר מעמד של תושבת קבע. הקטינה גדלה אצל דודה וסבתה מצד אמה, שניהם כיום אזרחי המדינה (לאחר שהקליניקה סייעה בהסדרת מעמדם). לאחר מאבק משפטי שהקליניקה ניהלה משך שנתיים הונפק לדוד ולסבתא רישיון אומנה בחודש נובמבר 2022.

לאחר השגת רישיון האומנה החלה הקליניקה בייצוג הקטינה בתהליך הסדרת מעמדה מול הועדה הבינמשרדית במשרד הפנים שאמורה להמליץ בפני שר הפנים על הסדרת מעמד מטעמים הומניטאריים. בקשה שהוגשה בחודש אוגוסט 2023 ונדונה בחודש נובמבר 2024, נדחתה ביום 18/02/25 בטענה, כי הבקשה הוגשה בשם הדוד ולא בשם הוריה. משרד הפנים התנה המשך הטיפול בבקשה בהגשתה על ידי האפוטרופוס של הילדה, והדוד הונחה לפעול להסדר נושא האפוטרופסות. בעניין זה הדוד מיוצג על ידי עו"ד פרטי, ואנו נבחן את המשך הטיפול לאחר קבלת האפוטרופסות.

II. בקשות לפי חוק חופש מידע

- הנגשה שפתית בשרותי בריאות לבני הקהילה האתיופית (בשיתוף פעולה עם מחלקת הרווחה בעיריית חיפה): מטרת הפרויקט להנגיש שירותי בריאות לבני העדה האתיופית בשפה האמהרית, שכן מהשטח עולה כי פעמים רבות הרופאים נמנעים מלהיעזר בשירותי התרגום שמשרד הבריאות מספק, והדבר מהווה חסם למימוש הזכות לבריאות עבור בני הקהילה.
במהלך השנה הקליניקה שלחה שבע בקשות לפי חוק חופש המידע לקופות החולים השונות במדינה ולבתי החולים רמב"ם, רוטשילד, נהריה וכרמל. בבקשות חופש המידע ביקשנו לדעת, בין היתר, מספר המטופלים דוברי השפה האמהרית בכל מוסד רפואי; מספר המועסקים בכל מוסד הדוברים את השפה; האם המוסד מעסיק מתורגמן לשפה האמהרית ואם כן באיזה הקף משרה; האם קיים תיעוד מסודר למספר המקרים בהם עשה הצוות הרפואי שימוש במוקד הטלפוני לתרגום מהשפה האמהרית; האם נעשות בדיקות תקופתיות לבחינת מידת יעילות המוקד הטלפוני; האם התקבלו תלונות מצד אתיופים בעניינים הנוגעים לטיפול רפואי; האם קיים מנגנון פיקוח או דיווח בעניין ההסתייעות בשירותי מתורגמנים במהלך טיפול רפואי באתיופים; ועוד.
הסטודנטים בפרויקט זה שיתפו פעולה בעניין זה עם סטודנטית לעבודה סוציאלית שהפרויקט הנ"ל הנו חלק מהפרקטיקום שלה בעיריית חיפה. עד לחודש יולי 2025 נענו 2 פניות מטעם קופות החולים מאוחדת וכללית. התשובות אומנם ספקו מידע חלקי יחסית לזה שביקשנו, אך גם במידע שסופק עלו דברים שיכולים להיות בסיס לפעולות משפטיות נוספות מצד הקליניקה. באחת מקופות החולים נטען, למשל, כי אין להם יכולת לדעת כמה מטופלים הם בני העדה האתיופית, וכי אין להם שרות בשפה האמהרית במענה הטלפוני לבירורים וזימון תורים. בקופת חולים אחרת (כללית) מסתבר שיש תיעוד לפי מוצא ואחוז המטופלים האתיופים יחסית גבוה. חרף זאת, גם שם אין מענה ייעודי מותאם.
בחודש 08/25 צפויה פגישה עם האגף לשירותים חברתיים בעיריית חיפה לדיון על המשך שיתוף הפעולה.
- טיפול בהסתה ברשת על-ידי משרד המשפטים: בחודש 03/25 נשלחה בקשה לפי חוק חופש המידע שהוגשה למחלקת סייבר במשרד המשפטים ובה ביקשנו מידע לגבי פרסומים מסיתים ברשת ואופן הטיפול בהם. המידע נועד לבחון האם קיימת אכיפה סלקטיבית מצד משרד המשפטים (מחלקת סייבר) בכל הנוגע לתכנים שלגביהם היא מגישה בקשה לרשתות החברתיות להסיר מהרשת. אנו מנסים לבדוק כמה מבין התכנים עסקו בהסתה לגזענות וכמה בהסתה לטרור, ומה היתה מידת ההיענות של הפלטפורמות לבקשות הסרת תכנים לפי פילוח סוגי הבקשות (גזענות, טרור). כמו כן ביקשנו לדעת כמה מבין הבקשות שהגישה המחלקה נעשו ביוזמת המחלקה, וכמה לבקשת פונים אליה, מי היו הפונים, ומה סוגי התכנים שביקשו להסיר. כמו כן ביקשנו נתונים לגבי הפילוח בין השפות-עברית, ערבית ואנגלית בבקשות ההסרה, ובתוך כל שפה מה שיעור התכנים שעסקו בהסתה לטרור והסתה לגזענות. הפרקליטות הפנתה אותנו לדו"ח עדכני שפורסם וכן להחלטת בג"ץ בעתירה שהגיש ארגון עדאלה לפני שנים.
- בקשת במאי פלסטיני לעיין במסמך היסטורי בארכיון בנוגע לתושבי העיר חיפה טרם שנת 1948 (המשך טיפול): במאי פלסטיני ידוע אזרח המדינה (ניזאר חסן) כתב תסריט לסרט על העיר חיפה טרם הנכבה – מלחמת 1948 – והחל לביים אותו. הנ"ל פנה לארכיון העיר חיפה וביקש לעיין בסקר אוכלוסין שנערך בעיר טרם 1948, אולם העיריה לא נתנה לו תשובה ברורה והפנתה אותו מגורם לגורם. בקשה שהגיש לפי חוק חופש המידע לא נענתה אף היא. לאחר מספר פניות מטעם הקליניקה (החל מחודש פברואר 2023 ועד לחודש יוני 2023) והכנת טיוטה עתירה לפי חוק חופש המידע, נמסר לנו מעיריית חיפה, כי

החומר הועבר לארכיון המדינה וכי הוגשה בקשה לסריקתו בהקדם בשל העיכוב שחל בטיפול בבקשת הבמאי. ארכיון המדינה מסר לנו מידע לא רלוונטי ולאחר פניות חוזרות אליו, נאמר לנו כי המידע נמצא אצל עיריית חיפה. בקשה חוזרת לעיריית חיפה ובה תרעומת על הסחבת בקבלת המידע נענתה בתשובה מפתיעה, כי המידע הנו חסוי ונמצא בארכיון המדינה. מארכיון המדינה עודכנו כי הנושא חזר לדיון לעיריית חיפה. המשך הטיפול בהכנת העתירה התעכב בשל המלחמה ובחודש יולי, 2025 נעשתה פניה נוספת לעירייה בתקווה שהמענה שנקבל יספק את הבמאי.

III. פיצוי בגין מעצר ותלונות שווא

- מעצר שווא עקב תלונת שווא: גבר ערבי מכפר בצפון פנה לקליניקה בחודש 12/24 וביקש לסייע לו בהגשת תביעה נגד המשטרה שעצרה אותו, והלינה אותו בתנאים מחפירים. לטענת הפונה המעצר נבע מתלונת שווא על ידי קולגה שאיימה לפגוע בו כנקמה על פיטוריה. אותה קולגה, על פי הנתען, הגישה למשטרה תלונה בה טענה כי הפונה תומך טרור. הפונה נעצר, נחקר ולמחרת שוחרר בתנאים מגבילים על ידי בית המשפט. בחקירה השוטר לא עימת אותו עם זהות מגישת התלונה אלא רק הטיח בו כי הוא תומך טרור. הקליניקה שוקדת על הכנת בקשה לסגירת התיק ובמקביל לצילום חומר הראיות, על מנת שנוכל לשקול הכנת תביעה נגד המתלוננת. אגב הטיפול בבקשת העיון בתיק המשטרה נמצא, כי אין נוהל מוסדר כפי שהדבר קיים בתיקים הנמצאים בטיפול הפרקליטות. משכך, הוחלט להרחיב את הטיפול בסוגיה גם בהיבט העקרוני, והקליניקה החלה לבחון את ההיבטים המשפטיים. ואולם בחודש מאי 2025 הלקוח הודיע לקליניקה כי החליט למנות עו"ד פרטי לייצגו ולפיכך הייצוג הופסק.
- מעצר שווא ופגיעה בחופש ביטוי: פעיל חברתי נעצר על ידי המשטרה בטענה כי ארגן משמרת מחאה כנגד המשך החזקת גופת אסיר בטחוני אזרח המדינה שנפטר ממחלה בכלא, והמדינה מסרבת לשחררה ומשתמשת בה כקלף מיקוח בעסקה לשחרור החטופים הישראלים מעזה. ואולם, הפונה לא ארגן את משמרת המחאה ולא היה קשור אליה, אלא רק הפיץ קריאה להשתתף בה. כמו כן עצרת המחאה היתה חוקית ולא דרשה אישור מהמשטרה. בקשה לשחררו שהוגשה על ידי עו"ד שביקרה אותו בתא המעצר, אך זו לא נדונה כיון שהוא שוחרר לפני הדיון. הפונה הוחזק בתנאים ירודים בבית המעצר ופנה לקליניקה בחודש דצמבר 2024 בבקשה לסיוע משפטי. בקשה לעיין בתיק החקירה טרם נענתה, אך הקליניקה מתכוונת להגיש בשמו תביעה כנגד המשטרה בגין מעצר שווא, וכליאה בתנאים מחפירים. כמו כן נעשה בירור לגבי עילת סגירת התיק כנגד הפונה. ככל שהתיק נסגר מעילת העדר ראיות, יוגש ערר לשינוי עילת הסגירה להעדר אשמה. המשטרה לא ענתה לאף פניה ואנו שוקלים את צעדנו.
- שינוי עילת סגירה (המשך טיפול): אל הקליניקה פנה אדם שגרושתו התלוננה נגדו כי פגע מינית בילדו, ולאחר שהאם לא נחקרה במשטרה והילד נחקר ולא נמצא בסיס להאשמה, התיק נגדו נסגר בהיעדר ראיות. הקליניקה הגישה בשמו השגה בחודש אוגוסט 2024 לשינוי עילת סגירת תיק מהיעדר ראיות להיעדר אשמה. ההשגה נדחתה ובינואר 2025 הגישה הקליניקה בשמו ערר לפרקליט המדינה, ובחודש יוני עודכנו מפרקליט המדינה – מחלקת עררים, כי הערר כעת נמצא על שולחנם לצורך בדיקה ומתן החלטה.

IV. נפגעי עבירה

- בקשת עיון בחומר חקירה לאחר סגירת תיק על ידי קורבן עבירת מין במשפחה (המשך טיפול): אישה צעירה שנפגעה מינית על ידי אביה בילדותה, פנתה לקליניקה וביקשה סיוע משפטי בהגשת בקשה לעיין ולהעתיק חומרים מתיק החקירה. כנגד אביה הוגש כתב אישום בגין מעשיו ולאחר הרשעתו נגזרו עליו

תשע שנות מאסר. לפונה יש עניין בעיקר בספר זכרונות/יומן אישי שניהלה ואשר הוחרם על ידי המשטרה ולא הוחזר לה מאז. בנוסף הפונה ביקשה לעיין בגרסת אביה בחקירתו, שכן היא איננה יודעת מה הוא טען להגנתו, מאחר והתיק הפלילי לא נוהל אלא הסתיים בעסקת טיעון שבה הוא הודה במעשים. מדובר בסוגיה מאתגרת מבחינה משפטית, שכן אין חוק המעניק זכות לנפגע עבירת מין לעיין בחומרי חקירה לאחר הגשת כתב האישום, אולם ניתן לפי פסיקת ביהמ"ש לבסס הדרישה על קריטריונים המאזנים בין זכויות נפגעי עבירה, זכויות הנאשם-העבריין המורשע, וזכות העיון. הוכנה טיוטה לבקשה והיא תוגש בזמן הקרוב.

- **הטרדה מינית ואיומים באמצעות האינטרנט:** הקליניקה מטפלת בפנייתה של צעירה ערבייה מחודש פברואר 2025, שבחור שהכירה ברשת החברתית ושוחחה עמו בשיחות וידאו הפיץ ללא אישורה תמונות שלה ללא רעלה. הצעירה, שמגיעה ממשפחה דתית ומיישוב שמרני, נפגעה גם מפרסומים פוגעניים נוספים. על שמה נפתחו חשבונות מזויפים, כאשר באחד החשבונות הופיע סרטון וידאו של זוג המקיים יחסי מין ללא חשיפת פניהם, תוך ציון שמה של הצעירה והפניה למספר טלפון כהזמנה לכאורה לשירותי מין. בעקבות התערבות הקליניקה ובסיוע איגוד האינטרנט, הסרטון הוסר והחשבונות הפיקטיביים נסגרו. ככל שההטרדות יימשכו, נשקלת האפשרות להגיש בקשה לצו מניעה לפי חוק הטרדה מאיימת. מאחר שלצעירה אין פרטים מאומתים על זהותו של המטריד, ותלונה קודמת שהגישה נסגרה לאחר חקירת חשודים אחרים, היא הונחתה לגשת שוב למשטרה, להגיש תלונה ממוקדת נגדו, ולספק את כל המידע שבידיה – לרבות תמונות, מספרי טלפון, כתובת מגורים והתכתבויות בניהם, שבהן מסרים הגובלים בסחיטה ואיומים.

- **הטרדה מינית ופגיעה בפרטיות בשל זהות מינית:** הקליניקה טיפלה בפנייתה של צעירה דרוזית לסבית, שקיבלה מסרים מאיימים מאמה של זוגתה. האם יצרה קשר עם אמה של הצעירה, חשפה בפניה את נטייתה המינית של בתה, וביקשה ממנה להתערב ולהרחיקה מזוגתה. לאחר שהצעירה קיבלה ליווי וייעוץ משפטי מהקליניקה, היא עדכנה כי זוגתה הגישה לבית המשפט בקשה להוצאת צו הטרדה מאיימת נגד אמה. הקליניקה הנחתה את הצעירה לוודא שהבקשה תכלול גם דרישה לאסור על האם ליצור עמה ועם בני משפחתה כל קשר. בית המשפט קיבל את הבקשה, ומאז נראה שהמשפחה הפסיקה להטריד את בנות הזוג.

- **הטרדה מינית ואיומים באמצעות האינטרנט:** הקליניקה טיפלה בפנייתו של צעיר ערבי מהקהילה הלהט"בית שנטייתו המינית איננה מוצהרת. הבחור דחה בקשת חברות מבחור אחר, והאחרון החליט לנקום באמצעות גילוי דבר הנטייה המינית לבני משפחת הצעיר באמצעות פניות מקוונות מחשבונות פיקטיביים. הקליניקה סייעה במחיקת החשבונות הפיקטיביים והנחתה את הבחור להגיש תלונה למשטרה. הקליניקה החלה לנסח בקשה לצו הטרדה מאיימת ואולם הפונה חזר בו מהרצון לנהל מאבק משפטי נגד הפוגע, בשלב זה משנמחקו החשבונות ולא הוקמו חשבונות אחרים.

V. גזענות ורדיפה פוליטית ברשת

- ב 14/06/25 נפל טיל איראני על ביתה של סטודנטית הקליניקה, שדא חטיב ז"ל, והביא למותה יחד עם אמה, אחותה ודודתה. ברשת החברתית הופץ סרטון ובו נשמעים קולות של צהלה ושמחה לאיד על נפילת הטיל ביישוב ערבי (העיר טמרה שבגליל). הקולות שרו את השיר הגזעני "שישרף לכם הכפר" שבמהלך השנתיים האחרונות ישראלים רבים שרו אותו נגד ערבים ובצורה פומבית. הקליניקה החליטה

לפעול למיגור תופעת ההסתה לגזענות ולאלימות נגד פלסטינים ברשת, היות ומדובר בתופעה רחבה שרשויות אכיפת החוק ממאנות לטפל בה ביד רמה. לעומת זאת האכיפה כנגד פרסומים וקריאות הנשמעים מטעם אזרחים ערבים מטופלים ביד רמה שמגיעה עד כדי מעצרים מתוקשרים בגין אמירות שחלקן לא עובר את הרף הפלילי. בשלב ראשון, הסטודנטים של הקליניקה, פעלו להקמת מאגר שבו ליקטו אסופה של פרסומים מסיתים ופוגעניים בנוגע לארוע הספציפי של נפילת הטיל האיראני ביישוב טמרה. עד כה נאספו כ-30 מקרים. בשלב השני הקליניקה תדרוש פתיחה בחקירה פלילית בגין חשד לביצוע עברות הסתה לגזענות, לאלימות והזדהות עם מעשה טרור. במקרים שמדובר בפרסומים שבמובהק מהווים לשון הרע קבוצתי (נמצא אחד נגד בני העדה הדרוזית), הקליניקה בוחנת אפשרות פניה ליועמ"שית על מנת שתעשה שימוש בסמכותה הבלעדית להעמיד לדין בגין עבירת לשון הרע המופנית אל קבוצה בעלת מאפיינים תרבותיים ולאומיים ייחודיים. הפרויקט הוא לזכרה של שדא ז"ל.

- סטודנטית שהשתתפה בהפגנה נגד המלחמה בעזה והניפה תמונות ילדים עזתיים שנהרגו, הושמעה בקבוצת הוואטסאפ של אחד הקורסים שלמדה. הסטודנטית חששה להגיע ללימודים. הקליניקה פנתה אל המכינה האקדמית, היכן שלמדה הסטודנטית, ביקשה לפעול להגנת הסטודנטית ולהוקעת מהלך רדיפתה. המכינה טיפלה בפניה במהירות ופעלה להסרת התכנים המסיתים והבאת האחראים על טעותם.

VI. זכויות כלואים

- הזכות להורות של כלואים: בני זוג מרצים עונשים כבדים בכלא. האסיר אזרח המדינה מרצה עונש של 20 שנות מאסר. האסירה הנה אזרחית אוקראינית המרצה עונש מאסר עולם שנקצב ל-34 שנים. בני הזוג הכירו בכלא ולאחר שהוכיחו קשר כן ביניהם שב"ס החל לאפשר להם ביקורי התייחדות. ניסיונם להביא ילד לעולם בצורה טבעית לא צלח ועל כן החליטו לבקש סיוע בפריון על ידי שב"ס. שב"ס מתנגד בנימוק שמדובר במקרה המצדיק התערבות ברצון להורות והולדה בשם עקרון טוב הילד. עתירה שהוגשה בשמם בעבר נמחקה לאחר שבית החולים שאמור היה לערוך את טיפולי הפוריות הודיע לבית המשפט, כי לא נמצא אף רופא שמוכן לבצע את הטיפול. בית המשפט המליץ לאסירים לפנות לבית החולים לנסות לשכנעם אחרת. בחלוף חצי שנה פנו האסירים אל הקליניקה וביקשו ייצוג באותו נושא. האסירים טענו בפני הקליניקה, כי בבית החולים אסותא אשדוד מסכימים לסייע בפריון לאסירים. האסירים הגישו (בכוחות עצמם) עתירת אסיר, ולקראת הדיון ביקשו שהקליניקה תיקח על עצמה את הייצוג.

ביום 04/03/25 התקיים דיון בפני בית המשפט המחוזי מרכז בלוד. אף שהאסירים פנו לשב"ס טרם פנייתם לבית המשפט, שב"ס ביקש מחיקת העתירה על הסף, בטענה כי האסירים לא מיצו הליכים. בית המשפט קיבל את טענת הקליניקה כי האסירים פנו ומיצו הליכים, ומתח ביקורת קשה על ב"כ שב"ס בשל אי הדיוק בגרסה שמסר לבית המשפט. במהלך הדיון חשף ב"כ שב"ס כי בית החולים אסותא אשדוד מסר כי לא ניתן ככלל לסייע בפריון אצלם וכי יש לפנות לסניף בראשון לציון. בית המשפט המליץ לקליניקה למחוק את העתירה ולפעול להגשת אישור בכתב מראש מכל מוסד רפואי שיהיה מוכן לטפל בבני הזוג ולחזור אליו במידת הצורך. (עת"א (מחוזי-מרכז) 33604-12-24 קיסטנוב נ' שב"ס). בהתאם להמלצת בית המשפט, הקליניקה פנתה לבית החולים אסותא אשדוד ובראשון לציון לצורך קבלת הסכמה מראש לטפל בבני הזוג, על מנת לשוב ולפנות לשב"ס לכשיתקבל האישור לכך. מבית החולים

נמסר בחודש מאי, 2025 כי אין באפשרותם לבצע את הטיפול, וכי יש לפנות בעניין זה לבית חולים ציבורי. הוכנה טיוטה לפניה לכמה בתי חולים ציבוריים שטרם נשלחה.

- קציבת עונש לאסירים פליליים פלסטינים: בניגוד לאסירים ישראלים שהליך קציבת עונשם מחייב המלצת ועדה מיוחדת, אסירים פלסטינים שנדונו בבית משפט צבאי, אינם זכאים לדון בפני ועדה. בקשות לקציבת עונשיהם נדחות ככלל ללא נימוקים על ידי המפקד הצבאי. סטודנטיות מהקליניקה החלו במחקר משפטי לקראת ייצוג אסיר ספציפי, שעתיד להתחיל בחודש אוגוסט.

הקליניקה לזכויות אדם בהליך האזרחי

מנחה קלינית: עו"ד רעות כהן, מנחה אקדמית: ד"ר ליהי יונה

הקליניקה לזכויות אדם בהליך האזרחי מפתחת כלים יצירתיים וחדשניים לקידום והגנה על זכויות אדם באמצעות הליכים אזרחיים. בנוסף לשימוש במשפט האזרחי (תביעות נזיקין, דיבה, ועוד) כנגד רשויות השלטון, גוברת ההכרה כי זכויות אדם רבות, ובמיוחד זכויות אדם של אוכלוסיות מוחלשות, נפגעות דוקא בהתנהלותן מול גופים פרטיים כגון בנקים, חברות למתן הלוואות, חברות עסקיות ואף מול אנשים פרטיים. לפיכך, מומחיות המשפט הפרטי והאזרחי חיונית על מנת לממש זכויות אדם.

מטרותיה המרכזיות של הקליניקה למימוש זכויות אדם באמצעות ההליך האזרחי הן קידום זכויות אדם- בפרט של אוכלוסיות מוחלשות- באמצעות ההליך האזרחי; הענקת מיומנות בכלי המשפט האזרחי לסטודנטים ולסטודנטיות; פיתוח כלים ותובנות שיעמיקו וירחיבו את היכולת לקדם זכויות אדם באמצעות ההליך האזרחי. פעילות הקליניקה במסגרת הליכים אזרחיים למול גורמים מוסדיים מפוקחים (כגון בנקים, חברות ביטוח, קופות חולים, ועוד) מייצרת גם גוף ידע על כשלים רגולטוריים אשר הקליניקה פועלת לתיקונם מול גופי השלטון ולעיתים בעתירות לבג"ץ.

הפניות אל הקליניקה מגיעות דרך קו הפניות של הקליניקה, עובדות ועובדים סוציאליים בלשכות הרווחה השונות בארץ וארגונים עמם הקליניקה משתפת פעולה כמו הסניגוריה הציבורית וארגוני הקהילה הגאה.

בשנה"ל תשפ"ה החליפה עו"ד רעות כהן את עו"ד הרן רייכמן בניהול המקצועי של מערך הקליניקות ולכן את הקליניקה לזכויות בהליך האזרחי היא מנחה בחצי משרה. המשמעות המרכזית היא שבקליניקה משתתפים 8 סטודנטים, וכמות התיקים והפרויקטים צומצמו בהתאם.

במהלך שנת הלימודים תשפ"ה, סייעה הקליניקה לכ-60 פונים, במקביל לעשייה העקרונית והרוחבית.

להלן טבלה המתמצתת את עבודת הקליניקה בסמסטר א', ופירוט לגבי התיקים השונים יופיע בהמשך הדו"ח:

נושא	כמות	פירוט נוסף
הליכים בבתי משפט	11	3 תיקים בנוגע לזכויות בהליך הפלילי הכנת תביעה נגד בנק בגין עוקץ גביית יתר על לחצני מצוקה הכנת תביעה על עיקול שלא כדין צו הרחקה ממרפאה (2 דיונים) בג"ץ סטודנטים ביישובים מפונים הגנה בתביעת השתקה תביעה קטנה של מבקש מקלט כתב הגנה של קשישה שהוטעתה ונעשקה
תיקים בהוצאה לפעול	2	
בקשות לפי חוק חופש המידע	1	פרישת כספומטים פרטיים
ועדת חריגים של קופת חולים	5	מימון זריקות אסטרוגן ללקוחה טרסנית
פרויקטים לשינוי מדיניות	4	קואליציות התמודדות עם עוקצים צ'קים ללקוחות חדלי פרעון תגובות לתזכיר חוק בעניין חדלות פירעון הגנה על שוכרים ביישובים מפונים עמלות בכספומטים לא מפוקחים
קמפיין ציבורי	1	

I. פגיעה בזכויות בהליכים פליליים

הקליניקה מייצגת בהליכים אזרחיים לקוחות שזכויותיהם נפגעו בהליכים פליליים. בנוסף להשגת פיצוי עבור הלקוחות בגין פגיעה בזכויותיהם, הצלחה בתביעות נזיקין יכולה להרתיע את רשויות האכיפה, וכך לשפר את הציות לדין ושמירה על זכויות עצירים ואסירים.

• תביעות על תנאי מעצר

הקליניקה הגישה שתי תביעות נזיקת נגד המשטרה ושב"ס (בדצמבר 2022 וביוני 2023) בשם לקוחות שנעצרו בתא שלא מיועד להלנת עצורים ונכלאו בתנאים קשים ומשפילים. בהליך אחד הוגש כתב הגנה ודיון מקדמי התקיים ביוני 2024. במסגרת ההליך, בית המשפט הציע לפסוק על דרך הפשרה בטווח סכום מסוים על בסיס החומר הקיים או לנהל את ההליך עד סופו. המדינה סרבה, ולכן ההליך ינוהל. דיון הוכחות נקבע ליום 2.11.2025.

בהליך השני המדינה הגישה כתב הגנה ביוני 2024 לאחר מספר בקשות ארכה מטעם. לאחר שנערכה פגישת מהו"ת שלא צלחה, דיון מקדמי נערך ביום 25.5.2025. במסגרת הדיון הוסכם כי בית המשפט יפסוק על דרך הפשרה (סעיף 79א לחוק בתי המשפט) לאחר שהצדדים יגישו עיקרי טיעון המתייחסים לגובה הפיצוי. בעיקרי הטיעון שהגשנו טענו כי גובה הפיצוי צריך להיות יותר מגובה הפיצוי שנותרים בדרך כלל על מעצרי שווא ולכל הפחות לא ליפול ממנו וזאת מכיוון שההחלטה על מעצר נתונה לשיקול דעת של גורם אנושי ולעומת זאת תנאי מעצר קבועים בחוק באופן מחייב, ולא ניתנים לויתור או לשיקול דעת. בכך, טענו, המחוקק קיבל כי מעצרי שווא עלולים לקרות מכיוון שטעויות בשיקול דעת מתרחשות. אך המחוקק לא הסכים לקבל כי לא יינתנו לעצורים תנאי מעצר כקבוע בחוק. לכן, טענו, כי הגם שקשה להשוות בין שלילת חירות (מעצר שווא) לבין פגיעה בכבוד (מעצר כחוק בתא לא חוקי), המחוקק הפך את שלילת החירות למידתית בקובעו תנאי מעצר הולמים, פיקוח שיפוטי על ההליך לאחר 24 שעות ועוד. במקרה שלנו, הפגיעה בכבוד היא מוחלטת לכן גובה הפיצוי שיש לתת הוא גבוה יותר ממה שנותרים בתביעות נזיקיות על מעצרי שווא. בנוסף, סקרנו פסיקה מהשנים האחרונות שמראה כי גובה הפיצוי הוא גבוה יחסית ומגיע לעשרות אלפי שקלים בתביעות מול המשטרה כאשר יש עיכוב או מעצר שווא ובנוסף פגיעה בזכות אדם נוספת (למשל פגיעה בחופש ביטוי וכיוצ"ב). לכן טענו כי יש לפסוק לתובע סכום על הצד הגבוה. אנו ממתינים כעת לתגובת המדינה ולפסק הדין של בית המשפט.

• תביעה על מעצר שבוצע רק בשל מראה הלקוח ("פרופיילינג")

הקליניקה מייצגת לקוח שזוכה זיכוי מוחלט מהעבירה שבגינה נעצר, לאחר שהשופט הגיע למסקנה, בין היתר, כי נעצר על-ידי המשטרה רק בשל מראהו החיצוני. המעצר והגשת כתב האישום גרמו ללקוח נזקים רבים. בדצמבר 2023 הקליניקה הגישה תביעה נזיקת נגד המשטרה וזאת לאחר שמכתב התראה לפני תביעה שנשלח לפרקליטות לא זכה למענה. בתחילת אפריל 2024, לאחר שביקשה ארכה, הפרקליטות הגישה כתב הגנה במסגרתו היא דוחה את טענות הקליניקה. כן המדינה הגישה הודעות צד ג' ובכך צירפה להליך עוד שני צדדים שאם ייקבע שהמדינה אחראית, המדינה תטען שאותם צדדי ג' צריכים לפצות את התובע. הקליניקה הגישה כתב תשובה לכתב ההגנה של המדינה. באוגוסט 2024 התקיימה פגישת מהו"ת בין חלק מהצדדים.

בינואר 2025 התקיימה פגישת מהו"ת נוספת והצדדים הסכימו לקיים הליך גישור שהתקיים ביום 20.4.2025. הליך הגישור הסתיים בחודש יוני והוסכם כי הנתבעים ישלמו ללקוח פיצוי בסך 16,000 ש"ח.

II. סיוע משפטי לאזרחים ותיקים

הקליניקה מעניקה סיוע משפטי לזקנים בהקשרים שונים, במסגרת פרויקט הממומן על ידי מענק קרן דייויד ברג וקרן התובענות הייצוגיות. אחד הנושאים שבהם יש צורך בסיוע משפטי הוא צרכנות והגנה על זקנים מפני עסקאות לא הוגנות. במסגרת זו סייעה הקליניקה במספר תיקים, לדוגמא:

• "העוקץ הרוסי" -

- הקליניקה מסייעת לזקנה בת 77 שהיתה נתונה למעשה נוכלות ומניפולציה שבעקבותיהם העבירה כ-80,000 ₪ לנוכלים. במהלך קיץ 2024 הקליניקה פנתה לבנק במכתב התראה וטענה כי מתוקף חובות הנאמנות והזהירות המוגברות שקיימות לבנק, וכן לאור העובדה שהבנק מכיר את שיטות העוקץ ומתדרך את עובדיו כיצד לזהות את העוקץ, היה על הבנק למנוע את מעשה הנוכלות והעבירה. לאחר מענה מטעם הבנק, הצדדים קבעו פגישת גישור שהתקיים באמצעות הקליניקה ליישוב סכסוכים. הגישור נערך ביום 22.1.2025 אך לצערנו לא צלח. הקליניקה עובדת על כתב תביעה.

- הקליניקה מסייעת בעוד שתי פניות בנושא עוקצים פיננסיים. בפניה אחת מדובר בקשישה שטורגטה על-ידי סרטוני דיפ-פייק של משפיענים בתחום הכלכלי (שרי אריסון וכדומה) להשקיע בתחום מטבעות הקריפטו. הנוכל השתלט על המחשב שלה באמצעות תכנת השתלטות מרחוק, לקח הלוואות והעביר כספים בסך מאות אלפי שקלים. לאחר איסוף חומר עובדתי, אנו עובדים על פנייה לבנק בנושא, כאשר טענתנו היא שהיה על הבנק לנטר פעולות חריגות ולשים להן סוף בשלב מוקדם.

הפנייה הנוספת היא של זוג קשישים שנפלו לעוקץ הדומה לתיאורים הקלאסיים של העוקץ הרוסי – אדם שהתחזה לשוטר ושכנע אותם להעביר את כל הונם. אנחנו עובדים על איסוף חומר עובדתי בנושא כדי לבחון התאמה לפניה משפטית לבנק.

שינוי מדיניות בתחום עוקצי הזקנים: במקביל, הקליניקה הצטרפה לקואליציית ארגונים שמכוונת לעסוק בשינוי מדיניות ביחס לעוקץ הרוסי וזאת לנוכח אוזלת ידה של המשטרה והמערכת הפיננסית. התקיימו כבר שתי פגישות של הקואליציה, במרץ 2025 ובאפריל 2025. הקואליציה מורכבת מקליניקות שונות, למשל, בבר-אילן, קריה האקדמית אונו, המכללה למינהל, וארגונים שונים כמו עמותת מרווה ומתכננת לנהל כקואליציה שיח עם בנק ישראל וכן לקיים שולחנות עגולים עם הגופים הרלוונטיים.

• גביית יתר בחברת לחצני מצוקה לקשישים –

הקליניקה מסייעת במקרים של גביית יתר שביצעה חברה מוכרת המעניקה שירותי לחצני מצוקה וטיפול רפואי חירומי. באחד מן המקרים הקליניקה ניסחה והגישה תביעה קטנה עבור לקוחה שנגבו ממנה 1,500 ₪ ביתר. במסגרת התביעה התבקש ביהמ"ש לבצע הרמת מסך לחברה ולחייב באופן אישי את בעלי החברה אשר שוב ושוב מרמה את לקוחותיה, מתחמקת בצורה מתוחכמת מלקבל כתבי תביעה של נפגעים אחרים ועוד. ההליך הסתיים בפשרה על סך 3,000 ש"ח, לאחר שבעל החברה התייצב לדיון.

- הטעייה ועושה של קשישה עם מוגבלות נפשית – הגשנו להוצאה לפועל התנגדות לפתיחת הליך גבייה נגדה, לאחר שמכון קוסמטי החתים אותה על עסקה-הלוואה בסך 24,000 ₪ בתחום של מתיחת פנים באמצעות חוטים. לטענתנו כל העסקה בוצעה תוך הטעייה ועשיקתה, כאשר מצוקתה הנפשית ברורה לכל אדם סביר. לאחר שהפונה ביטלה את הוראת הקבע המכון, באמצעות חברה חיצונית שמבצעת עבורם את הגבייה, פתחה נגדה תיק בהוצאה לפועל. הגשנו בשם הלקוחה התנגדות, שזה בעצם כתב הגנה, והתיק הועבר לבית משפט השלום בתל אביב. בכתב ההגנה טענו בשם הלקוחה, בנוסף לטענות העושה וההטעייה, כי מדובר במתן הלוואה שלא עומדת בתנאי החוק, שכן מכון היופי התקשר בעסקה עם חברת צד ג' שלכאורה פרסה לפונה שלנו את העסקה לתשלומים אך לטענתנו מדובר הלכה למעשה בהלוואה לא חוקית. מדובר בטענות עקרוניות שכן כיום יש עסקאות שמבוצעות באופן שנועד להתחמק מהחובות שהחוק מטיל על נותני הלוואות ואנו מקווים להשיג אמירה עקרונית בנושא. דיון בתיק יתקיים בנובמבר 2025.

III. סיוע ללקוחות בנקים

בדצמבר 2023 זכתה הקליניקה (ביחד עם האגודה לזכויות האזרח) במענק של קרן התובענות הייצוגיות לטובת הענקת סיוע משפטי ללקוחות של בנקים. במסגרת זו הקליניקה והאגודה מעניקות סיוע משפטי פרטי ללקוחות בנקים, וכן מקדמות שינויי מדיניות עקרוניים. להלן מספר דוגמאות למקרים לפעילות הקליניקה השנה:

- כספומטים לא מפוקחים: בשנים האחרונות בנקים רבים סוגרים את סניפיהם מטעמי חסכון עלויות. סגירה זו מובילה גם לסגירת כספומטים שגבו עמלה מפוקחת והיו צמודים לסניף. מגמה זו פוגעת בעיקר באנשים מוחלשים: אזרחים ותיקים, מקבלי קצבאות, אנשים עם מוגבלות ועוד. חברות הכספומטים הפרטיים זיהו מגמה זו ובפרט העדר הכספומטים המפוקחים במרחב הציבורי כפוטנציאל לרווח וכיום כמות הכספומטים הפרטיים המוצבים במרחב גבוהה לאין שיעור מהמפוקחים. לנוכח העמלות הגבוהות והעדר הפיקוח על פעילותם, וכן מתוך הנחת מוצא כי הוצאת מזומן הוא שירות חיוני, הקליניקה והאגודה פועלות לגבש הגנות על הצרכן בבואו למשוך מזומן מכספומט פרטי:

- קמפיין ציבורי: הקליניקה והאגודה הוציאו סרטון קמפיין הקורא לקובעי המדיניות להנגיש את שירות הכספומטים לציבור תוך העלאת מודעות לעמלות הגבוהות שגובים הכספומטים הפרטיים: עמלה ולמה?! שמים סוף לעמלות המופרזות בכספומטים הפרטיים. בנוסף פרסמו מידע במסגרת "שאלות נפוצות" על הנושא כאן.

- חופש מידע: באוגוסט 2024 נשלחה בקשת חופש מידע לרשות שוק ההון לקבל מידע על פריסת כספומטים פרטיים לפי עיר ושכונה. ביום 3.9.2024 רשות שוק ההון דחתה את הבקשה בטענה כי מדובר בסוד מסחרי וכי אינה רשאית לתת את המידע לפי חוק. ביום 29.10.2024 השבנו כי לדעתנו עמדה משפטית זו שגויה, אך אנו מוכנים להסתפק במידע על פריסת הכספומטים ללא שם החברה המפעילה. ביום 26.11.2024 רשות שוק ההון השיבה כי היא מוכנה לתת את המידע אך תפנה ראשית לחברות המפעילות לעדכן אותם על כוונתה למסור את המידע. אחת החברות התנגדה אך רשות שוק ההון דחתה את התנגדותה. משזו לא עתרה לבית משפט, רשות שוק ההון מסרה לנו את המידע ואנו מנתחים את המידע.

- צ'קים לחדלי פירעון: החוק מטיל הגבלות על חדלי פירעון למשיכת צ'קים בעודם בהליך, וזאת כברירת מחדל. כך, חדלי פירעון רבים מתקשים לשכור דירה או לשלם למסגרות חינוך, שירותים חיוניים שעל פי רוב

דורשים צ'קים בלבד. אמנם, לבית המשפט יש שיקול דעת בנושא, אבל הלכה למעשה ובהתאם להמלצות בנק ישראל, בתי המשפט לא מסירים את ההגבלות על היחיד בעת בקשתו. לאחר מחקר משפטי שבוצע, הקליניקה והאגודה שלחו בתחילת חודש יולי 2024 [מכתב](#) למפקח על הבנקים ולממונה על חדלות פירעון במסגרתו שטחנו את הבעיות הקיימות, את המצב המשפטי, הפגיעה בזכויות אדם שמתרחשת, וטענו כי יש לתקן לפיכך נהלי הממונה והמפקח על מנת לתקן את המצב כך שיתאפשר גם לבעלי חובות למשוך צ'קים במצבים בהם מדובר במצרך חיוני ואין אלטרנטיבה אמיתית לאמצעי תשלום אחר. קיבלנו [מענה](#) בספטמבר 2024 התבשרנו כי הממונה על חדלות פירעון קיבל את עמדתנו ושינה את הנוהל. בנובמבר 2024 אכן הנוהל שונה ואנחנו מתכננים לעקוב אחרי היישום. להלן כתבות שהתפרסמו על הפניה שלנו ועל השינוי:

[לשכור דירה בלי צ'קים": המדיניות פוגעת באוכלוסייה המוחלשת ביותר - "הכסף שלך".](#)

[בשורה לעומדים בפני פשיטת רגל: לא תיגדש הסכמת הבנק מראש לבקשה להנפיק צ'קים](#) ;

- **פניות פרטניות:** עד כה ניתנו ייעוצים וסיוע משפטי לכ-21 פונים. להלן מספר פניות לדוגמה:
מבקש מקלט שחשבונו עוקל שלא כדין: אנו מסייעים למבקש מקלט להגיש תביעה קטנה בעילה של לשון הרע נגד עירייה שעיקלה את חשבון הבנק שלו שלא כדין בעקבות קנס שקיבל שלא כדין. עד כה ללקוח היה "דף נקי" מול הבנק והעיקול ומימוש פגעו בשמו הטוב אל מול הבנק וייצר לו נזק בדמות ירידת ציון דירוג האשראי הפנימי של הבנק. דבר זה יקשה עליו לקבל שירותי אשראי מהבנק כגון הלוואות, כרטיס אשראי וכיוצא"ב. בנוסף יש לנו טענה עקרונית לפיה הכלל בדבר חזקת ההמצאה של קנס לא יכול לחול על מבקשי מקלט שכן היא מבוססת על היכולת לזהות אזרחים באמצעות תעודת זהות מהימנה בעוד שאמצעי הזיהוי של מבקשי מקלט ניתנים לזיוף בקלות. מכתב מיצוי הליכים מול העירייה לא הוביל לשינוי ולכן ניסחנו עבור הפונה תביעה קטנה. בתביעה טענו כי מדובר בלשון הרע, מאחר והודעת העיקול ולאחר מכן מימוש העיקול נעשו שלא כדין, הדבר הוציא את דיבתו של הלקוח מול הבנק שלו. טענו כי המעשה הנטען קרה בחיפה מכיוון שהעיקול מומש בחיפה ולכן הסמכות המקומית בחיפה. לצערנו טענה זו לא התקבלה והתיק הועבר לתל אביב. בהמשך אנו מתכוונים להגיש בקשה להיתר ייצוג כך שסטודנטית הקליניקה תוכל לייצג את הלקוח בדיון בשל הקושי שלו לייצג את עצמו.

אדם מבוגר שהבנק עיקל את כלל קצבאותיו שלא כדין: החוק אוסר על הטלת עיקולים על קצבאות מבלי להשאיר לחייב סכום בגובה קצבת הבטחת הכנסה וזאת כדי להגן על זכות היסוד לקיום בכבוד של אדם. חוק זה תקף גם כאשר מדובר בחייב בחוב מזונות, לבטח כאשר מדובר בחוב מזונות עבר (כלומר, הילדים בגירים). למרות זאת, בנק מסוים עיקל ללקוח הקליניקה את מלוא קצבאותיו חודש בחודשו במשך תקופה ארוכה והותיר אותו ללא הכנסה בכלל. פנינו לבנק תוך הפניה לחוקים הרלוונטיים, אך במענה הבנק החליט להיצמד רק לחלק מסעיפי החוק. פנינו להוצאה לפועל לבקש צו מונע, אנו ממתינים לתגובה ושוקלים גם להגיש תביעה אזרחית נגד הבנק בשל התרשלותו.

אישה עם מוגבלות שטענה שהבנק סירב לשלוח לה כרטיס דביט עם שליח: הבנק סירב לשלוח ללקוחה עם מוגבלות כרטיס דביט (בנקט) באמצעות שליח והיא נאלצה לקחת מונית לאסוף אותו. פנינו לבנק לאחר שראינו שמדיניות הבנק היא לשלוח כרטיסי אשראי באמצעות שליח, ובתגובה הבנק הודה כי מדיניותו היא לשלוח גם כרטיסי דביט באמצעות שליח ומדובר היה בטעות נקודתית.

סירוב בנק להנפיק פנקס שיקים לטובת שכירות עבור פונה שאינה אזרחית: בנק מסוים סירב להנפיק פנקס שיקים לאישה שמחזיקה ויזה ב/2 ונמצאת בהליך זוגיות עם אזרחי ישראל. פנינו לבנק וטענו כי מדובר בסירוב בלתי סביר לפי סעיף 2 לחוק הבנקאות (שירות ללקוח) שכן הסירוב לא מנומק ועולה ממנו חשש להפליה על רקע מוצא. אנו ממתינים לתגובת הבנק.

השתתפות בכנסים: מנחת הקליניקה השתתפה בפאנל בכנס בנושא זכויות לקוחות בנקים שנערך ביום 19.5.2025. בכנס השתתפו נציגים מהרגולטור, המדינה ועוד, ומארגנת אותו הקליניקה לזכויות לקוחות בנקים בקריה האקדמית אונו.

IV. פרויקט סיוע משפטי וקידום זכויות טרנסג'נדרים

הקליניקה פועלת מזה מספר שנים להעניק סיוע וייצוג לקהילת הלהט"ב בישראל בעניינים שונים. בשנים האחרונות הקליניקה מתמקדת בהנגשת שירותי בריאות לקהילה הטרנסית. השנה הקליניקה הגישה בקשה לוועדת החריגים באחת מקופות החולים על-מנת שתממן ללקוחות הקליניקה זריקות אסטרוגן שאינן נמצאות בסל הבריאות לאחר שחוות הדעת הרפואית הצביעה על כך שהטיפול התרופתי הקיים בארץ ומממן על-ידי סל הבריאות לא אפקטיבי עבור הלקוחה. לטענתנו מדובר בטיפול מציל חיים עם השלכות בריאותיות ונפשיות רחבות היקף על הלקוחה והיכולת שלה לעבור התאמה מגדרית. ועדת החריגים דחתה את בקשה הקליניקה בדצמבר 2024 תוך מתן המלצות רפואיות מסויימות ללקוחה. לאחר מילוי ההמלצות הרפואיות, הקליניקה הגישה בשנית את הבקשה במרץ 2025 ובאפריל 2025 ועדת החריגים עדכנה כי היא נענית לבקשתנו אלא שיש להשלים מספר מסמכים. לאחר השלמת המסמכים, הלקוחה קיבלה אישור כי בקשתה אושרה על-ידי ועדת החריגים והקופה תממן לה את התרופה שלא נמצאת בסל הבריאות.

V. סיוע לאנשים עם מוגבלויות ולאנשים ללא עורף משפחתי

- סיוע לאדם עם מוגבלות שהורחק מהמרפאה שלו
הקליניקה סייעה לאדם זקן עם מוגבלויות שונות בשני דיוני בית משפט (פברואר 2025, מרץ 2025) במסגרת בקשה לצו הרחקה שהוגש נגדו על ידי מרפאת קופת החולים שלו, בגין התנהגות תוקפנית הנובעת ממוגבלותו. לעמדת הקליניקה, בגלל שלא נעשו לפונה התאמות המתאימות למוגבלות שלו, התרחשו המקרים שהובילו את עובדת המרפאה להגיש צו הרחקה. בנוסף הקליניקה טענה שהגשת בקשה לצו הרחקה של עובדת המרפאה כאילו מדובר בעניין פרטי בין שני אנשים פרטיים הוא פסול ויש לקבל את אישור הקופה ומשרד הבריאות לשם כך. עוד הקליניקה טענה כי מדובר בפגיעה בזכות לבריאות של הלקוח והבעיה רק תחזור על עצמה בכל קופה או מרפאה אחרת, מה גם שמצבו הרפואי מקשה עליו לעבור למרפאה אחרת אחרי 60 שנה של הרגל.

בדיון הראשון בית המשפט אמנם לא קיבל את עמדתנו במלואה, אך הסכים כי אין עילה להוצאת צו הרחקה. בדיון השני לצערנו בית המשפט לא שוכנע מעמדתנו והוציא ללקוח צו הרחקה. כדי לסייע ללקוח כך שמקרים אלה לא יחזרו על עצמם בעתיד, חיברנו את הלקוח למחלקת הרווחה בעיר על-מנת שיקבל ליווי לסל שיקום ואת הטיפול המתאים.

- סיוע לצעירה עם מוגבלות לגבות כספי פסק דין על הפליה ממעסיק לשעבר: הלקוחה הגיעה לאחר שזכתה בתיק בו יוצגה על-ידי נציבות לשוויון אנשים עם מוגבלות במסגרת תביעת הפליה בעבודה. מדובר במעסיק

שלאחר הזכייה סגר את העסק והפסיק להשיב לפניו. הלקוחה פתחה תיק בהוצאה לפועל, אך פעולות הגבייה לא הועילו. לאחר מחקר שערכו הסטודנטים, הקליניקה הגישה בפברואר עבור הלקוחה בקשה לקיום דיון וזימון בעלי החברה לחקירת יכולת בהוצאה לפועל. לאחר שהצד שכנגד קיבל הוראה מרשם ההוצאה לפועל להגיש ראשית בכתב מידע על מצבת הנכסים של החברה, הובן כי החברה חדלת פירעון, וכי אין לה נכסים. הקליניקה החליטה להגיש בקשה להרמת מסך בין החברה לבין הבעלים, וזאת על אף הקושי המשפטי לעשות כן בשלב זה של ההליך. הקליניקה עובדת על מחקר בנושא ועל הבקשה.

VI. זכויות חייבים לקיום בכבוד

● **תגובה לתזכיר חוק בעניין חדלות פירעון:** הקליניקה והאגודה לזכויות האזרח הגישו הערות לתזכיר חוק שמבקש לייתר דיונים בחדלות פירעון כאשר יש הסכמה של הנושים והיחיד (המונח בחוק ל-"חייב") והנאמן לגבי צו שיקום בהסכמה. בהערות התנגדנו לתזכיר מכיוון שטענו שלא ניתן להשיג הסכמה אמיתית של היחיד בשל פערי כוח גדולים מדי בינו לבין הנאמן. בין היתר הצבענו על הקושי לקבל את הסכמת היחיד כאשר המודל לפיו הנאמן פועל הוא תמריצים כלכליים להגדיל את קופת הנשייה והסמכות שלו להטיל על היחיד הגבלות. הבענו חשש כי בית המשפט יהפוך לחותמת גומי בעוד ההליך כולו יהפוך להליך מינהלי מעין פרטי, בעוד יש על הכף זכויות יסוד לקיום בכבוד של היחיד ומשפחתו. זאת ועוד, טענו שגם נושים קטנים ולא מיוצגים עלולים להיפגע מזה כמו נשים להן היחיד חב מזונות או עובדים של מעסיק שלא יוכלו להביע הסכמה אמיתית להסכם, ואף האינטרסים שלהם עלולים להיפגע כאשר הנאמן עלול ללחוץ עליהם לוותר חלק מהחוב עבור ההסדר. את ההערות ניתן לקרוא [כאן](#).

● **תגובה לתזכיר תקנות "קיום בכבוד":** מאז שחוק חדלות פירעון החדש עבר בשנת 2018, הממשלה טרם עמדה בחובתה על פי החוק להתקין תקנות שיקבעו מה הסכום הדרוש לאדם בחובות כדי להתקיים בכבוד. בעבר פעלנו בנושא, פנינו לשרי המשפטים לדורותיהם בנושא ועוד. בשנת 2021 הוקמה ועדה בנושא שאספה את עמדות הציבור, והגשנו לוועדה זו את עמדתנו. לאחר מכן טיוטת תקנות פורסמה בשנת 2022 וגם להן הגשנו עמדה, אלא שמטעמים פוליטיים של חוסר יציבות שלטונית, קידום התקנות הורדה מסדר היום. בחודשים האחרונים סבב נוסף של תקנות קיום בכבוד הגיע לפתחנו, והגשנו שוב (יחד עם האגודה לזכויות האזרח) את הערותינו בנושא. בין היתר טענו כי הבחירה לבסס את חישוב דמי המחיה על קצבת נכות היא שרירותית ולא מנומקת, ובסבירות רבה תוביל לכישלון ההליך. זאת לעומת מנגנונים אחרים שמבוססים על נתונים אובייקטיביים של הכנסות והוצאות של משקי בית בישראל, ושנהגו בשיתוף מומחים, נציגי נושים, חברה אזרחית, וגופים רבים המשפיעים ומושפעים מהליכי חדלות פירעון. את ההערות המלאות ניתן לקרוא [כאן](#).

בעקבות תגובתנו לתזכירים, נקבעה לקליניקה ולאגודה פגישה עם הממונה על חדלות פירעון לצורך שמיעת עמדתנו ביתר פירוט, ביום 27.7.2025.

שיתופי פעולה עם קליניקות אחרות

● הקליניקה משתפת פעולה עם הקליניקה לסיוע משפטי בעיתות מלחמה בשני עניינים: הכללת סטודנטים מתל חי ומספיר במתווה הפיצוי, והגנה על שוכרים ביישובים מפונים. פירוט על תיקים אלה בסיכום של הקליניקה לסיוע משפטי בעיתות מלחמה.

- הקליניקה משתפת פעולה עם הקליניקה לפמיניזם משפטי בייצוג נתבע בתביעת השתקה בגין פרסום כתבה על פגיעה מינית. פירוט על התיק בסיכום של הקליניקה לפמיניזם משפטי.

קליניקת הסניגוריה הציבורית ומערכת הצדק הפלילי

מנחה קלינית: עו"ד שרון רינגר, מנחה אקדמית: פרופ' חגית לרנא

הסניגוריה הציבורית פועלת מכח חוק הסניגוריה הציבורית, תשנ"ו-1995, והיא אחראית על מתן ייצוג משפטי הולם לנאשמים וחשודים הזכאים לקבל סיוע של סניגור ציבורי, דהיינו, עורך-דין ששכרו והוצאותיו משולמים על-ידי המדינה. בין סוגי האוכלוסייה הבולטים שהסניגוריה מייצגת ניתן למנות מעוטי יכולת, קטינים ואנשים עם מוגבלות.

בקליניקת הסניגוריה הציבורית ומערכת הצדק הפלילי השתתפו בשנת הלימודים תשפ"ה 14 סטודנטים וסטודנטים משנים ב' וג'.

בשונה מקליניקות אחרות באוניברסיטה, שבהן התלמידים והתלמידות כולן עובדים עם הקלינאי, בחלק המעשי של קליניקת הסניגוריה הציבורית מצוותים הסטודנטים לעורכי-דין, המייצגים נאשמים ועצורים בתיקים פליליים מטעם הסניגוריה הציבורית בערכאות השונות. במהלך שנת הלימודים מלווים הסטודנטים את עורכי-הדין ומסייעים להם בעבודתם במגוון רחב של מטלות. בין היתר, מתלווים הסטודנטים אל עורכי-הדין לדיונים בבית המשפט, לפגישות עם נאשמים ועם הפרקליטים וכן עוזרים להם בהכנת הגנתם של חשודים ונאשמים.

העבודה מזמנת לסטודנטים התמודדות רגשית מורכבת. מצד אחד, הסטודנטים מגיעים חדורי אמונה בזכויות אדם, בחשיבות הזכות לייצוג וההליך ההוגן. מן הצד השני, ההתמודדות, לראשונה בחייהם, עם חומר ראיות אמיתי – הודעות של נפגעי עבירה וסרטונים מזירת האירוע – מעוררים בהם קושי לאזן בין הרגשות השונים. את החוויות הללו ואת התובנות ביחס לעבודת הסניגור, אנו מעבדים בשיעורי הקליניקה.

בנוסף, במסגרת החלק העיוני הסטודנטים דנים בדילמות עימן מתמודד הסניגור, כפי שהן עולות מהפסיקה, מהחקיקה, מהספרות המקצועית ומסרטים שונים שממחישים דילמות אלה. כמו כן נדון בתחומים של ניהול ההליך הפלילי, זכויותיהם של נאשמים וחשודים וחובות מקצועיות ואתיות של סניגורים.

החלק האקדמי של הקליניקה התמקד השנה בהליכי החקיקה ובאופן בו מתגבשת מדיניות ומעוצבים הסדרים נורמטיביים. השיעורים הוקדשו להכרת הליכי החקיקה וההבדל בין חקיקה ממשלתית וחקיקה פרטית; מיפוי עולם הערכים וההסדרים הנורמטיביים בתחום המשפט הפלילי; ודיון במדיניות מבוססת ממצאים. בנוסף הסטודנטים עברו הרצאת אורח של עו"ד גיל שפירא מנהל מחלקה ממונה ארצי על ייצוג אסירים בסניגוריה הציבורית ושל עו"ד נילי פינקלשטיין ויפעת רווח ממחלקת ייעוץ וחקיקה (פלילי) במשרד המשפטים.

הסטודנטים התבקשו לעקוב אחר פרסומי הצעות חוק להערות הציבור ואתר החקיקה של הכנסת ולבחור מתוך הצעות החוק השונות הצעת חוק שעוסקת במערכת הצדק הפלילי ושעליה הם כותבים את עבודת הסמינר.

הקליניקה לפמיניזם משפטי

מנחה קלינית: עו"ד אפרת לופו מוסקוביץ', מנחה אקדמית: פרופסור נויה רימלט

הקליניקה לפמיניזם משפטי פועלת לאיתור תחומים חברתיים בהם מתבטא חוסר שוויון מגדרי ולפעול על מנת לטפל בהם. הקליניקה עוסקת במנעד תחומים, משפטיים וחברתיים רחבים, תוך פיתוח חשיבה ביקורתית פמיניסטית.

בקליניקה השתתפו השנה 15 סטודנטיות, אשר נתנו מענה למעלה מ-35 פונות ופונים בתחומי משפט שונים, חלק מהפניות זכו לייעוץ וליווי קצר טווח, חלקן ממשיכות בליווי וחלקן מיוצגות בהליכים משפטיים. בין היתר במהלך השנה ניהלנו ארבעה תיקים בבית המשפט, שניים מהם תלויים ועומדים, ליווינו פונה אחת להגשת תלונה במשטרה וייעצנו בנושא לעוד שלוש פונות, סייענו לשתי פונות להגיש בקשה לקצבת נכות בביטוח לאומי, ייצגנו פונה אחת בהליך לקבלת היתר לפיטורין אצל הממונה על חוק עבודת נשים והגשנו נייר עמדה בנושא חובות של נשים שורדות אלימות במסגרת הליך חדלות פרעון של פונה.

נוסף על הפניות הספציפיות, מטפלת הקליניקה במספר פרויקטים העוסקים בסוגיות רוחביות שנבחרו יחד עם הסטודנטיות תוך כדי תהליך הלמידה של הסמסטר הראשון.

הלמידה בסמסטר א' התאפיינה בעיקר בחשיפה לחשיבה ביקורתית, פיתוח היכולת להביט מנקודת פמיניסטית על העולם ועל סוגיות שונות של חוסר שוויון. כמו כן עסקנו בבחירת פרויקטים ובדיונים על המקרים הספציפיים שהסטודנטיות מטפלות בהן. בסמסטר ב' העמקנו בהיבטים פרקטיים יותר של פמיניזם בעולם המשפט ובחנו סוגיות הנוגעות לשימוש בכלים נזיקיים במקרה של פגיעות מיניות, תביעות דיבה והשתקה, הבחירה בהורות או א-הורות ועוד. במהלך סמסטר זה למדו הסטודנטיות את שיעורי הסמינר שהועבר על-ידי פרופ' נויה רימלט. בסמסטר קיץ משתתפות 4 סטודנטיות, הממשיכות את הליווי של התיקים הדורשים טיפול במהלך הקיץ ויעבירו את הטיפול לסטודנטים והסטודנטיות בשנה הבאה.

להלן טבלה המסכמת תמצית הפעילות:

תחום פעילות	היקף פעילות	פירוט פעילות בולטת
פגיעות מיניות ואלימות במשפחה	ליווי משפטי של כ-20 פונות;	ליווי להליכים במשטרה על רקע אונס; ביטול פסק דין על רקע זיוף זהות והחזרת כספים מעוקלים על רקע אלימות במשפחה.
הטרדה מינית במקום העבודה, התנכלות ופיטורין	ליווי של 3 פונות 1 תיק בבית משפט	ייצוג בעקבות התנכלות לאחר תלונה; תיק תקדימי תלוי ועומד – רופאה צבאית שפוטרה הושבה לעבודה בצו שיפוטי; ההליך בגישור מול המדינה
פיטורין שלא כדין	ליווי 1 פונה	אחות שפוטרה בהיותה בטיפול בפוריות, ייצגנו אותה בהליך מול המונה על חוק עבודה נשים ומנענו את הפיטורין, ממשיכות ללוות אותה בהתנכלות במקום העבודה בעקבות ההחלטה
תביעות דיבה והשתקה Me Too	1 תיק בבית משפט 1 פרויקט לשינוי מדיניות	ייצוג תחקירן באתר תקשורת חברתי בתביעת השתקה. בקשה לסילוק על הסף לפי פסיקה חדשה;

הקליניקה עובדת על ניסוח הצעת חוק שייתן מענה במקרים דומים.		
הגשת נייר עמדה במסגרת הליך חדל"פ של אישה שורדת אלימות מינית (שת"פ עם עמותת רוח נשית) אנו מלוות פונה שבן זוגה לשעבר חייב לה הרבה כסף וסוחט אותה באיומים שתמשוך את התביעה נגדו	2 פונות	אלימות כלכלית
סיוע במקרה של פרופיל מזויף והפצת תמונות - ייעוץ משפטי וניסוח מכתב בדרישה לפיצוי; ייעוץ במקרה של פגיעה בין בני נוער בבית ספר; ליווי של פונה שבן זוגה שלעבר הפיץ תמונות שלה בערום במסגרת סחיטה באיומים.	4 פניות	פגיעות מיניות ברשת
השתתפות במחקר בנושא מימון הפלות לנשים חסרות מעמד. השתתפות בפרויקט ארוך טווח בנושא הזכות של קטינות לקבלת אמצעי מניעת הריון- הקליניקה חוקרת את ההיבטים המשפטיים של הסוגייה	שני פרויקטים בשיתוף פורום 21	פרויקט מגדר ובריאות
קידום פרויקט גישור וצדק מאחה במוסדות חינוך בתחום של פגיעות מיניות בין תלמידים/ות; קידום פרויקט הכשרות למגשרי מהו"ת שמגיעים אליהם הליכים הנוגעים לפגיעות מיניות. פונה שנאנסה ומבקשת לקבל פיצוי במסגרת הליך הסכמות, לאחר מכתב התרעה הבאנו למצב שהצדדים מסכימים להתחיל בהליך צדק מאחה, הופנו לגורם חיצוני ואנחנו מלוות את הפונה	2 פרויקטים 1 פונה	פרויקט גישור מאחה
ליווי וסיוע לפונות בהגשת בקשה לקצבת נכות על רקע פוסט טראומה לוועדות ביטוח לאומי; לימוד לקראת הרחבת פרויקט הליווי למחלות שקופות "נשיות" כגון אנדומטריוזיס ופיברומיאלגיה.	2 פונות; 1 פרויקט	ביטוח לאומי ומוגבלות שקופה
המשך ליווי הקליניקה את המאבק לקביעת השר על שם יהודית מונטיפיורי בתל אביב לגשר יהודית באופן קבוע	1 פנייה	שוויון מגדרי במרחב הציבורי

להלן פירוט הפעילות בקליניקה:

I. פגיעות מיניות ואלימות משפחתית

באופן טבעי התחום של פגיעות מיניות מהווה נתח משמעותי מהעיסוק של הקליניקה, בשיעורים ובפעילות המעשית. במהלך השנה ליווינו כ-20 נשים סביב פגיעה מינית או הטרדה מינית שחוו וכן ליווינו הורים לקטינים שנפגעו. הסיוע נגע בתחומים שונים ביניהם הליכים פליליים, הליכים גישוריים, פגיעות ברשת, הטרדות במקום העבודה ועוד.

ליווי בהליך פלילי בעקבות אונס- ליווינו פונה שהופנתה ע"י הנציבות למניעת הטרדות מיניות באוניברסיטה, בעקבות אונס שלאחריו שהגישה תלונה במשטרה. הליווי נעשה בשיתוף פעולה בין הקליניקה לבין הנציבות. סטודנטית הקליניקה ליוותה את הפונה לתחנת המשטרה לשלבי השלמות חקירה ואנחנו עומדות עימה בקשר לכל אורך ההליכים הפליליים, מדובר בליווי מורכב ורגיש.

ליווי הורים לקטינים נפגעים - ליווינו הורים בשני מקרים של פגיעה מינית. באחד המקרים מדובר בשני ילדים שפגעו אחד בשני, בשל הגיל הצעיר מדובר במקרה מאוד מורכב שדרש ליווי ברגישות מאוד גבוהה. ההורים התייעצו לגבי הדרכים שיש לדרוש ממערכת החינוך לפעול כדי לאפשר לילדים להמשיך לקחת חלק פעיל במערכת החינוך ולמנוע הדרתם על ידי חבריהם וכן בדרכי הפעולה של ההורים.

במקרה השני ייעצנו להורים לנערה שרצו להתלונן במשטרה על הפגיעה, אולם רצון הנערה היה שונה ולאחר ליווי הם החליטו לפעול בהתאם לרצון הילדה. בשני המקרים הליווי היה של ההורים עצמם לאורך טווח, בעיקר התייעצויות של ההורים לגבי זכויותיהם והדרכים שבהן הם יכולים לפעול.

ליווי מתמודדת עם פוסט טראומה בעקבות פגיעה מינית - ליווינו אישה שעברה פגיעה מינית ובעקבותיה מתקשה מאוד לתפקד, לאחר תקופה שבה היינו עימה בקשר סביב אפשרויות להליכים משפטיים או מול ביטוח לאומי, גילינו שמצבה חמור יותר משידענו וכי היא יצאה מהבית וחיה באוהל, ללא שהיא פוגשת את ילדיה. יצרנו קשר עם שירותי הרווחה ברשות המקומית שבה היא מתגוררת ועודדנו אותה להמשיך לעמוד איתם בקשר על מנת לקבל טיפול. לאחר שמצבה יתייצב נוכל להמשיך ולסייע לה.

II. סביבת עבודה לא מוגנת ופגיעות במקום העבודה

במהלך הסמסטר ליווינו 3 פונות סביב הטרדה במקום העבודה, הפניות עוסקות ברובן לא רק בהטרדה אלא בהתנכלויות בעקבות הגשת תלונה - שהן עניין שבשגרה במקרים של הטרדה במקום העבודה - והפרת חובות של המעביד על פי החוק והתקנות למניעת הטרדה מינית.

פיטורי רופאה מתמחה צבאית במהלך ההתמחות - אחד המקרים המרכזיים שטיפלנו בהם השנה היה ייצוג קצינה רופאה צבאית שנמצאת בשלב ההתמחות, אשר פוטרה בעקבות הגשת תלונה על הטרדה מינית. התיק מתנהל כבר תקופה ארוכה, ונמצא עדיין בהליכים מקדמיים. בעקבות בקשת הקליניקה לצו השבה לעבודה, נענה בית הדין האזורי לבקשה והורה ביום 31/8/24 על השבתה להתמחות באופן תקדימי. על כך ערערה המדינה (משרד הבריאות ובית החולים מיוצגים על ידי הפרקליטות) באמצעות בקשת רשות ערעור לבית הדין הארצי אשר הוגשה ביום 22/9/24, ובמקביל גם הגישה בקשה לעיכוב ביצוע צו ההשבה. אנו השבנו לבקשת רשות הערעור וכן לבקשת עיכוב הביצוע (14/10/24). בדיון שנערך ביום 5/11/24 הונחתה המדינה לעשות הכל על מנת לקיים את הצו ולהשיב את הרופאה להתמחות, וכן הומלץ לצדדים לגשת לגישור במטרה ליישב בו את מכלול הסוגיות. משכך, לפני כחודש שבה הפונה להתמחות (בבית חולים אחר) ובימים אלה אנו לקראת פגישת גישור ראשונה. במקביל אנו פועלות מול הצבא בערעור על החלטה הנוגעת לזכאותה לתקופת התמחות נוספת שתמומן על ידי הצבא, מדובר למעשה בהליך המתנהל בפני ערכאה שיפוטית תחת משרד הביטחון, בנפרד מההליך בבית הדין לעבודה ולגישור.

מדובר בתיק מורכב משום שפועל יוצא של העמדה המשפטית של המדינה הוא שרופאה צבאית אשר מתמחה בבית חולים של משרד הבריאות אינה מוגנת מפני הטרדה מינית ומפני פגיעה בזכויותיה. במקרה זה גם צה"ל וגם משרד הבריאות מתנערים מקיומם של יחסי עובד מעביד עימה ובכך משאירים אותה נטולת הגנות וזכויות. מדובר במסכת מורכבת של הסכמים שונים הממסדים את מערכת היחסים בין הצבא לבין משרד הבריאות בנוגע להשאלת מתמחים מהצבא לבתי החולים האזרחיים. ההסכמים הללו לעיתים סותרים זה את זה וקיימת מחלוקת לגבי תחולתם על רופאים צבאיים. מחלוקת זו הובילה למצב החרוג של פיטורין תוך כדי התמחות, ובכך פגיעה מהותית בשלל זכויות יסוד של הפונה.

III. פיטורין בעת טיפולי פוריות

הקליניקה קיבלה פנייה מאחות בבית חולים שהוזמנה לשימוע ופוטרה בעת שהיא עוברת טיפולי פוריות. בית החולים המעסיק הגיש לממונה על חוק עבודת נשים בקשה להיתר לפטרה, והקליניקה ליוותה את הפונה בהליך זה. הטיפול היה אינטנסיבי ודרש היענות מהירה והגשת תגובות בסד זמנים קצר במיוחד. עיקר טענותינו היו כי על אף שככל הנראה טיפולי הפוריות לא היו הסיבה לפיטורין, מדובר בצעד לא מידתי ומרחיק לכת במסגרת נסיבות המקרה - פיטורין על רקע תלונה חד פעמית של מטופלת. הראינו כי לאורך השנים לא היו כל תלונות נגד הפונה ואף לאחר המקרה המדובר לא נעשה כל ניסיון מצד המעסיק להדריך אותה או לסייע לה ללמוד מהמקרה אלא היא המשיכה לעבוד כרגיל. כמו כן הראינו כי בהליך השימוע נפלו כשלים רבים ואף ניסיונות להמציא תלונות נוספות נגדה. טענותינו התקבלו והממונה סירבה לתת היתר לפיטורים תוך שבנימוקי ההחלטה היא אימצה את טענותנו כי ראוי היה לבחור בצעד מידתי יותר, בוודאי לאחר שנודע כי היא בטיפולי פוריות, וכן כי בהליך השימוע היו פגמים. לאחרונה עדכנה הפונה כי בית החולים מבקש להעבירה לתפקיד אחר בבית החולים, ואנחנו בוחנות את האפשרויות להתנגד לכך.

IV. דיבה והשתקה

תביעות לשון הרע כנגד נשים שחשפו פגיעות מיניות או כנגד גופי תקשורת שחושפים זאת עבורן (ועבור החברה כולה), מהוות חלק מתנועת הנגד (BACKLASH) של מחאת "METOO" אשר פרצה במהלך אוקטובר 2017 והובילה נשים וגברים ברחבי העולם לחשוף שנפגעו פגיעה מינית. מחאה זו היוותה דרך של הנפגעים והנפגעות להשתמש בחופש הביטוי שלהם על מנת לחשוף את מימדי התופעה, אולם מעבר לתמיכה הציבורית של המחאה היא זכתה גם לתגובות נגד - כפי שקורה לכל גלי המחאה של התנועה הפמיניסטית - באמצעות גל של תביעות דיבה. דווקא על רקע הקושי המובנה בהגשת תלונות במקרים מעין אלה, חשיבותו של השיח הציבורי מתעצמת ועל כן יש להגן על חשיפת הפגיעות.

תביעת דיבה נגד עיתונאי חברתי - הקליניקה מייצגת פעיל חברתי פמיניסטי, הנתבע בתביעת איסור לשון הרע - יחד עם עוד שלושה נתבעים נוספים - בעקבות תחקיר שהוא היה שותף לו, אשר פורסם באתר שעוסק בחשיפת אלימות מגדרית כנגד נשים בשלל צורותיה. התחקיר האמור חשף פגיעות מיניות נרחבות במסגרת מרחב רוחני של סדנאות ופסטיבלים, ובו ניצלו מנהלי המתחם את הכוח הרב שהיה בידיהם כדי לפגוע במשתתפות, מתנדבות, מטופלות ועובדות במתחם. התובע - אחד ממנהלי המתחם - עליו נכתב התחקיר, תבע את האתר, את העורכת, הכתבת והתחקירן בגין הוצאת דיבתו. הייצוג נעשה בשיתוף הקליניקה לזכויות אדם בהליך האזרחי.

ניסיון גישור בין הצדדים התקיים ביום 30/12/24 אך לא צלח. דיון קדם משפט התקיים בהליך בבית משפט שלום בבאר שבע ביום 15.1.2025. ובימים אלה, אנו מקיימים הליכים מקדמיים, במסגרתם הגשנו בקשה לסילוק על הסף בהיות התביעה תביעת השתקה, זאת בעיקר נוכח פסיקה חדשה של בית המשפט העליון ברע"א 1954/24 וקנין נ' קיבוץ ניר דוד - אגודה שיתופית (נבו 7.1.2025). בעניין וקנין, יצר השופט סולברג אפשרות לסילוק תביעה על הסף במקרה מובהק של תביעת השתקה על פי המאפיינים שנקבעו בפסיקה וכן קבע חשיפה גבוהה להוצאות מוגברות (בגובה סכום התביעה) ככל שייקבע לאחר ניהול ההליך כי מדובר בתביעת השתקה. בבקשה הראינו כיצד עומדת התביעה בכל המאפיינים של תביעת השתקה וטענו, באופן תקדימי לעניין תיקים מהסוג של חשיפת טורפים מיניים, כי על בית המשפט להורות על סילוק התביעה כדי להימנע מחשיפת הנפגעות לעדות שעשויה לפגוע בהן. טענו כי המתלוננות כולן העידו בתחקיר באופן אנונימי, והתובע מנצל את ההליך המשפטי כדי לגלות את זהותן.

בקשתנו למחיקה על הסף ולהכרה בתביעת כתביעת השקתה התקבלה באופן חלקי; בהמ"ש קבע שיש אינדיקציות שמדובר בתביעת השתקה וקבע כי ככל שהתובע יבחר להמשיך לנהל את ההליכים, ויתברר בדיעבד כי זו אכן תביעת השתקה, ייתכן כי יושת עליו מלוא סכום התביעה בגובה חצי מיליון ₪. בעקבות ההחלטה הודיע התובע לביהמ"ש על כוונתו להמשיך לנהל את ההליך, תחת הסיכון של השתת עלויות בהתאם להחלטת ביהמ"ש.

הצעת חוק לתיקון חוק איסור לשון הרע - תופעת תביעות הדיבה כנגד נפגעות אלימות מינית בעקבות חשיפת הסיפור של הפגיעה היא החרב המונפת מעל ראשה של כל מי ששוקלת לחשוף את הפגיעה בה שלא בדרך של הגשת תלונה במשטרה. חשיפתה של הפגיעה המינית היא אחת הדרכים המשמעותיות להתמודד עם ההשתקה הגורפת אשר קיימת עדיין סביב סוגיית פגיעות מיניות, היא משרתת את הצורך של הנפגעות לקבל הכרה בפגיעה, ומהווה חלק מתהליך העיבוד וההתמודדות עם הפגיעה. נשים רבות מוצאות את השיתוף והחשיפה של סיפור הפגיעה שלהן כדרך להוציא לאור את מה שהן מסתירות שנים רבות, בעיקר נוכח העובדה כי הצורך בהכרה אינו מקבל מענה בהליכים אחרים. ואולם תביעות הדיבה מונעות את הנשים מלהשתמש בחופש הביטוי שלהן, ובכך בין היתר גם נמנעת חשיפה של פוגעים אשר עשויה למנוע פגיעות נוספות.

קיימת מורכבות משפטית גדולה למנוע תופעה זו, שכן הצד השני של המטבע הוא פגיעה בזכויות של הנילון- הזכות לפרטיות, הזכות לשם הטוב והזכות להתגונן מפני האשמות נגדו. על כן, אנו פועלות- בשיתוף עם איגוד מרכזי הסיע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית- לנסח הצעה לתיקון החוק, אשר תעסוק בתביעות דיבה כנגד גופים עיתונאיים וחוקרים החושפים פגיעות מיניות. מדובר בגופים אשר אופי פעילותם מקים להם, לטענתנו, את הגנת העיתונאות האחראית, שמבצעת תחקירים מעמיקים, יסודיים ואחראיים לפני הפרסום. גופים עיתונאיים אלה אלה משמשים קול לאותן נפגעות שאינן מעוניינות או חוששות להיחשף ובכך ממלאים תפקיד חברתי חשוב של מניעה של פגיעות נוספות ויצירת שיח ציבורי חשוב.

במסגרת התיקון, אנו פועלות לנסח מתווה לפיו כאשר מוגשת תביעת דיבה כנגד גוף עיתונאי בגין חשיפת פגיעות מיניות, קמה חזקה לפיה מדובר בתביעת השתקה והנטל להוכיח ההיפך מועבר לתובע, ככל שיעמוד בנטל ניתן יהיה לנהל את ההליך. הסטודנטיות נמצאות בעיצומו של מחקר בו הן מחפשות, בין היתר, מנגנוני חקיקה דומים בארצות אחרות, כך למשל למדו שבארצות הברית יש חוקים כנגד תביעות SLAAP ([Strategic Lawsuit Against Public Participation](#)). אחת הסטודנטיות שהשתתפה בפרויקט בחרה לחקור את הנושא במסגרת הסמינר. הפרויקט ימשיך בשנה הבאה.

V. אלימות כלכלית

הגיעה אלינו פנייה של אישה שורדת אלימות פיזית וכלכלית על ידי בעלה לשעבר, הנמצאת בהליך חדלות פרעון בעקבות חובות שנוצרו בזמן הנישואים. מדובר בתופעה מוכרת שבה נשים נושאות בנטל החובות שנוצרו ע"י הבעל בחשבון הזוגי תוך שהוא מפעיל לחץ על האישה באמצעות מנגנוני כוח ושליטה, ליטול הלוואות או מסגרות אשראי וכדומה. לאחר פירוק מערכת הנישואים, לרוב נשים נאלצות להתמודד לבדן עם החובות, ולטעמנו מערכת המשפט צריכה להכיר בנסיבות המיוחדות של יצירת החובות. הממונה על חדלות פרעון עסק בנושא ואף הבטיח כי יפרסם נוהל בנושא, אך נוהל כזה טרם פורסם. הפונה פנתה אל הקליניקה לאחר שקיבלה את המלצת הנאמנת לתכנית הפרעון לחובותיה, אשר לא התחשבה כלל ברקע לחובות. לאחר שיחה עם עוה"ד המייצג אותה התברר כי היא נכללה באופן פורמאלי במסלול שורדות אלימות על פי הנחיית הממונה על חדלות פרעון, אולם לא היתה לכך כל התייחסות מעשית בניהול ההליך. בשיתוף פעולה עם היועמ"שית של עמותת רוח נשית ניסחנו והגשנו לביהמ"ש נייר עמדה בו הצבענו על העובדה כי הממונה על

חדלות פרעון טרם פרסם נוהל בנושא, ועל כן לא ניתן לבחון האם מולאו הדרישות בניהול התיק, במסגרת מסלול שורדות אלימות. כמו כן פירטנו את המורכבויות בהתמודדות עם אלימות כלכלית, השלכותיה והצורך להתחשב בנסיבות אלה בקביעת תכנית פרעון. נייר העמדה, סייע להפחית ללקוחה את התשלומים החודשיים ולקבוע תכנית פרעון המתאימה ליכולותיה, כאשר נימוקי ההחלטה התייחסו לטענות שהועלו בנייר העמדה.

VI. מגשרים- הצעה לשינוי

שופטים, פרקליטים, חוקרים, עורכי דין מייצגים מהסיוע המשפטי ולמעשה כל מי שנוגע בתחומים של פגיעה מינית בעולם המשפט עוברים הכשרות בנושא ואף הדרכות תקופתיות. הסיבה לכך נעוצה במורכבות של מאפייני הטראומה והפוסט טראומה כפי שהם באים לידי ביטוי אצל נפגעות, מורכבות שלפעמים מתנגשת בצרכים של העולם המשפטי ובעיקר של המשפט הפלילי. כל מי שעוסק בתחום נדרש לרגישות והכרה של המורכבות ולתת לה מענה הולם.

הגישור הפך לחלק בלתי נפרד מעולם המשפט, כפי שניתן לראות בהפניית הליכים למפגשי מהו"ת, בהעדפת הצדדים לפנות לגישור במקום להליכים משפטיים, ובהתרחבות השימוש בגישור כשיטה ליישוב סכסוכים. בשל כך, למגשרים תפקיד משמעותי גם בטיפול בסכסוכים הנובעים מפגיעות מיניות.

כך למשל, הליכים רבים של תביעות נזיקיות על רקע פגיעה מינית מגיעים לגישור ברצון הצדדים, אלא שאז נכנס לתמונה מגשר, אשר אמור להוביל את התהליך, ללא כל היכרות או ידע עם התחום של טראומה מינית. מניסיון העבר, ואף ממקרה שהקליניקה נתקלה בו השנה, מגשרים אשר אינם בקיאים בתחום הטראומה המינית עשויים לייצר פגיעות נוספות ונזקים להליך על ידי אמירות לא מותאמות, ביטויים שיש בהם האשמת הקורבן ועוד.

לפיכך, הקליניקה פועלת ללימוד נושא הכשרות המגשרים, הרגולציה והפיקוח עליהם, כדי לנסח פנייה עקרונית הדורשת הכשרות למגשרים וקביעת כללים לגבי מינוי מגשרים בתיקים הנוגעים לפגיעות מיניות. במהלך סמסטר ב' פרסמו הסטודנטיות שאלונים למגשרים ולעורכי דין שייצגו בהליכי גישור שמטרתם לזהות צרכים מהשטח ועמדות בנוגע להתנהלות מגשרים בהליכים בהם יש רקע של טראומה מינית. הפרויקט ימשיך בשנה הבאה.

VII. ליווי וסיוע בפניות לביטוח לאומי

לאורך השנים הקליניקה צברה מיומנות של ליווי לוועדות לקביעת נכות על רקע פוסט טראומה בביטוח הלאומי ובמהלך השנה סייענו לשתי פונות אחת להגיש בקשה לביטוח לאומי וייעצנו למספר פונות נוסף בנושא.

VIII. פגיעות ברשת

הקליניקה לפמיניזם פועלת בשיתוף פעולה עם הקליניקה לזכויות אדם והקליניקה לסייבר טכנולוגיה ומשפט במסגרת פרויקט פגיעות מיניות ברשת, הממומן על ידי מענק מקרן התובענות הייצוגיות. בפרויקט זה אנחנו מסייעות לנשים אשר חוו הטרדות ופגיעות מיניות ברשת, באמצעות הפצת סרטונים, תמונות, הטרדות ועוד. בסמסטר א' ליווינו שתי פונות שעברו פגיעה באמצעות הפצת סרטונים ותמונות.

סחיטה באיומים באמצעות הפצת תמונות עירום- הפונה הגישה תביעה נגד בן זוגה לשעבר בשל סכומי כסף שהוא חייב לה, בעקבות כך הוא איים עליה שאם לא תמשיך את התביעה הוא יפיץ תמונות עירום שלה. היא

גילתה שהוא פתח פרופיל מזויף על שמה ובו העלה תמונות עירום שלה. היא הגישה תלונה במשטרה והתמונות הוסרו. אנחנו מלוות את הפונה בהמשך ההליכים.

פתיחת פרופיל מזויף- פגיעה בפרטיות והטרדה מינית- הפונה הוטרדה בהיותה חיילת, על ידי חייל אחר אשר פתח פרופיל מזויף על שמה בפלטפורמת היכרויות ליחסי מין, שם הפיץ תמונות שלה ופגע בפרטיותה ובשמה הטוב בדרכים שונות. התיק הפלילי במסגרתו התלוננה (תחילה במצ"ח ואז הועבר למשטרה) נסגר בהסדר מותנה. בעקבות כך היא מבקשת שיכיר בפגיעה החמורה שביצע ויפצה אותה. הגשנו מכתב טרם נקיטה בהליכים משפטיים ובעקבותיו אנחנו נמצאות בשלבים אחרונים לפני חתימה על הסכם במסגרתו הפונה תפוצה על ידי הפוגע.

הפצת סרטונים בין בני נוער- במסגרת שיתוף פעולה עם ב"ס תיכון אזורי, פנתה אלינו אחת מיועצות השכבות כדי להתייעץ בעניינה של תלמידה אשר נפגעה מהפצת סרטונים אינטימיים ופרטיים על ידי מי שהיה בעבר בן זוגה (תלמיד גם הוא). היועצת פנתה בעקבות פניית התלמידה אליה, בהתלבטות בנוגע להליכים המשפטיים שהוריה נקטו, וביקשה את עזרתה של היועצת כיצד להתנהל בהם. הורי הנערה והיועצת לווי וקיבלו ייעוץ על ידי הקליניקה לאורך תקופה, בסיומה הם החליטו שלא לפעול בהליכים פליליים וזאת בהתאם לרצונה והעדפתה של הנערה. העבודה על תיק זה היא במסגרת שיתוף פעולה רחב יותר עליו יפורט בסעיף הבא.

ביולי 2025 ארגנו שלושת הקליניקות שולחן עגול בפקולטה בו השתתפו נציגים מארגונים חברתיים וגם נציגים מגופי אכיפה. לפירוט על השולחן העגול ראו בסיכום של הקליניקה למשפט, טכנולוגיה וסייבר.

IX. צדק מאחה בעבירות מין

פרויקט גישור מאחה הינו פרויקט משותף של הקליניקה ליישוב סכסוכים והקליניקה לפמיניזם במסגרתו מופנים מקרים של פגיעה מינית להליכי גישור, וזאת לאחר בחינה קפדנית של התאמת המקרה להליך הגישורי. במסגרת הפרויקט, נוצר שיתוף פעולה עם בית ספר תיכון אזורי אשר חווה מספר פגיעות מיניות בתוך כותלי בית הספר ופנה אל הקליניקות על מנת לבחון אפשרות של הליכים גישוריים לפתרון קונפליקטים סביב הפגיעות. בית הספר הוא למעשה קהילה בה אוכלוסיות שונות אשר כולן מושפעות מגילוי מקרים של הטרדה או פגיעה מינית. במסגרת זו קיימנו מספר פגישות עם יועצות בית הספר, חשפנו אותן להליכי צדק מאחה וגישור מאחה ולדרכים שונות לפעול כאשר מתגלה מקרה של פגיעה מינית בבית הספר. בהמשך, כל פנייה שתגיע מבית הספר תקבל מענה פרטני ומותאם לנסיבות המקרה, הקליניקה לפמיניזם תעסוק בליווי של הנפגעות בתוך הליכי הגישור. ראו פירוט נוסף בסיכום הקליניקה לגישור.

פונה שליוונו לאורך השנה החלה בימים אלה הליך של צדק מאחה (מחוץ לקליניקות), בעקבות פניית הקליניקה לפוגע בדרישה שיכיר בפגיעה ויפצה את הפונה, לאחר תהליך עם שני הצדדים הם הסכימו לפתוח בהליך צדק מאחה. מדובר באדם שעל פי בדיקות שנעשו לפני שהמקרה הגיע אל הקליניקה התברר כי אין לו כל רכוש ממנו ניתן להיפרע ועל כן הפונה לא מצאה עו"ד פרטי שיסכים לייצגה בתביעה. הליך של צדק מאחה יכול להוביל למענה לצרכיה העיקריים שהם הכרה ופיצוי, ללא צורך להתמודד עם הליכים משפטיים מייגעים ויקרים. ההליך יימשך בקיץ/שנה הבאה.

X. מגדר ובריאות

במהלך סמסטר ב' החל שיתוף פעולה של הקליניקה עם פורום 21 (קואליציית ארגונים הפועלת למען קידום זכויות בריאותיות של נשים, בדגש על זכויות פריון והפלות), והפורום למשפט, מגדר ומדיניות חברתית בפקולטה למשפטים. עיקרו של שיתוף הפעולה עוסק בפרויקט בנושא אמצעי מניעה לקטינות. במדינת

ישראל נשים מתחת לגיל 18 מנועות על פי החוק מלבקש ולקבל מרשם לאמצעי מניעת הריון ללא ידיעת הוריהן (או אפטרופסים שלהם) ואישורם. עובדה זו מונעת מנשים צעירות לצרוך אמצעי מניעה בגיל שבו הן כבר פעילות מינית ועשויה להוביל להריונות לא רצויים ובשל כך להפלות, לתחלואה במחלות מין ואף ללידות בגיל צעיר. מדובר בפגיעה בזכותן לבריאות על פי אמנות בינלאומיות. מדובר בסוגייה משפטית מורכבת שכן היא דורשת שינוי חקיקה או פעולה הסדרה באמצעות חוזרי מנכ"ל והנחיות של משרד הבריאות. במסגרת שיתוף הפעולה עם הפורום נוצר צוות עבודה בו נציגות מנחת הקליניקה, סטודנטית בקליניקה אשר בחרה לחקור את הנושא במסגרת עבודת הסמינר שלה, הרכזת האקדמאית של הפורום למשפט מגדר ומדיניות חברתית בפקולטה למשפטים ונציגת פורום 21. מטרת צוות זה לקדם נייר עמדה בנושא, כשהקליניקה תעמול על ההיבטים המשפטיים הנוגעים לסוגייה.

במסגרת שיתוף הפעולה עם פורום 21, סייענו באופן נקודתי במחקר משווה לצורך נייר עמדה בנושא מימון הפלות לנשים חסרות מעמד.

הקליניקה לצדק סביבתי

מנחה קלינית: עו"ד ענבר דרויאן

הקדמה

הקליניקה לצדק סביבתי היא קליניקה חדשה שהוקמה השנה, שנה"ל תשפ"ה. מטרתה להעניק לסטודנטים ולסטודנטיות הכשרה אקדמית הרלוונטית לאתגרי המציאות בתחום הסביבה, בהם משבר האקלים, וכן להקנות להם מיומנויות ממקצוע עריכת הדין הסביבתית. הקליניקה פועלת לקידום סוגיות סביבתיות בעלות חשיבות לחברה הישראלית באמצעות פיתוח החזיתות המשפטיות הרלוונטיות לאלו. הקליניקה מתמקדת במספר יעדים: קידום אוכלוסיות מוחלשות הסובלות במידה מוגברת משינויי האקלים; עידוד שיתוף פעולה חוצה מגזרים לטובת קידום התמודדות עם מפגעים סביבתיים; שמירה על הסביבה הימית והחופית כאינטרס לאומי; ועידוד אכיפת המפגעים הסביבתיים המתבצעים ע"י תאגידים. באמצעות פעילותה הקליניקה שואפת להפוך לגורם משמעותי המקדם אינטרסים ציבוריים נחוצים לסביבה, לאזרח ולמדינה כולה.

השיעורים העיוניים מהווים בסיס לפעילות הקלינית, ומכשירים את הסטודנטים והסטודנטיות בתחומי הידע השונים הנדרשים לפרויקטים. בסמסטר א' נלמד המבוא למשפט הסביבתי, והתמקדנו בלמידה על מפרץ חיפה. בסמסטר ב' התעמקנו באוריינטציה תאגידית כלכלית ואפיון הגורמים המזהמים ושיטות ההתמודדות עימם. אל השיעורים בקליניקה הצטרפו עורכי דין מהתחום ומרצים שזהו תחום הוראתם, שחידדו את החוזקות והחולשות של אסטרטגיות משפטיות שונות, תובנות שיסייעו לנו לחשוב על התיקים איתם אנו מתמודדים בקליניקה. בין המרצים האורחים זכינו לשמוע מעו"ד חיה ארז על ניסיונה הרב בקידום ליטיגציה סביבתית כנגד גורמים מזהמים חזקים במשק, וכן, מד"ר יפעת ארן שהצביעה על סוגיות סביבתיות שרלוונטיות לתאגידים ולמשקיעיהם. בנוסף, יצאנו לשלושה סיורים במהלך הסמסטר שהפגישו אותנו עם מפגעים סביבתיים ועם פניות טבע שנוחוץ לפעול לשמור עליהם. הסיור הראשון בשמורת הכרמל, נגע בהתנגשות שבין שימור לפיתוח הר הכרמל, נעשה בשיתוף פעולה עם הקליניקה לזכויות אדם והסתתים במבוא לצרכנות נבונה. המפגש שבין הקליניקות סייע לחזק את נקודות הממשק שבין היבטים סביבתיים לזכויות אדם וחשיבותם. בסיור השני, לעמק המעיינות ולעמק הירדן, נפגשנו עם פעילים ממאבק האסי שהצביעו על המורכבויות שנוות לקידום מאבק כנגד פתיחת גישת הציבור למשאב, וכן הגורמים הרלוונטיים שפועלים לשמירה על נהר הירדן, שיקומו ומיתון הזרמות השפכים. סיורים אלו, לא רק שהפגישו אותנו עם נקודות הטבע היפות של ישראל וחשיבות שמירתם, אלא, שסייעו בהבנת התמונה המורכבת והאתגרים שעלינו להמשיך ולהתמודד איתם בעבודתנו הקלינית. בסיור השלישי שנקרא "ממעוף הציפור" נפגשנו בבית המשפט המחוזי בחיפה, עם כבוד השופט רון סוקול, סגן נשיא בית המשפט לשיחה על חשיבותה של האכיפה האזרחית במניעת מפגעים סביבתיים ועל האיזון הראוי שיש לשמור בין השמירה על הסביבה לבין אינטרסים ציבוריים נוספים. משם, המשכנו לעיריית חיפה למפגש עם עו"ד שרית גולן, סגנית ראש עיריית חיפה ויו"ר וועדת תכנון ובנייה המקומית בחיפה, בו נחשפנו למורכבויות השונות שעל העירייה לשקול בהחלטותיה השונות שבין קידום העיר לבין שמירת הסביבה. כל אלו, המחישו עד כמה נחוצה עבודתה השוטפת של הקליניקה בחיזוק החזיתות המשפטיות של המאבקים הסביבתיים.

השנה השתתפו בקליניקה 14 סטודנטים וסטודנטיות המחולקים לשישה צוותים בהתאם לארבעה נושאי גג שונים: (1) תכנון בר קיימא (2) זיהומי ים (3) פינוי והבראת מפרץ חיפה (4) פסולת וכלכלה מעגלית. כל צוות קיים במהלך הסמסטר פגישות הנחייה שבועיות עם מנחת הקליניקה, בה דנו בהתקדמות העבודה הצוותית וקבעו משימות להמשך קידום הפרויקטים.

עבודתה השוטפת של הקליניקה נעשית בשיתוף פעולה עם ארגוני שטח בולטים, ביניהם, ארגון "גרינפיס ישראל", "אקופיס", לובי 99, "פורום סביבת-גלים", החברה להגנת הטבע, "צלול" ומאבקי התושבים "מצילים את נחל סעדיה" ו-"מנקים את מפרץ חיפה". שיתופי פעולה אלו עזרו לחבר את הפרויקטים עליהם עומלת הקליניקה לשטח, חיזקו את ההבנה של הסוגיות, מורכבותן ואת איסוף המידע הרלוונטי לקידומן. פעילות שטח זו עזרה למקם את הקליניקה בתור שחקנית פעילה ורלוונטית בזירה ומשכה אליה פניות מתושבים הזקוקים לסיוע משפטי כחלק מהתמודדותם עם מפגעים סביבתיים בסביבתם.

בנוסף, במהלך השנה נוצרו שיתופי פעולה אקדמיים בין הקליניקה לבין ביה"ס למדעי הסביבה, ביה"ס למדעי הים וביה"ס לבריאות הציבור, באוניברסיטת חיפה. שיתופי פעולה אלו עוזרים למנף את הפרויקטים עליהם עומלת הקליניקה וימשיכו להיות נדבך מרכזי בעבודת הקליניקה על מנת להבטיח את מקצועיותה.

כבר בתקופה הקצרה בה הקליניקה פועלת היא הפכה למרחב משמעותי של למידה, חקירה ועשייה משפטית, המחבר בין עולם המשפט לבין האתגרים הסביבתיים הדחופים של זמננו.

להלן טבלה המסכמת את פעילות הקליניקה השנה במספרים. בהמשך, נפרט על כל פרוייקט.

נושא ומטרתו	פרוייקטים	פירוט הפעילות
תכנון בר קיימא – מקרה בוחן מאבק הקזינו: להבטיח תכנון עירוני צודק, שמגן על המרחב הציבורי, שומר על נגישות לחוף, ומעצים קהילות מקומיות מול אינטרסים כלכליים-נדל"ניים.	התנגדות לתוכנית	הכנת טיוטת התנגדות לתוכנית שמקדמת מסחריות על חשבון הציבור. תוגש במועד שניתן לאחר הפקדת התוכנית.
	ארנונה על מבנים נטושים	לאחר שקיבלנו מענה על כך שהמחזיק בשטח המתחם אינו מחויב בתשלום ארנונה, אנו פועלים בשיתוף פעולה עם עיריית חיפה לבחון את אופן גביית הארנונה ממבנים נטושים בחיפה.
	פתיחת חזית הים	פנייה לעירייה בדרישה לפעול להורדת הגדר החוסמת את הגישה לים לאחר שהתברר לנו כי היא ללא היתר חוקי. פנייה לרשויות הרלוונטיות בהתראה בטרם נקיטת הליכים בנושא.
	חוקיות החכירה	בקשת חופש מידע לקבלת חוזה החכירה בין דור כימקלים לבין רשות מקרקעי ישראל פנייה לרשות מקרקעי ישראל בדרישה לאכוף את חוזה החכירה שלטענתנו הופר.
	מפלס פני הים	ביצוע מחקר על השלכות עליית פני הים על תכנון בסמוך לקו החוף.

הגשת בקשת חופש מידע לבחינת אופן חלוקת תקציבים של הקרן לשמירת ניקיון.	הפיכת הפסולת ממטרד למשאב	פסולת וכלכלה מעגלית: לצמצם את ההטמנה המזיקה של פסולת בישראל ולקדם מערכת שבה פסולת נתפסת ומשמשת כמשאב בר קיימא דרך תמרוץ כלכלי ורגולציה חכמה
ניתוח השפעת היטלי הטמנה על יצרני פסולת בישראל.		
וכתיבת נייר מדיניות על פסולת רדיואקטיבית בשיתוף עם לובי 99.		
כתיבת נייר מדיניות על זכויות עובדים בסגירה של מפעלים מזהמים, הכולל התייחסות למשפט משווה.	הפסקת תעשייה פטרוכימית	פינוי והבראת מפרץ חיפה: לשפר את איכות החיים והבריאות של תושבי מפרץ חיפה באמצעות סיום התעשייה הפטרוכימית וקידום מעבר צודק לכלכלה ירוקה. זיהומי מים וים: להגן על מקורות המים והמערכות האקולוגיות של ישראל מפני זיהום, ולהבטיח פיקוח, שקיפות ואכיפה על פעילות מזהמת.
כתיבת חוות דעת על אודות חלופות תכנוניות בשיתוף מומחים ועמותות.	שיקוע מסילות רכבת	
ליווי מאבק התושבים כנגד שיקום מתקני בז"ן בעקבות הפגיעה במסגרת מבצע "עם כלביא".	סגירת בז"ן – התנגדות להיתרי פליטה ולהיתרי שיקום מתקני החברה.	
סקירת אכיפה על זיהומי מים תהום ומעקב אחר הקרן למניעת זיהומי ים ע"י ניתוח דוחות הכנסות והוצאות שוטפים של הקרן.	מעקב אחר הליכי אכיפה	
הגשת (כמה) בקשות לפי חוק חופש מידע; מחקר על הזרמת שפכים לירדן, קידום מתקן התפלה ושימוש חוזר במים.	שיקום הירדן הדרומי	
הגשת בקשות חופש מידע במטרה לעקוב אחר הזיהומים בנחל הנגרמים מהזרמות השפכים של תנובה תל יוסף.	שיקום נחל חרוד	

פירוט פרויקטים:

I. תכנון בר קיימא – מאבק "הקזינו"

כחלק מהרצון להעצים קהילות כשותפות אמתיות לעיצוב סביבת מגוריהן, הקליניקה לוקחת חלק בקידום הליכי שיתוף ציבור מול מוסדות התכנון בעיריית חיפה. המאבק העיקרי שהקליניקה מעורבת בו השנה בהקשר זה הוא מאבק תושבי שכונת בת גלים סביב המבנה החרב של "הקזינו". המאבק נועד לשמור על צביון השכונה ונגישות הציבור לחוף הים. המאבק משתרע על פני מספר אסטרטגיות משפטיות:

- הכנת התנגדות לתכנית פרויקט הקזינו: לאורך השנה הקליניקה ליוותה והכינה את התושבים לקראת הדיונים שהתקיימו בוועדות התכנון הרלוונטיות. יתרה מכך, הקליניקה פעלה לטובת דחיית הדיונים בתוכנית עד לקבלת מענה ביחס לחוקיות חוזה החכירה כפי שיפורט בהמשך. כן, הקליניקה השתתפה בפגישה עם ראש העיר וסגניתו על הנושא וכן ייעצה לתושבים לקראת פגישות קידום מדיניות בנושא. במקביל, עבדנו על ניסוח טיוטת התנגדות המבוססת על סעיפי התוכנית המרכזיים, על-מנת שנוכל להגישה ככל שהתוכנית תופקד והאפשרות תיפתח לציבור. בעקבות שינוי התוכנית על ידי היזם, עדכנו את מסמך ההתנגדות תוך שיתוף פעולה עם מתכנני הערים בקבוצת התושבים המובילה את המאבק. כחלק מהעבודה, ערכנו מחקר משפטי מקיף ונפגשנו עם מומחים בתחום. בהתנגדות אנו טוענים שהתוכנית צפויה לפגוע בזכות הציבור לגישה לחוף; שהיא משנה את אופייה האינטימי של שכונת בת גלים לאזור בעל צביון מסחרי ותיירותי; שהיא פוגעת בעקרונות הצדק הסביבתי, שכן היא מצמצמת את נגישות הציבור הרחב לחוף לטובת תיירות יוקרה; שהיא צפויה לפגוע בעוסקים בגלישה, לרבות מועדוני הגלישה הפועלים באזור; ושהיא פועלת לשינוי ייעוד השטח משטח ציבורי פתוח לשטח לבניה מלונאית, ללא הצדקה; בנוסף, התוכנית הקיימת מקדמת שימוש פרטי במרחב ציבורי על חשבון כלל הציבור, תוך יצירת חיץ בין החוף לבין הקהילה המקומית.

- מסמך הגנת הסביבה החופית: ניסחנו נייר מדיניות מקיף שסוקר את ההליכים השונים שקודמו בשנים האחרונות כנגד בנייה בסביבה החופית, תוצאותיהם ומסקנות מאופן התנהלותם. זאת, תוך שפירטנו כיצד הפסיקה מתייחסת לסוגיה באופן שיסייע למאבקים סביבתיים עתידיים הפועלים כנגד תהליכי בנייה אלו. המסמך כולו נכתב תוך הקפדה על הנרטיב של שמירה על הסביבה החופית וחשיבות החוף כמשאב טבע בכדי לקדמו כבסיס להצעות חוק בהמשך ולרתום גופים ממשלתיים הפועלים בנושא.

- ארנונה על מבנים נטושים – הקזינו כמקרה מבחן: אנו סבורים כי ראוי להשית ארנונה על מבנים נטושים במטרה לעודד התחדשות עירונית, להפחית מפגעים סביבתיים ולחזק את חוסנה הכלכלי של העיר. הגשנו בקשה לפי חוק חופש מידע שבמסגרתה שאלנו האם בעלי שטח "הקזינו" מחויבים בתשלום ארנונה וכן ביקשנו לקבל פרוטוקולים, מסמכי פטור ועוד. תשובת העיריה, שהתקבלה במרץ 2025, פירטה שהמחזיקים בשטח אינם מחויבים בתשלום ארנונה. כעת אנו בודקים מה המתווה החוקי להשית ארנונה על מבנים נטושים ובכלל זה "הקזינו" מתוך מחשבה שהליכה בדרך זו יכולה לסייע בזירוז מציאת פתרונות לפיתוח האזור ושמירה על האינטרס הציבורי.

- פתיחת חזית הים במתחם הקזינו: כיום סביב מתחם הקזינו מוצבת גדר החוסמת את גישת הציבור לים. שטחים אלו, בהתאם לחוק הסביבה החופית, התשס"ד-2004, אמורים להיות נגישים ופתוחים למעבר הציבור. בנובמבר 2024 פנינו לעיריית חיפה במטרה לקבל העתק של היתר הקמת הגדר לאחר שזה אינו נמצא באתר מנהל ההנדסה של העירייה. פנייתנו נענתה בתשובה שלא הניחה את דעתנו ועל כן פנינו לרשויות האכיפה הרלוונטיות בדרישה להוריד את הגדר ולפעול להסרת המפגע הסביבתי. במקביל, התחלנו לעבוד על עתירה כנגד הקמת הגדר הבלתי חוקית.

- תובענה ייצוגית כנגד חסימת החוף: במקביל לעתירה נגד הקמת הגדר, הקליניקה פועלת לקידום תובענה ייצוגית כנגד חסימת החוף במטרה לחייב בניקין את הגורם שהוביל לסגירת הסביבה הימית במשך למעלה מעשור. במקביל לקבלת המענה לבקשות חופש המידע שהוגשו לעיריית חיפה, למשרד להגנת הסביבה ולרשות האכיפה במקרקעין, במטרה לקבל מידע על אכיפה כנגד חסימת החוף במשך

העשור האחרון, פעלנו לקידום הליכים כנגד הגדר החוסמת את החוף בניגוד לחוק שמירת הסביבה החופית. לטענתנו, מדובר במפגע סביבתי שיש לפעול בהקדם להסירו. בהתאם, פנינו לרשויות הרלוונטיות לאכיפת החוק ולחברה המחזיקה בשטח בעצמה והתראנו בטרם נקיטת הליכים.

- **חוקיות החכירה:** בתחילת נובמבר 2024, פנינו לעיריית חיפה במטרה לקבל העתק מהסכם החכירה של הנכס. משזו דחתה את בקשתנו, הגשנו בינואר 2025 בקשת חופש מידע לרשות מקרקעי ישראל לקבלת המסמכים הרלוונטיים. לאחר קבלת ההסכם, איתרנו סעיפים בחוזה החכירה הנוגעים להבטחת ייעודו כציבורי מבלי לפגוע בייעודו תוך שנה. לטענתנו, "דור כימיקלים" הפרה באופן מובהק סעיף זה בכך שלא פעלה להשמישו כנדרש תוך הזמן הקצוב. לכן, עמלנו על הכנת עתירה שבמרכזה דרישה לבטל את תקופת החכירה ולשנות את תנאיה לאור הפרתו הברורה של ההסכם ע"י "דור כימיקלים בע"מ" שמחזיקה בשטח בניגוד לתנאי ההסכם ובניגוד לתכלית הציבורית של השטח. אנו סוברים, שמאחר והשטח נמצא בחכירתה של חברת "דור כימיקלים בע"מ", והיא אינה מקיימת את תנאי הסכם החכירה לאורך השנים יש לסיים את הסכם החכירה בטרם מועדו הנקוב. בנוסף, אנו בוחנים האם בסמכות הוועדה המחוזית להרחיב את זכויות הבנייה בשטח ברמה המבוקשת בתוכנית המקודמת.

- **מפלס פני הים:** הקליניקה מובילה מחקר משפטי על היערכות מערכת התכנון הישראלית לתרחיש עליית מפלס פני הים ומחזקת כלים משפטיים שיבטיחו עתיד בר-קיימא לערי החוף שלנו, בהמשך למאבק הבין-לאומי בהתחממות הגלובלית ולחשש מפני עליית מפלס פני הים ופגיעה ביישובים הסמוכים לקו בחוף. בשל סמיכותו של מבנה הקזינו לקו המים, פעלנו במהלך הסמסטר האחרון לחקור כיצד העלייה ו/או הירידה במפלס פני הים משפיעה על אופי הבנייה שניתן לקדם נוכח הסכנות האקלימיות הצפויות. לשם כך, חקרנו כיצד מוגדרים גבולות הסביבה החופית, וכיצד הוגדר "קו החוף" בישראל לאורך חופי הים התיכון. המחקר חיוני ביותר עבור היכולת לטעון כנגד הבניה החופית. השאלה מה הוא "קו החוף" שעל מוסדות התכנון להתייחס אליו, משליכה על גבולות התוכנית והפוטנציאל שלה להתממש. לכן, אנו בוחנים כיצד ניתן לבסס את מחויבות המנהל לתת את הדעת להעלאת קו המדידה המתחייב נוכח שינויי האקלים והתאמתו לצרכי החברה והדורות הבאים. העבודה על מתחם הקזינו חזקה את החשיבות הסביבתית שיש לשקיפות שלטונית ולנגישות הציבור למשאבי טבע, וכן, את תפקידה הקריטי של הקליניקה לצדק סביבתי כגשר בין המשפט התאורטי לבין הציבור בשמירה על משאבי הטבע. בשנה הבאה, תמשיך הקליניקה לייצג את קבוצות התושבים בהליכים המשפטיים הנדרשים לטובת קידום המטרה הציבורית, וכן, תפעל יחד עם העירייה לחיזוק הכלים המוניציפליים העומדים לרשותה בנושא זה.

II. פסולת וכלכלה מעגלית:

כ-80% מהפסולת במדינת ישראל סופה בהטמנה. הטמנת פסולת גורמת לא רק לזיהום קרקע, מים ואוויר, אלא לתפיסתם של שטחים פתוחים ולפליטות גזי חממה. בהתאם, המשרד להגנת הסביבה מנסה לקדם אסטרטגיה לטיפול בפסולת ולהפחית את אחוז ההטמנה של הפסולת בישראל בצורה משמעותית. הקליניקה פועלת על מנת להפוך את הפסולת ממטרד למשאב ומבקשת לקדם פתרונות ברי קיימא לטיפול בפסולת הישראלית וזאת בכמה דרכים:

- הקליניקה בוחנת את האופן שבו תקציבי הקרן לשמירת הניקיון מחולקים, בין היתר על ידי קולות קוראים שיוצאים ע"י המשרד להגנת הסביבה, על מנת לבחון האם הדבר נעשה באופן יעיל המקדם את מטרתה. במסגרת זו הגשנו בתחילת מרץ 2025 בקשת חופש מידע לאיסוף כלל המידע הדרוש לנו. ביוני האחרון, קיבלנו מענה חלקי ביחס למידע המבוקש בעקבות הליך פלילי המתנהל אחר אחת מחברות המפעילות את מתקני הטיפול בפסולת אותן רצינו לחקור, המונע את העברת המידע שמשמש כעת כחומר חקירה. אנו נמשיך לפעול מול המשרד להגנת הסביבה ונתמודד עם הפרוצדורה הנדרשת בכדי להמשיך ולחקור כיצד העברת הכספים מתבצעת בפועל. חברות אלו מפעילות את מתקני הטיפול בפסולת ויש להן גדול ביכולת להצליח לעמוד ביעדי הפחתת ההטמנה הממשלתיים. מקריאת הקולות הקוראים מתעורר סימן שאלה גדול עד כמה התנאים הקבועים בהם ניתנים להשגה על ידי גורמים פרטיים הרוצים לקבל את התמיכה הכספית. לכן, נמשיך לפעול מול המשרד להגנת הסביבה לקבלת המידע הרלוונטי ולבחינת עמידת הגורמים הרלוונטיים בתנאים וביעדים שנקבעו על ידי המשרד.
- הקליניקה בוחנת את האפקטיביות של היטלי ההטמנה המושגים בישראל, והאם התמריצים הכלכליים שהם מייצרים משפיעים על יצרני הפסולת המאסיביים במדינת ישראל, לפעול למען הפחתת הפסולת המיוצרת על ידם ולבחור בפתרונות מתקדמים לטיפול בה. מצאנו שבמקום להיות מנוף לחץ כלכלי שמכריח מפעל גדול או רשות מקומית לחפש פתרונות יצירתיים, הוא הופך למעין מס שולי שמגולגל הלאה לציבור. במקביל, מיפינו את חוקי אחריות היצרן המורחבת וגילינו שעל הנייר הם נראים מצוין, אבל בפועל האכיפה כל כך חלשה, שלחברות רבות פשוט יותר "משתלם" להתעלם מהם או לצאת ידי חובה, מאשר להשקיע במערכי איסוף ומחזור אמיתיים. מסקנות אלו ישרתו את הקליניקה בקידום ניירות המדיניות והעיתירות בנושא הפסולת בישראל.
- בשיתוף עם לובי 99, מיפינו את סוגי הפסולת המיוצרת על ידי מפעלי רותם אמפרט כחלק מהליך ייצור הפוספטים באזור ים המלח. פסולת זו לא רק רעילה ובעלת פוטנציאל לפגיעה חמורה בסביבה אלא שהיא בעלת מאפיינים רדיואקטיביים בעלי סיכון רב לפגיעה מאסיבית בבריאות הציבור ובמערכת האקולוגית כולה. עד כה ערכנו מחקר השוואתי שסקר פתרונות מהעולם להתמודדות עם אופייה הייחודי של פסולת זו ואנו עובדים על כתיבת נייר מדיניות מקיף בנושא אותו נקדם בלובי מול משרדי הממשלה הרלוונטיים לקראת חידוש הזיכיון של מפעלי ים המלח ב-2030.
- בשלב הבא, על בסיס המחקר שהתבצע, הקליניקה תאתר סוגיות ספציפיות הנוגעות לתחנות מעבר רלוונטיות ו/או ליצרני פסולת ואופן הטיפול בפסולת, אותן ניתן לקדם על מנת להתמודדות עם האתגרים המרכזיים העומדים בפני השגת יעדי הטיפול בפסולת של מדינת ישראל.

III. פינוי והבראת מפרץ חיפה

- הפסקת התעשייה הפטרוכימית וזיקוק הנפט במפרץ: הקליניקה פועלת לקידום יישום החלטת ממשלה 1231 (2022) שמטרתה הפסקת התעשייה הפטרוכימית וזיקוק הנפט במפרץ חיפה למען שיפור איכות חיי התושבים, כחלק מהמגמה העולמית למעבר לאנרגיות מתחדשות. בנושא זה הקליניקה משתפת פעולה עם המנהלת להבראת המפרץ ואיגוד ערים מפרץ חיפה. הקליניקה מתמקדת בקידום זכויותיהם של כ-1,500 עובדי המפעלים המיועדים לסגירה, במטרה להתמודד עם חסם פוטנציאלי זה לסגירת המפעלים. לשם כך, הקליניקה ערכה מחקר משווה על סגירת מפעלים מזהמים בישראל (כולל מפעל האמוניה בחיפה בשנת 2018) ובעולם, נבחנו מודלים למעבר לתעסוקה ירוקה, והתקיימה התייעצות עם

ארגוני עובדים. הקליניקה מנסחת נייר מדיניות שיהווה בסיס להצעת חוק בנושא בשיתוף פעולה עם פורום האקלים הישראלי, ותמשיך להיפגש עם מומחים כדי לקדם מודל שיאזן בין זכויות העובדים לבין התכליות הסביבתיות של החלטת הממשלה.

- שיקוע מסילות הרכבת במפרץ חיפה: הקליניקה עקבה מול תוכניות קידום שיקוע וחשמול הרכבת ופעלה על מנת להבטיח שקול הדורות הבאים יישמע בהליכים משפטיים המתנהלים בנושא. עשייה זו מתמקדת סביב ההבנה שחשמול מסילות הרכבת הקיימות עשוי להוביל לדחייה משמעותית בשיקוע הרכבת העתידי ולקבוע כבר עכשיו עובדות בשטח. כדוגמה, באפריל האחרון הוגש בג"צ ע"י עמותת נציגי החברה והציבור (ע"ר) המבקש לחייב את רכבת ישראל בהצגת חלופות רלוונטיות לתוואי שיקוע הרכבת בטרם יחלו בעבודות החשמול. הקליניקה, כמשיבה להליך, צירפה תגובה עניינית כנגד תוכניות חשמול הרכבת והציגה את עמדתה ותמיכתה בהליך שנקבע לדיון במהלך שנת 2026. בנוסף, נפגשו עם מומחים בתחום מהפקולטה לתכנון ערים בטכניון, שבראשם פרופסור קרל מרטנס, דיקן הפקולטה, במטרה לקדם אפיקים משפטיים, ציבוריים ותכנוניים שייסעו בבלימת חשמול הרכבת ובקידום שיקועה כחלק ממפרץ בריא, כלכלי וסביבתי יותר. הקליניקה תמשיך לפעול מול מומחי תכנון ועמותות תכנון סביבתיות בכדי לקדם חוות דעת בנושא שייסעו בקידום חלופות לשיקוע מנהרות הרכבת.
- התנגדות לשיקום מתקני בז"ן – מבצע "עם כלביא": לאחר הפגיעה במתקני בז"ן כתוצאה מהפצצות איראניות, הגישה הקליניקה תגובה למועצה הארצית לתכנון ובנייה כנגד טיוטת צו שר האנרגיה שתומך בשיקום מתקני החברה. מתוך הבנה ברורה שאת מתקני בז"ן יש לסגור, בהתאם להחלטת הממשלה הרלוונטית, הקליניקה פועלת יחד עם קואליציית הארגונים הירוקים במטרה להיאבק בשיקום התשתיות של החברה שאינן נחוצות להבטחת המינימום הנדרש עבור משק האנרגיה הישראלי ולא יותר מכך. כמו כן, הקליניקה לוקחת חלק בדיונים התכנוניים המתנהלים בנושא ומקדמת מפגשי ציבור והעלאת מודעות לנושא בקרב תושבי המפרץ, במטרה לחזק את המאבק הציבורי בנושא יחד עם תנועות מאבק כמו "רוב העיר" ו-"מנקים את מפרץ חיפה". כחלק ממטרה זו, ביולי האחרון התקיים מפגש של למעלה מ-30 תושבים על הנזקים העתידיים הנלווים לשיקום מתקני החברה, בבית הסגור בחיפה. בנוסף, כתוצאה מהפגיעה, פורסמו עדכונים להיתרי הפליטה של בז"ן והקליניקה מלווה את התושבים בניסוח הערות ציבור והתנגדויות להקלות המבוקשות ע"י החברה.

IV. זיהומי מקורות מים וים

הים הוא הגבול הארוך ביותר של מדינת ישראל, והוא חיוני לשמירת גבולותיה ולהבטחת החיים במדינת ישראל. לצד הצורך בפיתוח פתרונות להבטחת הביטחון התזונתי, אספקת סחורות ופעולות ייבוא וייצוא קריטיות למשק הישראלי, עולה הצורך החד משמעי לפתח פתרונות אלו בראייה בת-קיימא שתבטיח כי איננו מנצלים את המשאב החשוב הזה באופן הרסני. בנוסף, צפיפות האוכלוסין בישראל והצורך ההולך וגדל בהבטחת אספקת המים, מחייב עיסוק מתמיד בהבטחת שמירת מקורות המים של מדינת ישראל מפני מפגעים סביבתיים ומוזהמים. הקליניקה מבקשת להשתמש בכלים משפטיים על מנת לשמור על הסביבה החופית. למשל הקליניקה מבצעת מעקב אחר הליכי אכיפה מנהלית ואזרחית של זיהום מאגרי מי התהום הנמצאים באקוויפר החוף של ישראל במטרה לאתר נקודות זיהום מרכזיות בהתאם לדיווחי הניטור הלאומיים, ולקדם את הליכי האכיפה כנגד מקורותיהם. כמו כן, הקליניקה עוקבת אחר דוחותיה השנתיים של הקרן למניעת זיהומי ים, ובוחנת את אופן קבלת ההחלטות של הוועדה הבין-משרדית למתן היתרים

להזרמת פסולת/שפכים לים, במשרד להגנת הסביבה. הבדיקה נועדה לאפשר פעולה משפטית במקרים מתאימים שיתגלו.

- שיקום הירדן הדרומי : כחלק משיתוף הפעולה שנרקם עם ארגון "ECO-PEACE" במחקר על שפכים המוזרמים לנהר הירדן, הקליניקה בחנה את מקור השפכים, וביצעה מחקר לשם איתור ההליך המשפטי האפקטיבי ביותר לקידום שיקום נהר הירדן. המחקר הוביל אותנו לבחינת צווי ההרשאה להזרמה לנחלים המאושרים במקטע הרלוונטי. בחודש דצמבר ובחודש מרץ הגשנו בקשות לפי חוק חופש מידע לרשות המים ובהם ביקשנו נתונים אודות צווי ההרשאה של שני מקורות הזיהום העיקריים בנהר: המוביל המלוח של חברת "מקורות" ומתקן טיהור השפכים של ביתניה. אנו חוקרים את התשובות שהתקבלו ועומלים על קידום הפעולות הנדרשות לשם הבטחת איכות המים הזורמים בנהר. בין פעולות אלו, התמקדנו במחויבות של רשות המים לפעול לטובת הקמתו של מתקן התפלה וביישום תכנית הטיית השפכים לטובת שימושים חקלאיים, שיפחיתו בצורה משמעותית את הזרמת הקולחין לנהר הירדן, וכן, במחויבות אגודת המים לפעול ליישום הסדר פשרה בהליך שהתנהל בנושא. אנו חוקרים את לוחות הזמנים שהוגדרו להקמת מתקן ההתפלה, סעיפי הפיקוח, המימון והגופים שעליהם הוטלה האחריות לקידום הנושא. כל אלו נעשו במטרה לקדם הליכים משפטיים רלוונטיים שיבטיחו את שמירת המגוון הביולוגי הייחודי של האזור והמערכת האקולוגית כולה. הקליניקה עומלת על גיבוש נייר עמדה בנושא האחריות הנזיקית לזיהומים בנהר הירדן, תוך השוואה למקרי עבר בישראל וניתוח דוחות ניטור של רשות המים במטרה להצביע על קשר סיבתי בין פעולות הגורמים המזהמים לבין הנזק האקולוגי בנהר. בנוסף, ריכזנו את כל צווי ההרשאה שמתירים את ההזרמות לנהר הירדן ואנו בוחנים את העמידה בתנאים שנקבעו בהם.

במסגרת העבודה על הפרויקט התבצע סיור לסטודנטיות ולסטודנטים בקליניקה. המועצה האזורית עמק הירדן, רשות המים וגורמים מומחים, עימם אנו משתפים פעולה בפרויקט זה ליוו את הסיור ותרמו את נקודות המבט הייחודיות שלהם. זכינו לראות ולהכיר את הגורמים המעורבים בפרויקט שיקום נהר הירדן ולראות בעינינו את נקודות הזרמת השפכים שמובילות לזיהום הנהר. גילינו שישנה תכלית משותפת של מניעת הזיהום לכל העוסקים בדבר ושקיימת נכונות למצוא פתרונות חליפיים לזיהום הקיים. הסיור סייע להבין את הנתונים בשטח ולהמשיך ולפעול במלוא המוטיבציה לשיקום הנהר.

- שיקום נחל חרוד : במהלך סמסטר ב' נחשפנו לזיהום נחל חרוד שנוצר בעקבות שופכין המוזרמים אליו על-ידי מפעל תנובה תל יוסף. מדובר במפעל שמייצר גבינות מלוחות, מה שגורם לריכוז רב של שופכין הכולל בין היתר מלחים וחומרים נוספים הפוגעים, לטענתנו, בנחל. התחלנו לחקור נתיב של קידום תובענה קבוצתית כנגד המפגע הסביבתי בנחל והגשנו במאי 2025 בקשת חופש מידע לרשות המים במטרה לקבל את דוחות הניטור ונתוני הזרמות השפכים של המפעל לנחל. ביולי האחרון קיבלנו את המידע המבוקש, ומניתוח החומר הבנו שלאורך שנים רבות, מבטיח מפעל תנובה תל יוסף שבקרוב ממש הוא יפסיק להזרים שופכין לנחל, וצווי ההרשאה שניתנים לו להזרמות כוללים תנאי של קידום תכנית היציאה מהנחל, אך בפועל, תכנית זו טרם מומשה, והיא נמצאת, ככל שמובן לנו, בשלבי בחינה. כאשר צללנו לחיפוש אחר מסמכים, צווי הרשאה, פרוטוקולים וכו', הבנו שחסר לנו מידע רב. צווי ההרשאה פורסמו ללא פרוטוקולים כלל, מה שהקשה עלינו להבין מהי הדינמיקה בה ניתנים הצווים : האם אכן היה מצופה מתנובה לצאת מהנחל, באיזה נסיבות, באילו מועדים ומה היא עמדת רשות המים בפועל, אם היא מתירה לתנובה להמשיך ולזהם? כדי להבין זאת, יצרנו קשרים עם מובילים מהתחום ברשות

המים ומהמועצה האזורית והתחלנו במקביל לעבוד על הכנת מסמך על חשיבות נחל חרוד וחשיבות מניעת הזיהום בו.

- הוועדה למתן היתרי הזרמה והטלה לים : ערכנו מחקר מקיף בנושא היתרי ההזרמה לים, תוך התמקדות במבנה הארגוני והתפעולי של הקרן למניעת זיהומי ים והיחידה הארצית להגנת הסביבה הימית. במסגרת זו, בחנו את המנגנונים השונים להטלת היטלים ואת השפעתם על הפחתת זיהום הים, וכן, מזהמים ספציפיים ואת אופן השפעתם על הסביבה הימית. המחקר היווה בסיס לשני פרויקטים מרכזיים שקודמו השנה :

(1) הגשת בקשת חופש מידע ב-12 לפברואר, 2025 לקבלת מידע מהקרן למניעת זיהומי ים, הפועלת במסגרת היחידה הארצית להגנת הסביבה הימית במשרד להגנת הסביבה. הבקשה התמקדה בקבלת דוחות שנתיים ודוחות כספיים מפורטים לשנים 2011-2019 ו-2023-2024, וכן דוחות ארבע-שנתיים ודוחות הוצאות מפורטים לשנים נוספות. מטרת הבקשה הייתה להבטיח שקיפות בפעילות הקרן ובחינת דרכי הפעולה שלה באמצעות המידע שיתקבל.

(2) קידום מסמך שיתוף פעולה - מסמך מדיניות מקיף המבוסס על ניתוח הדוחות השנתיים של היחידה הארצית להגנת הסביבה הימית. המסמך סוקר את פעילות היחידה, כולל מבנה הארגוני, תחומי האחריות, ניהולה התקציבי, והתמקד במיוחד בניתוח מגמות ההכנסות וההוצאות של הקרן למניעת זיהומי ים. המסמך נועד לסייע בשיתוף פעולה עתידי עם היחידה ולתרום להבנה טובה יותר של פעילותה, תוך קידום שינוי מדיניות בתחום לטובת צמצום הזרמות השפכים בישראל. בהמשך, ננתח בצורה ביקורתית את פעילות הגופים הנ"ל, תוך התמקדות במזהם ספציפי ובהיתרי ההזרמה אותם מקבל. במקביל, נעקוב אחר סטטוס בקשת חופש המידע.